

“C’est l’heure de l’Union”

De ingrijpende invloed van Union Saint-Gilloise op de conservatieve Brusselse voetbalelite (1890-1914)

Bavo Boutsen

Masterproef aangeboden binnen de opleiding
master in de geschiedenis

Promotor prof. dr. Dries Vansacker

Academiejaar 2016-2017

269 292 tekens

“People who don’t follow football think of it as just a game, something that can be packed away when it is finished and forgotten about. But the game, played out by twenty-two men in an hour and a half, is only the Kernel of Something greater. The game is the core, you might say, of the game.”¹

¹ ARMSTRONG, G. en GIULIANOTTI, R., *Entering the field: New perspectives on World football*, Oxford, 1997, 1.

Inhoudsopgave

Dankwoord	5
Inleiding	6
Hoofdstuk 1: Brussel, schoolvoorbeeld van voetbalontwikkeling van bovenaf	13
Hoe de bal aan het rollen ging.....	13
De schoolmuren ontgroeid.....	16
De elite aan zet	19
Traditioneler dan de bakermat zelf	24
Tegen de geplande koerswijziging in.....	29
Brussel zet de toon	33
Hoofdstuk 2: Het succesverhaal van de Apachen uit Sint-Gillis	35
Van lokale vriendenclub tot Europese top.....	35
Hoofdstuk 3: Apachen verstoren Leopoldistische orde	44
Het hyperaristocratisch bastion uit het Leopoldpark.....	44
Tegengestelde profielen op en naast het veld: rivaliteit ontrafeld.....	49
Sint-Gillis tegen Ukkel? Een territoriale strijd op twee snelheden	51
Joden en liberalen tegen de katholieke meerderheid? De indirecte rol van religie.....	53
Rijk tegen arm? Interne en externe financieringsmiddelen	57
For the sake of the game? Het fundamentele onderscheid in ‘voetbalvisie’	60
Faction op basis van maatschappelijk onderscheid naast én op het veld	64
Hoofdstuk 4: De Brusselse voetbalelite zet zichzelf buitenspel	66
Geschiedenis wordt niet enkel op het veld geschreven	66
Apachen willen mee aan tafel.....	68
Het symbooldossier: de casus van het (semi-)professionalisme	74
Een wereldvreemde en hypocriete elite.....	85
Publieke opinie kiest kant Union	88
Union: succesvolle drukkingsgroep richting modernisering.....	91
Ter uitgeleide: de oorlog als stroomversneller	93
Conclusie.....	97
Bijlages	101
Bijlage 1: Ledenlijst Union Saint-Gilloise 1898	101
Bijlage 2: Ledenlijst Léopold Club 1900	102
Bijlage 3: Ledenlijst Union Saint-Gilloise 1909	103
Bijlage 4: Ledenlijst Léopold Club 1911	104
Bijlage 5: Kaart (1909) met de beschreven speelterreinen	105
Bijlage 6: Lijst van alle Brusselse voetbalclubs opgericht voor de Eerste Wereldoorlog (1889-1914).....	107

Bibliografie	109
Archiefmateriaal.....	109
Onuitgegeven bronnen.....	109
Uitgegeven bronnen.....	109
Literatuur	110
Digitale informatie.....	116

Dankwoord

Het schrijven van een thesis kan in sporttermen – kwestie van toch nog wat in het thema te blijven – misschien nog het best vergeleken worden met de prestatie van een olympische atleet op de Olympische Spelen. Zowel voor de atleet als voor de student betekent het immers het einde van een cyclus, een sluitstuk na een intensieve voorbereidingsperiode van vier jaar. Helaas houdt deze vergelijking hier ook meteen mee op. Toch maak ik me sterk dat ik nooit dichter bij de leefwereld van een olympiër zal komen dan tijdens de voorbije maanden.

In de eerste plaats wens ik al mijn sportieve helden te bedanken, voor het aanleveren van schitterende momenten van emotie en inspiratie. Dit vormt de cruciale basis voor mijn persoonlijke interesse in het fenomeen en zette mij om hiervoor te kiezen als thema. Hoewel ik moet toegeven dat hier weinig voetballers tussen zitten, blijf ik te allen tijde fan van het voetbal als fenomeen en nog meer van alles wat er rond hangt.

Ik had dit proces echter nooit alleen tot een goed einde kunnen brengen. Ik wil dan ook mijn promotor Dries Vanysacker bedanken voor zijn sturing en om van bij het begin te geloven in mijn aangebracht idee om een masterproef te wijden aan ‘den Union’. Daarnaast wens ik ook een duidelijk gevoel van appreciatie uit te brengen naar Yves Vanackerleyen, ‘clubarchivaris’ van Union. Zijn kennis over de club en de unieke archiefstukken in de collectie van de clubarchief bleken van grote waarde. Tevens dank ik Filip Strubbe, die me wegwijs maakte in het niet-geïnterpreteerde archief van de Voetbalbond en zo me hielp zoeken naar mogelijk waardevolle stukken. Voorts mag ook Kurt Deswert, die zijn overzichtswerk over het Brusselse voetbal uitbracht in het najaar van 2016 en me daarmee de ideale opstap schonk op weg naar dit resultaat, niet in dit rijtje ontbreken.

Ook mijn vrienden en vriendin verdienen een aparte plaats in deze bedankingsronde. Voor de nodige steun, maar vooral voor de fijne momenten weg van mijn masterproef. Deze hoop ik nog lang te mogen koesteren, al ben ik ervan overtuigd dat er nog veel van deze momenten zullen volgen.

Tot slot wil ik, niet in het minst, mijn ouders bedanken. In de eerste plaats voor hun onvoorwaardelijke steun, in mijn studiekeuze, maar zeker ook in alles daarbuiten. Zonder hen had ik dit nooit gekund. Mijn tomeloze fascinatie voor alles wat met sport te maken heeft zullen ze wellicht nooit helemaal kunnen begrijpen, maar dat is misschien maar goed ook. Kwestie van steeds de nodige dosis perspectief aan de dag te kunnen leggen.

Inleiding

Op maandag 16 november 2015 verscheen in de Nederlandse krant *HP/de Tijd* een emotionele column van de gerenommeerde Nederlandse sportjournalist Frank Heinen.² Aanleiding voor dit schrijfsel was een persoonlijke en in de eerste plaats mentale kwestie waar hij het voorgaande weekend mee had geworsteld. Hij had zich – in het licht van de terreuraanslagen in Parijs van drie dagen eerder – afgevraagd hoe hij kon verantwoorden dat hij zich iedere dag opnieuw bezighield met een op het eerste gezicht totaal onbelangrijk fenomeen als sport. Het belang hiervan is immers bovenal verzonnen door zij die er belang aan hechten. Toch is Heinen zeer duidelijk in zijn standpunt: sport moet wel degelijk als belangrijk worden opgevat, los van al wat er zich in de zogenaamd echte wereld afspeelt. Het mag dan wel een vorm van fictie zijn, maar wel met een zeer duidelijk doel. Het dient om het leven van de mensen die zich ermee inlaten de moeite waard te maken. In se verschilt de maatschappelijke positie van sport niet van die van muziek of literatuur. “Veel van wat mijn leven de moeite waard maakt – boeken, films, muziek – bestaat bij de gratie van doen alsof”, stelde Heinen onomwonden. Van een schuldgevoel bij sportliefhebbers mocht dan ook in geen geval sprake zijn.

Eenzelfde overtuiging kan worden doorgetrokken naar het historisch onderzoek over sport als maatschappelijk fenomeen. Het is een constructie, maar bevat net daarom heel wat waarde met het oog op de studie naar het verleden. Constructies ontstaan immers nooit uit zichzelf, maar ontwikkelen zich binnen een vaak zeer specifieke context. Sporthistorici proberen daarom steeds om hun onderzoek te definiëren als een belangrijke uiting van cultuur. Dit is bovendien een makkelijk te verdedigen standpunt, verhoudingsgewijs krijgen sportmanifestaties ieder jaar veel meer aandacht dan de meeste andere vormen van cultuur. Een ander belangrijk argument hierin is het gevolg van een logische deductie omtrent tijdsbesteding. De geschiedenis van sport is van belang, al was het maar om de simpele reden dat het een deel vormde van het leven van onze voorouders. Daarom gaan er ook steeds meer stemmen op om dit onderzoek niet langer te beschouwen als een specifieke subdiscipline, maar te integreren in het breder kader van het algemeen historisch onderzoek.³ Jeff Hill, een van de voornaamste onderzoekers in de sportgeschiedenis, verklaarde in deze context dat “sportgeschiedenis uit de koude moet gehaald worden en overgebracht naar de gebruikelijke wereld van de geschiedenis.”⁴

Historische ontwikkelingen als de belangrijke erfenis van de *Pax Britannica*, het ontstaan van de proletarisch geïnspireerde subculturen, de Eerste Wereldoorlog, de opkomst van het fascisme en

² HEINEN, F., ‘Belang van het verzonnen belang van het plan-Cruijff’, *HP/ de Tijd*, 16/11/2015.

³ JOHNES, M., ‘What’s the Point of Sports History?’, *The International Journal of the History of Sport*, 30 (2013), 102-108.

⁴ HILL, J., ‘Introduction: Sport and Politics’, *Journal of Contemporary History*, 38 (2003), 360.

het communisme, het allesoverheersende karakter van de Koude Oorlog en de steeds aan belang winnende dynamiek van Europese integratie nemen een belangrijke plaats in binnen het algemeen historische narratief. Tegelijk kennen ze ook allemaal een duidelijke weerspiegeling in geschiedenis van de sport.⁵ Telkens werd dit maatschappelijk fenomeen ingezet om de op dat moment dominante strekkingen binnen de samenleving tot concrete uiting te brengen. Met de nodige verbeelding is sport dus zelfs hetgeen al deze ontwikkelingen met elkaar verbindt. Het is de spiegel waar ze allemaal doorkeken om zichzelf voor te stellen en verder te kneden. De keuze voor sport als onderwerp voor dit onderzoek biedt dus een enorm palet aan mogelijkheden. In België is voetbal zonder twijfel de populairste sporttak, in die mate zelfs dat het voor velen een onderdeel van het dagelijks leven is geworden. Bijgevolg is de maatschappelijke dimensie nergens duidelijker af te lezen als op en naast het voetbalveld.

Op 23 december 2016 werd in het Edmond Machtensstadion in Molenbeek de zogenaamde 'Derby van de Zwanze' afgewerkt. Deze vriendschappelijke wedstrijd tussen lokale rivalen RWDM en Union Saint-Gilloise is vandaag vooral een vorm van folklore geworden, sportief staat er immers weinig op het spel. Toch kreeg het gebeuren in de hoofdstad onevenredig veel aandacht bij supporters en media.⁶ Die laatste verwees ook gretig naar het rijke verleden van confrontaties tussen beide rivaliserende voetbalclubs. In het huidige voetballandschap is hier nog weinig van te merken, maar de Zennestad heeft een erg rijk voetbalverleden. In de begindagen van de sport in ons land was Brussel ontegensprekelijk het voetbalepicentrum van België. Het aangehaalde potentieel en de eigenheid van sportgeschiedenis indachtig, vormt dit dus een erg interessant gegeven voor verder onderzoek.

In een eerste deel van deze masterproef wordt een antwoord gezocht op de vraag waarom net Brussel zich rond de vorige eeuwwisseling kon ontwikkelen tot voetbalhoofdstad van het land. Door de oorsprong van de sport in België te reconstrueren, probeert dit onderzoek in kaart te brengen waarom precies Brussel op het einde van de negentiende eeuw de ideale voedingsbodem vormde voor dit nieuwe fenomeen binnen de samenleving. Hierna wordt dieper ingegaan op de meest succesvolle Brusselse club uit deze periode: Union Saint-Gilloise. Door de inzichten uit het eerste deel hiermee te combineren, wordt bekeken hoe deze club haar identiteit bepaalde en inspeelde op de heersende maatschappelijke context. Hierbij wordt specifiek gepeild naar de relatie tussen Union en de concurrerende voetbalclubs enerzijds, en de Voetbalbond anderzijds. Op die manier is getracht de rol van Union binnen de algehele ontwikkeling van het voetbal in Brussel tot aan 1914 te situeren.

⁵ BOYLE, N., 'Teaching history and political economy through soccer', *Soccer & Society*, 18 (2017), 410.

⁶ Sporza.be, '6 000 toeschouwers (en Raymond Goethals) zien RWDM en Union gelijkspelen'.

De groeiende inzichten over de waarde en specificiteit van sportgeschiedenis hebben de jongste decennia geleid tot een sterke groei aan publicaties rond deze thematiek. Desondanks wordt de sport in België tot vandaag nog steeds eerder stiefmoederlijk behandeld binnen het historisch bedrijf. Hiermee staat ons land in schrill contrast met de Angelsaksische wereld, waar dit domein reeds decennia lang zijn intrede heeft gevonden binnen de discipline en de hoeveelheid aan onderzoeksresultaten nauwelijks nog bij te houden is. Daarnaast is deze geringe aandacht van de geschiedwetenschap allesbehalve in verhouding met de enorme aandacht die sport in al zijn facetten krijgt in de pers. Een louter oppervlakkige benadering van de cijfers volstaat om dit gegeven te bewijzen. In vele kranten beslaat de sportkatern meer pagina's dan die van het algemeen nieuws. Het behoeft dus geen twijfel dat het zogenaamde 'verzonnen belang' over het algemeen als erg belangrijk wordt ervaren in brede lagen van de bevolking.

Het steeds groeiende besef over de specifieke onderzoekswaarde van voetbal – als spiegel voor maatschappelijke ontwikkelingen en belangrijke creator van identiteit – heeft op zijn beurt geleid tot een geleidelijke incorporatie van de kritische methode in de publicaties rond dit thema. Dit is geen vanzelfsprekendheid, omdat het in zekere zin indruist tegen de basiskennmerken van het fenomeen. Sport draait immers in essentie om heroïek en verafgoding. Mensen voelen zich hierdoor aangetrokken omdat ze bewondering voelen voor hun idolen. Bij schrijven en vertellen over sport, in welke uitingsvorm dan ook, draait heel veel daarom ook rond de verbeelding die wordt gecreëerd. Net hierdoor is het vaak problematisch om dit gegeven correct te kunnen koppelen aan de wetten van het historisch onderzoek en de geschiedenis toch op een kritische manier te blijven benaderen. Sportgeschiedenis, zeker wanneer ze een breed publiek voor ogen heeft, verwordt zeer snel tot een ongenueanceerde lofzang waarbij de kritische zin vergeten wordt. Matthias Vangenechten, sportjournalist en oprichter van de kritische sportwebsite *extrasport.be*, verwoordde dit kenmerk duidelijk in zijn masterproef:

“Het ongeloofbare mag geloofd worden in sport, zoals mensen zich mogen vastklampen aan religie of zoals mensen bij het lezen van een roman zich inleven in het verhaal alsof het de werkelijkheid is.”⁷

Toch kan ondertussen worden gesteld dat de verschuiving naar een meer kritische kijk stilaan zijn ingang heeft gevonden in het debat. Deze evolutie is in de eerste plaats af te leiden uit de algemene overzichtswerken over de sport in ons land. De honderdste verjaardag van het Belgische voetbal zorgde voor een duidelijke opstoot in aantal publicaties van deze soort. Hierbij valt echter op te merken dat het eerste werk dat alludeert op het zogenaamde eeuwfeest van de sport reeds dateert

⁷ VANGENECHTEN, M. *De representatie van de heroïsche werkelijkheid bij Karel Van Wijnendaele*, onuitgegeven masterproef, UAntwerpen, faculteit letteren en wijsbegeerte, 2014, 6.

uit 1973.⁸ Dit werk van sportjournalist René Mariën dient vooral in de lijn te worden geplaatst met de algemene tendens van heroïsering, zoals nog duidelijker is af te leiden in het allereerste overzichtswerk van 1948.⁹ In de recentere overzichtswerken is wel een duidelijke verschuiving naar de kritische benadering zichtbaar, maar door de lange periode die deze werken behandelen, is hier al bij al nog steeds weinig ruimte voor diepgaandere historische analyses.¹⁰ Wat betreft de beginperiode van de sport is het driedelig werk *Kroniek van het Belgische voetbal* van Jean Fraiponts en Dirk Willocx veruit de meest waardevolle bijdrage.¹¹ Dit bijzonder lijvige werk beperkt zich tot de periode tussen 1895 en 1926 en creëert zo meer ruimte voor een gedetailleerdere aanpak. Hier ligt ook net de tekortkoming van het werk, door zich te veel te verliezen in details en matchverslagen wordt het bredere kader ietwat gemist. Hetzelfde geldt voor de licentiaatsverhandeling *Historiek van het Belgisch voetbal voor de Eerste Wereldoorlog*.¹² Deze historische studie van Bart Schalembier, waarop ook heel wat later verschenen materiaal deels is gebaseerd, bestaat uit een oplistijng van zowat alle te verzamelen algemenere informatie over de sport in België tot 1914. Deze is echter erg encyclopedisch en laat zo nog veel ruimte voor diepgaandere analyse.

Het tweede type publicatie binnen het aangekondigde thema is datgene waarin de geschiedenis van slechts een club wordt behandeld. Deze zijn uiteraard zeer divers en uiteenlopend qua aanpak. Hierbij gaat het in het algemeen toch vooral over verhalende werken over het verleden en is de kritische zin duidelijk ondergeschikt. In zekere zin kan worden gesteld dat deze publicaties een soort van moderne vormen zijn van de middeleeuwse heiligenlevens of hagiografieën, een rechtstreeks gevolg van de aangehaalde intrinsieke kenmerken van sport. Zoals voor de hand ligt, krijgen de meest succesvolle ploegen hierbij het merendeel van de aandacht. In Vlaanderen gaat de meeste aandacht duidelijk uit naar Club Brugge. Eind vorig jaar werd het meest recente werk – getiteld ‘de Club’ – voorgesteld, ter gelegenheid van de 125ste verjaardag van de club.¹³ Naar aanleiding hiervan liep eind 2016 ook een tentoonstelling in de Brugse binnenstad. Wat Brussel betreft, spant Anderlecht overduidelijk de kroon in aantal

⁸ MARIËN, R., *100 jaar Voetbal en Clubleven*, Antwerpen, 1973.

⁹ JACQUEMYNS, P., *Onze voetbalfiguren: geschiedenis, techniek en tactiek van een spel*, Brussel, 1948.

¹⁰ COLIN, F., *Eeuwige amateurs: beschouwingen bij 100 jaar voetbal in België*, Antwerpen, 1995; DEPS, B. en GULDEMONT, H., *100 jaar voetbal in België, 1895-1995: Koninklijke Belgische Voetbalbond*, Zellik, 1995.

¹¹ FRAIPONTS, J., en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, Antwerpen, 2003; FRAIPONTS, J., en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, Antwerpen, 2004; FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal 3: Olympiërs en Mannekens 1914-1925*, Antwerpen, 2005.

¹² SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 1998.

¹³ Nieuwsblad.be, 'Boek 125 jaar Club Brugge voorgesteld'.

publicaties.¹⁴ Over de clubs die in de beginperiode de dienst uitmaakten, zijn er geen specifieke werken voorhanden.¹⁵

De kentering richting een meer kritische aanpak van het fenomeen valt echter vooral af te leiden uit recente werken over de Belgische voetbalgeschiedenis. De zo graag geplaatste uitroeptekens worden met andere woorden steeds meer vervangen door vraagtekens. Dit is grotendeels het resultaat van pionierswerk verricht door sporthistorici Dries Vanysacker en Roland Renson. Zij pleitten in hun werk steeds voor de benadering van 'sport als spiegel voor de maatschappij' en hebben zo veel meer aandacht voor de maatschappelijke inbedding van het fenomeen. Een werk dat binnen deze context een speciale vermelding verdient, is *Aftrap in Brussel: de vergeten geschiedenis van het voetbal in de hoofdstad* van Kurt Deswert. Hierin geeft de auteur een zeer uitgebreide studie van de geschiedenis van de voetbalsport in de hoofdstad. Voor verder onderzoek hieromtrent is dit dus van onbetwistbaar grote waarde. Toch blijkt ook hier opnieuw het moeilijke huwelijk tussen sport en historische kritiek. Net zoals in zowat alle aangehaalde overzichtswerken is er weinig aandacht voor bronvermelding en overheerst vaak het anekdotische karakter.¹⁶ De auteur slaagt er evenwel goed in steeds de koppeling te maken met de algemenere stadsgeschiedenis. Dit werk vormt dus een duidelijk bewijs dat de geschetste historiografische evolutie niet enkel in de academische wereld tot uiting komt, maar ook bij werken voor een breed publiek stilaan als de norm begint te gelden.

Tot slot van dit beknopte overzicht, kan de ontwikkelde redenering ook zo goed als volledig worden doorgetrokken naar het veld van de academische tijdschriftartikels. In België is sportgeschiedenis hier nog niet echt doorgedrongen. Voorlopig blijft deze thematiek vooral iets voor laagdrempeligere magazines en televisie. Historici kunnen hun voet voorlopig niet zetten naast de sportjournalisten, die veel meer aandacht krijgen bij het grote publiek. Wereldwijd wint ook dit deel van het historiografische veld echter wel steeds meer aan belang, mede door de inspanningen van toonaangevende tijdschriften als *The International Journal of the History of Sport*.¹⁷ De aandacht voor België hierin is voorlopig echter beperkt, op uitzondering van de onderzoeken over wielrennen. Wat voetbal betreft, is het internationale academische tijdschrift *Soccer & Society*, dat zich specifiek toelegt op voetbal en de maatschappelijke implicaties, een duidelijke meerwaarde.¹⁸

¹⁴ PAUWELS, H., *Royal Sporting Club Anderlecht: 75 jaar voetbal*, Brussel, 1983; STEEGEN, D., *RSC Anderlecht*, Lichtervelde, 2013.

¹⁵ Wat betreft Union Sint-Gilloise zit er momenteel wel een in de pijplijn. Dit werk verschijnt in principe op 1 november 2017, naar aanleiding van de 120ste verjaardag van de club. Dit initiatief kwam mede tot stand dankzij een crowdfundingactie. (dhnet.be, 'Une Bible inédite pour les 120 ans de l'Union Saint-Gilloise').

¹⁶ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel: de vergeten geschiedenis van het voetbal in de hoofdstad*, Brussel, 2016.

¹⁷ *International Journal of the History of Sport*, 1984-.

¹⁸ *Soccer & Society*, 2000-.

Naast een overzicht van de bestaande historiografie, is het ook van belang om eerst stil te staan bij de gehanteerde bronnen en methode voor dit vooropgestelde onderzoek. In de eerste plaats moet worden gewezen op het algemene tekort aan bronnen over voetbalgeschiedenis in de pioniersdagen van de sport. Ook dit is in feite een gevolg van de vermeende onbelangrijkheid waar het fenomeen zoals gesteld nog steeds mee kampt. In de overtuiging dat deze informatie van weinig of geen tel was, heeft slechts een kleine minderheid van de Belgische en buitenlandse voetbalclubs archief bewaard. Historisch onderzoek naar dit fenomeen moet dan ook in de eerste plaats gebeuren op basis van bronnen die buiten deze instanties zijn ontstaan. De toonaangevende Britse sporthistoricus Tony Mason wees reeds in 1980 op dit jammerlijke feit, dat een duidelijke rem vormt op de ontwikkeling van de voetbalgeschiedenis.

*"The vast majority of football clubs of the period 1863-1915 have disappeared without trace and particularly without leaving behind them such things as written records."*¹⁹

Het merendeel van het in België beschikbare materiaal is bewaard in het Algemeen Rijksarchief in Brussel, dat in 2009 het volledige archief van de Koninklijke Belgische Voetbalbond kreeg overhandigd. Een inventaris van deze collectie is vooralsnog niet voorhanden. Wat betreft de periode voor de Eerste Wereldoorlog is deze op te delen in drie grote brontypes: de zogenaamde clubdossiers, de notulen van de Algemene Vergadering van de Bond en de uitgaves van *La Vie Sportive/Sportleven*. De clubdossiers, die informatie bevatten over de clubs en vaak afkomstig zijn uit de interne werking van deze organisaties, zijn genummerd op stamnummer. Deze vorm van ordening werd echter pas in het leven geroepen in 1926. Dit gegeven, in combinatie met de complexe geschiedenis van bepaalde clubs uit de beginperiode – vele verdwenen en fuseerden met andere clubs – resulteert in vaak behoorlijk warrige samenraapsels van verschillende documenten van meerdere clubs in een bestand. Deze stukken bevatten bovendien nauwelijks bronnen uit de periode voor 1914 en waren voor het gevoerde onderzoek daarom van slechts geringe waarde. Tot op zekere hoogte kan ook hetzelfde gezegd worden over de notulen. Deze bevatten tal van waardevolle informatie, maar zijn pas bewaard vanaf 1912. De voornaamste bron binnen dit onderzoek is dan ook *La Vie Sportive*, een vooraanstaande sportkrant uit deze periode die vanaf 1901 werd omgedoopt tot het officiële bondsorgaan van de UBSSA, de voorloper van de huidige Voetbalbond. Alle uitgaves tussen 1897, het jaar van oprichting, en 1914, zijn dan ook systematisch doorgenomen.

Een ander archiefstuk van grote waarde uit het Algemeen Rijksarchief is *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*. Deze anonieme opgestelde bundel is gerangschikt per jaar. Hoewel de exacte datum van opstel van deze bron onbekend is, kan er

¹⁹ MASON, T., *Association Football in English Society 1863-1914*, Brighton, 1980, 6.

worden vanuit gegaan dat dit erg kort na de beschreven periode gebeurde. Dit blijkt immers uit de gedetailleerde beschrijving van een aantal specifieke gebeurtenissen. Bovendien is het document ook meermaals aangepast en werden hier bepaalde stukken aan bijgevoegd, was wijst op een kritische benadering. Allicht kwamen deze bewerkingen er tijdens de voorbereiding op publicaties van de Voetbalbond zelf, zoals het guldenboek dat voor het eerst verscheen in 1947.²⁰

Tot op zekere hoogte kan hetzelfde worden gesteld over het guldenboek van Union, dat werd uitgegeven in 1935. Hoewel er een aanzienlijke tijdspanne zit tussen deze publicatiedatum en de hierin beschreven gebeurtenissen, is geweten dat deze uitgave het resultaat was van een samenwerking tussen mensen die zeer dicht bij de club stonden en zijn ontwikkeling van op de eerste rij hebben meegemaakt. Uiteraard moet hier ook opnieuw gelet worden op de mogelijk heroïsche verbloeming van de realiteit. Een ander type bronnen dat werd gehanteerd, zijn selectief gekozen stukken uit kranten. Hierbij gaat het behalve om de kranten die clubs zelf uitgaven ook om periodieke publicaties met een duidelijk Brussels karakter. Verder is ook gekeken naar kranten met een duidelijke interesse in sport. Op die manier is getracht het bestaande tekort aan historische bronnen op te vangen. Met ditzelfde doel voor ogen, was ook het clubarchief van Union Saint-Gilloise van grote waarde.²¹ Dit wordt beheerd door 'clubarchivaris' Yves Vanackerleyen. Ondanks de relatief kleine hoeveelheid materiaal uit de periode die wordt bestudeerd in deze scriptie, zijn deze stukken van zeer grote waarde gebleken voor het geleverde onderzoek.²²

²⁰ BOIN, V. en DAXHELET, P., *Het gulden jubileumboek van de K.B.V.B. 1895-1945: geschiedenis van de voetbalsport in België en Belgisch Kongo*, Brussel, 1947.

²¹ Dit archief wordt beheerd onder de naam 'Union 1897 – Les Archives'.

²² Dit is een belangrijk onderscheid tussen Union en een aantal andere topclubs uit de periode voor de Eerste Wereldoorlog, waar in sommige gevallen wel nog een uitgebreid intern archief uit dit tijdvak is bewaard gebleven.

Hoofdstuk 1: Brussel, schoolvoorbeeld van voetbalontwikkeling van bovenaf

In dit hoofdstuk wordt de oorsprong van het voetbal in Brussel beschreven. In de eerste plaats wordt er gekeken naar de factoren die een grote rol speelden bij de ontwikkeling van de sport. Op die manier wordt aangetoond waarom Brussel in het laatste kwart van de negentiende eeuw de ideale voedingsbodem was voor het fenomeen en zich dan ook snel ontwikkelde tot 'voetbalhoofstad' van het land. Daarenboven wordt stilgestaan bij de maatschappelijke achtergrond van het fenomeen. Hierbij is geprobeerd de algemene positie van het verschijnsel binnen de stedelijke samenleving in kaart te brengen en aan te tonen wat de gevolgen van deze positie waren.

Hoe de bal aan het rollen ging

“Ik denk dat het de geschiedschrijvers van de Belgische sport wel zeer zwaar zou vallen om nauwkeurig te bepalen wanneer er in België voor het eerst tegen een bal werd getrapt.”²³

Bovenstaand uit het Frans vertaald citaat is van Rodolphe Seeldraeyers, een van de sleutelfiguren in de ontwikkeling van de voetbalsport en een van de latere voorzitters van de Wereldvoetbalbond FIFA.²⁴ Het is afkomstig uit het guldenboek van de Belgische voetbalbond. Het toont duidelijk aan dat de voornaamste persoonlijkheden binnen de voetbalwereld destijds niet met zekerheid konden stellen hoe en wanneer de sport precies tot ontwikkeling was gekomen in België. Dit gegeven is sindsdien onveranderd gebleven. Door de enorme populariteit die de sport later wist te vergaren, werden de verhalen over het prille begin van deze ontwikkeling dan ook al snel een onderwerp van mythevorming. Het bekendste verhaal is dat van 'Foxke'. Dit was de bijnaam die Cyril Bernard Morrogh, een Ierse leerling van het prestigieuze College van de Paters Jozefieten in Melle, kreeg van zijn medeleerlingen, duidelijk verwijzend naar zijn rode haarkleur. Op 26 oktober 1863 stapte hij met een bal onder de arm het schoolplein op, waarna de vele Engelse leerlingen van de school meteen aan het voetballen gingen.²⁵ Dit zette een beweging in gang, in heel wat scholen over het hele land werd vanaf dan steeds vaker tegen een bal getrapt.

Behalve Melle doet nog een tweede 'oorsprongsverhaal' prominent de ronde. Dit werd voor het eerst neergeschreven door voetbalhistoricus Bruno Dubois.²⁶ Dit speelde zich af in Spa, waar de Schotse familie Hunter Blair in hetzelfde jaar 1863 de sport zou hebben geïntroduceerd. Het feit

²³ BOIN, V. en DAXHELET, P., *Het gulden jubileumboek van de K.B.V.B. 1895-1945: geschiedenis van de voetbalsport in België en Belgisch Kongo*, 248.

²⁴ TOMLINSON, A., 'FIFA and the men who made it', *Soccer & Society*, 1 (2000), 55.

²⁵ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 7.

²⁶ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 13.

dat het hier gaat om een verhaal uit het Franstalig landsgedeelte, is wellicht ook niet toevallig en doet het vermoeden dat het hier gaat om een 'Belgisch compromis'.²⁷ Een ding lijkt dus vast wel vast te staan: voetbal werd in België geïntroduceerd door Ieren en Schotten. Hiermee verschilt het land met de omringende buurlanden, waar dit door Engelsen gebeurde. Daarnaast kan ook met zekerheid worden gesteld dat het schoolvoetbal een grote rol speelde in de algemene ontwikkeling van het voetbal. Neiryneck wijdde reeds in 1987 een studie aan dit fenomeen van het schoolvoetbal in de tweede helft van de negentiende eeuw.²⁸ Hij onderscheidde in dit geval drie scholen die hierbij het voortouw namen. Naast het College van de paters Jozefieten in Melle, vernoemt hij ook de abdijschool van de Benediktijnen in Maredsous en het Sint-Fransiscus-Xaverius-Instituut van de broeders Xaverianen te Brugge. In deze drie instellingen begon men ongeveer gelijktijdig met voetballen.²⁹

Aanvankelijk was voetbal dus iets dat zich binnen de schoolmuren afspeelde. Hierbij ging het voornamelijk om de instellingen met een - al dan niet uitgesproken - elitair karakter. Dit waren plekken waar een duidelijke invloed merkbaar was uit het Verenigd Koninkrijk, de bakermat van het voetbal. De meest duidelijke uiting hiervan waren uiteraard de vele kinderen van Britse migranten die hier schoolliepen.³⁰ Zij brachten het spel mee en verspreidden het zo onder hun medeleerlingen. Een vergelijkbare evolutie had zich in de periode daarvoor al voortgedaan in het Britse scholennet. In deze zogenaamde *public schools* in het moederland was rond 1850 een kentering gekomen in de houding ten opzichte van sport in het algemeen.³¹ Het *prefect-fagging*-systeem, waarbij oudere leerlingen steeds meer vrijheid kreeg binnen de scholen, had ervoor gezorgd dat zij zich steeds vaker met sportieve activiteiten bezig gingen houden.³² Initieel werd deze evolutie beschouwd als een onnodige vorm van extra druk die op de leerlingen kwam te liggen. Dit veranderde echter stelselmatig naar een houding waarbij men sport begon te bekijken als een ideale manier om mentale en fysieke waarden en discipline aan te leren.³³ Dit zorgde in het Verenigd Koninkrijk voor een snelle groei, al gauw namen de scholen het ook tegen mekaar op in onderlinge competities. Hierbij moet echter de bedenking worden gemaakt dat het in deze periode nog niet ging om een geüniformeerde vorm van het spel. De verschillende scholen hielden

²⁷ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 13.

²⁸ NEIRYNCK, R., *De scholen der Jozefieten, Xaverianen en Benediktijnen en de ontwikkeling van de voetbalsport in België (1863-1895)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, Departement Lichamelijke Opvoeding, 1985.

²⁹ NEIRYNCK, R., *De scholen der Jozefieten, Xaverianen en Benediktijnen en de ontwikkeling van de voetbalsport in België (1863-1895)*, 1.

³⁰ MAHO, D., *De geschiedenis van Royal Antwerp Football Club (1938-1968)*, Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling, KU Leuven, Departement geschiedenis, 2009, 45-46.

³¹ Deze benaming is erg misleidend, omdat ze allesbehalve gericht waren op het 'publiek', maar slechts op een kleine groep binnen de samenleving.

³² HARVEY, A., *Football: the first hundred years. The untold Story*, Abingdon en New York, 2005, 20.

³³ HARVEY, A., *Football: the first hundred years. The untold Story*, 20.

er vaak verschillende regels op na en toonden zich niet echt bereidwillig om af te stappen naar een door iedereen aanvaarde vorm, wat de algemene verspreiding zeker niet ten goede kwam.³⁴

Ondanks dit gebrek aan uniformiteit, is het de facto dus niet verbazend dat de sport toch relatief snel zijn oversteek maakte over het kanaal. Behalve de relatief grote Britse aanwezigheid in ons land heerste er bij de Belgische elite in deze periode tevens een duidelijk gevoel van anglofilie. Dit had enerzijds te maken met de status van België als economische afzetmarkt voor de eilandengroep, anderzijds was het ook rechtstreeks verbonden aan de ontstaansreden van het land als kleine bufferstaat tussen de Europese grootmachten. Het Verenigd Koninkrijk had hier na de nasleep van de Belgische revolutie op aangedrongen en speelde zo een doorslaggevende rol in de creatie van deze natie.³⁵ Daarnaast had Leopold I, die zelf van Duitse komaf was, ook de Engelse nationaliteit verkregen sinds zijn huwelijk met de dochter van de Britse koning George VI. Bijgevolg wist de relatief grote hoeveelheid Britten die zich in het land bevonden zich door het gunstige klimaat goed te integreren binnen de samenleving. Halverwege de negentiende eeuw waren er in het Belgische koninkrijk 4098 Britten gevestigd.³⁶ De meerderheid hiervan verbleef in Brussel, in 1890 stonden in het hele arrondissement 1543 mensen afkomstig van de Britse eilanden ingeschreven.³⁷ Tien jaar later was deze bevolkingsgroep aangegroeid tot 2040.³⁸ In 1910 bedroeg hun aantal in deze regio 2625.³⁹ Dit procentueel hoge aantal was vooral het gevolg van de centrumfunctie van de hoofdstad.⁴⁰ Van belang is dus om te benadrukken dat er aanvankelijk geen pedagogische doelstellingen aan de basis lagen voor dit proces van infiltratie, pas in een latere fase wordt het ook overgenomen in de onderwijsmodellen.⁴¹

Hoewel het dus nog niet expliciet ter sprake kwam, duidde de eerder vernoemde Rodolphe Seeldraeyers Brussel aan als eigenlijke bakermat van het Belgische voetbal.⁴² Net omwille van de inherente koppeling met het schoolvoetbal en een duidelijke Britse aanwezigheid, vormde Brussel even voorbij halverwege de negentiende eeuw dan ook de ideale voedingsbodem voor deze nieuwe sport in het land. De plek waar de hoofdstad voor het eerst kennis maakte met deze nieuwe sporttak werd Ten Bosch genoemd, een braakliggend terrein in Elsene. Volgens verschillende overleveringen kwamen hier vanaf 1865 aanvankelijk leerlingen van de Engelse

³⁴ HARVEY, A., *Football: the first hundred years. The untold Story*, 41-50.

³⁵ WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 1997, 22.

³⁶ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 15.

³⁷ *Population, Recensement général du 31 décembre 1890*, Brussel, 1893, Tome I, 354.

³⁸ *Population, Recensement général du 31 décembre 1900*, Brussel, 1903, Tome I, 201.

³⁹ *Population, Recensement général du 31 décembre 1910: Tome II en III*, Brussel, 1916, 221-222.

⁴⁰ MAHO, D., *De geschiedenis van Royal Antwerp Football Club (1938-1968)*, 45.

⁴¹ VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, Brugge, 2010, 34.

⁴² DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 15.

scholen Jenkins' (later Saint-Bernard's) en Harlock's samen om te voetballen.⁴³ In het guldenboek van de Belgische Voetbalbond beschrijft Seeldraeyers hoe er in 1865 reeds werd gevoetbald op deze plek, die ook in latere fases van de evolutie van het Belgische voetbal een belangrijke rol bleef spelen.⁴⁴ Over het algemeen kan de beschikbare ruimte, noodzakelijkheid voor wie wilde voetballen, dus worden aangebracht als een volgende factor die van Brussel een ideale plek maakte voor de ontwikkeling van dit nieuw sportief fenomeen. Halverwege de negentiende eeuw was de hoofdstad immers nog grotendeels onverstedelijkt. Voornamelijk de randgemeenten, die vandaag samen met het historische centrum het Brussels gewest vormen, waren in deze periode nog grotendeels onbebouwd. Deze ruimte op zeer korte afstand van de woonplaats van de kinderen uit gegoede milieus vormde met andere woorden de ideale ruimtelijke context voor een snelle ontwikkeling van de sport.

In totaal kunnen dus vier factoren worden aangegeven die van Brussel en omgeving een ideale voedingsbodem maakten voor de sport. Ten eerste de aanwezigheid van een elite, die verhoudingsgewijs in grote getale in de hoofdstad was gevestigd. Ten tweede vormde de grote groep Britse migranten een belangrijke reden. Zij brachten hun gebruiken en gezin mee en beïnvloedden zo, zeker binnen de context van de heersende graad van anglofilie binnen de hogere kringen, ontegensprekelijk de leefgewoonten van de inheemse bevolking. Ten derde, en duidelijk verbonden aan de vorige twee, moet gewezen worden op het belang van de aanwezige elitaire kostscholen. Hier kwam het nageslacht van de elite samen en verspreidden zich zo de sportieve gewoontes al snel. Ten vierde was de ruimtelijke indeling van de stad, met rond het centrum veel open ruimte op korte afstand, tevens ideaal voor een snelle ontwikkeling.

De schoolmuren ontgroeid

Omdat de omstandigheden met andere woorden erg gunstig waren, ontgroeide het fenomeen dan ook al snel de begrenzingen van de schoolmuren. Op die manier verloor het voetbal in steeds toenemende mate de directe link met de scholenomgeving. Steeds meer werd er ook los van deze context gespeeld en het was slechts een kwestie van tijd alvorens de eerste voetbalclubs werden opgericht. Traditioneel wordt Antwerp Football Club beschouwd als de oudste van het land. Dit is een rechtstreeks gevolg van het stamnummer 1 dat verbonden is met de club. Hierbij is het echter van belang te wijzen op het feit dat deze ordening per stamnummers pas in 1926 in het leven werd geroepen.⁴⁵ Bezieler van dit idee was Alfred Verdijck, toenmalig secretaris van de Voetbalbond. De ex-speler van Antwerp was op dat moment bovendien trainer van de 'Great Old', waardoor van

⁴³ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 16.

⁴⁴ BOIN, V. en DAXHELET, P., *Het gulden jubileumboek van de K.B.V.B. 1895-1945: geschiedenis van de voetbalsport in België en Belgisch Kongo*, 248.

⁴⁵ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 11-12.

totale onpartijdigheid duidelijk geen sprake kon zijn. De toekenning van het eerste nummer aan Antwerp was gebaseerd op het feit dat deze club reeds in 1880 was opgericht en daarmee op dat moment de oudste nog werkende voetbalclub was. Dit staat niet ter discussie, maar destijds ging het om de oprichting van 'Antwerp Athletic Club'. Aan deze sportvereniging werd echter pas een voetbalafdeling toegevoegd in 1887. Ook over dit jaartal bestaat echter geen zekerheid, omdat voor de voetbal dus geen officiële stichtingsvergadering werd gehouden.⁴⁶ Dit gegeven wordt door Deswert aangehaald om aan te tonen dat de oudste voetbalclub eigenlijk niet in Antwerpen, maar in Brussel was gevestigd. Om deze stelling hard te maken, verwijst hij naar een kort citaat uit de Schotse krant *Dundee Courier and Argus*, die reeds op 8 november 1882 melding maakte van de oprichting van een Brusselse voetbalclub.⁴⁷ Hiermee gaat hij dus in tegen de geldende opvatting binnen de Belgische sportgeschiedenis, die de oprichting van de eerste voetbalclub in Brussel in 1889 situeert.⁴⁸ Toch blijkt uit bovenstaande context dat deze bewering zeker aansluit bij de geschetste achtergrond van de hoofdstad als ideale voedingsbodem.

Net als de oorsprong van de voetbalsport is ook het ontstaan van de eerste voetbalclub in België dus onderwerp van mythevorming. Ongeacht het feit wie nu de allereerste was, valt het onmogelijk te betwisten dat Brussel in de absolute beginperiode een zeer belangrijke rol speelde in de uitbouw van het voetbal. In een latere fase verstevigde de stad deze positie nog verder. Daarnaast is het van belang te benadrukken dat zowel Brussels Football Association, officieel de eerste 'voetbalclub' in de hoofdstad, als Antwerp in deze periode volledig waren samengesteld uit Engelsen. Net zoals dat dit dus eerder ook al was gebeurd in de scholen, speelden deze migranten dus een cruciale rol in de verdere verspreiding van de sport in België. De oprichting van de eerste voetbalclubs gebeurde in de regel dan ook door de oud-leerlingen van de scholen waarin in een vroegere fase al werd gevoetbald.⁴⁹ Naast Brussel en Antwerpen waren dit ook Genk, Luik en Brugge, de steden waar deze concentratie dus het grootst was.⁵⁰

Het vernoemde Brussels F.A. moet in de eerste plaats worden begrepen als eerder overkoepelend orgaan van aanwezige collegeploegen die rond Ten Bosch waren gevestigd. Het was ook deze club die de eerste internationale clubwedstrijd op Brusselse bodem organiseerde tegen het Londense team Old Westminster in april 1894.⁵¹ Ondanks dat Brussels FA dus al snel duidelijk aanzien genoot, werd de club nauwelijks een jaar na dit gebeuren opgedoekt, allicht door een tekort aan

⁴⁶ DEN HOLLANDER, M. *Sport in't stad: Antwerpen 1830-1914*, Leuven, 2006, 137-138.

⁴⁷ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 11-12.

⁴⁸ DEN HOLLANDER, M. *Sport in't stad: Antwerpen 1830-1914*, 137; SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 80.

⁴⁹ MAHO, D., *De geschiedenis van Royal Antwerp Football Club (1938-1968)*, 45.

⁵⁰ VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 35.

⁵¹ DEPS, B. en GULDEMONT, H., *100 jaar voetbal in België, 1895-1995: Koninklijke Belgische Voetbalbond*, 88; COLIN, F., *Eeuwige amateurs: beschouwingen bij 100 jaar voetbal in België*, 10.

financiële middelen.⁵² Toch valt hun erfenis niet te onderschatten, de club wekte in de hoofdstad immers niet alleen bewondering bij de volgers van het voetbal, het zette ook een heuse kettingreactie in gang.⁵³ Door de geschetste context als ideale voedingsbodem ontpopte de stad zich in een mum van tijd tot voetbalhoofdstad van het land. De belangrijkste clubs uit deze pionierstijd waren: Racing Club de Bruxelles, Sporting Club de Bruxelles, Daring Club, Léopold Football Club en Union Saint-Gilloise.

Racing werd in 1894 boven het doopvont gehouden als een nieuw opgerichte voetbalafdeling van de bestaande atletiekvereniging 'Racing Club'. Racing had een duidelijke achtergrond binnen het gegoede milieu en ontpopte zich zo tot een multisportvereniging met ook tennis, hockey en basketbal binnen zijn rangen. In 1895 fuseerde het met het dan al noodlijdende Brussels FA.⁵⁴ Hierna ontwikkelde het zich dan ook al snel tot een van de meest vooraanstaande en sportief succesvolle ploegen van het land. Tekenend voor hun status is het feit dat ze reeds in 1901, toen de club zich vestigde in de 'Ganzenvijver' in Ukkel, als eerste in het land een stenen tribune in gebruik nam.⁵⁵ Onder de 'ratten', zoals de clubleden hier ook wel werden genoemd, zaten ook een aantal invloedrijke figuren binnen het voetbalmilieu. De bekendste onder hen was wellicht Louis Mühlhnghaus. Hij was naast keeper ook secretaris van de club en werd na de oprichting van Belgische Voetbalbond hier de eerste secretaris-generaal. Vanuit deze functie had hij een duidelijke invloed op het gevoerde beleid in deze periode.⁵⁶

In hetzelfde jaar werd ook de basis gelegd voor Sporting Club Bruxelles. Deze vereniging zag aanvankelijk het levenslicht als Ixelles Football Club en was opgericht door een aantal leerlingen van het atheneum van Elsene. Na een eerste naamsverandering naar Sporting Club d'Ixelles kwam het in 1897 tot zijn uiteindelijke vorm onder de noemer van Sporting Club de Bruxelles en vestigde de club zich blijvend in het Jubelpark.⁵⁷ Sporting was het geesteskind van de al eerder vermelde familie Seeldraeyers. Vader Emile was de eerste voorzitter, zijn zonen stonden aanvankelijk mee op het veld. Vooral Rodolphe maakte in een latere fase carrière in de sportwereld.⁵⁸ In 1895 werd dan Daring Club de Bruxelles opgericht. Dit gebeurde op een bijeenkomst van een aantal jongelingen in het café 'Au Tivoli' op het Simonisplein, maar ook deze club had haar thuisbasis – net als Racing in de eerste jaren van hun bestaan – op het plateau van Koekelberg.⁵⁹ Anders dan

⁵² SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 101.

⁵³ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 18.

⁵⁴ BOIN, V. en DAXHELET, P., *Het gulden jubileumboek van de K.B.V.B. 1895-1945: geschiedenis van de voetbalsport in België en Belgisch Kongo*, 5.

⁵⁵ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 102.

⁵⁶ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 103.

⁵⁷ BOIN, V. en DAXHELET, P., *Het gulden jubileumboek van de K.B.V.B. 1895-1945: geschiedenis van de voetbalsport in België en Belgisch Kongo*, 72.

⁵⁸ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 104.

⁵⁹ MAHO, D., *De geschiedenis van Royal Antwerp Football Club (1938-1968)*, 46.

de concurrenten uit deze periode, had Daring minder wortels in de elitaire kringen. Toch kon het zich, mede dankzij een fusie met Brussels FC, uitbouwen tot een van de vaste waarden in het Brusselse voetballandschap.⁶⁰

De meest invloedrijke Brusselse voetbalclub van voor de eeuwwisseling was het in 1893 ontstane Léopold Football Club. Deze werd geboren in het Leopoldpark en was duidelijk gericht op leden uit de hogere regionen van de samenleving. Deze club was in de absolute beginjaren van het Belgische voetbal sterk vertegenwoordigd en was net als Racing en Sporting betrokken bij de oprichting van de eerste Belgische Voetbalbond, waar het dan ook nauwe banden mee onderhield voor de Eerste wereldoorlog. Sportief was het grootste succesverhaal echter dat van Union Saint-Gilloise, dat in 1897 werd gesticht in Sint-Gillis. Die laatste twee clubs komen in het verdere verloop van dit onderzoek nog uitgebreid aan bod.

De elite aan zet

Deze vijf 'topclubs' vormden echter slechts een onderdeel van een bredere maatschappelijke evolutie. In Brussel leidde deze eerste populariteitsopstoot in het slot van de negentiende eeuw tot een ware wildgroei aan voetbalclubs. Nergens was de situatie even onoverzichtelijk als in de hoofdstad. Een uitgebreide schets van alle clubs is onbegonnen werk. Niet enkel vanwege de grote hoeveelheid, maar in de eerste plaats ook door het nijpende gebrek aan bronnenmateriaal over vele van deze organisaties, van dewelke vaak zo goed als niets meer is overgebleven. Bovendien waren vele onder hen slechts een kort leven beschoren.⁶¹ Over het algemeen is het dus zeker niet overdreven om te stellen dat er sprake was van een heuse wildgroei.⁶² De moeilijke financiële situatie waarin vele clubs zich ook nog eens bevonden, zorgde daarnaast voor een groot aantal fusies, wat de situatie er enkel nog complexer op maakte. Toch kunnen er een aantal gemeenschappelijke kenmerken worden weergegeven over deze pionierclubs, die zo meteen een idee geven over de algemene maatschappelijke inbedding en oorspronkelijke opvattingen over de sport in Brussel.

In de eerste plaats kunnen een aantal conclusies worden getrokken uit de geografische positionering van het voetbalgebeuren in de hoofdstad. Over het algemeen verspreidde de sport zich duidelijk over de hele oppervlakte van wat vandaag het hoofdstedelijk gewest is, met uitzondering van het zo goed als volledig dichtbebouwde stadscentrum. Toch valt op dat men het aanvankelijk 'niet te ver zocht' en dus in de relatief directe omgeving van het centrum bleef. Pas in een latere fase werd verder uitgebreid naar de buitenranden van de Brusselse randgemeenten

⁶⁰ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 28.

⁶¹ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 24.

⁶² SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 101.

of *faubourgs*, zoals deze destijds vaak genoemd werden. Op die manier volgde het voetbal een ontwikkeling die relatief gelijk was aan die van de urbanisatie van de stad, die in dezelfde periode op kruissnelheid kwam. Deze relatief overzichtelijke stadsgroei leidde tot wat vandaag ook wel als de ‘jaarringen’ van de stad wordt benoemd.⁶³ Naar analogie van een doorgezaagde boomstam kwam de hoofdstad in relatief concentrische cirkels tot steeds verdere ontwikkeling. Zoals reeds vermeld stond het voetbal echter dual tegenover deze urbanisatie, omdat het bovenal nood had aan grote open ruimtes om te kunnen spelen. Kurt Deswert onderscheidt in zijn algemeen overzichtswerk over Brusselse voetbal drie zogenaamde ‘hotspots’, grote onbebouwde plekken waar in de absolute beginperiode van de sport veel volk samen kwam om te voetballen. Hierbij gaat het om de vermelde vlakte rond Ten Bosch, het Leopoldpark en het plateau van Koekelberg.⁶⁴ Het belang van deze plekken bleek ook duidelijk uit de locaties waar de beschreven ‘topclubs’ hun oorsprong kenden of zich in de eerste fase van hun bestaan gingen vestigen.

Het tweede kenmerk is reeds aangehaald bij de algemene schets over de ontwikkeling van voetbalsport, namelijk de duidelijke verbinding met de scholen. De derde wezenlijke karakteristiek was de oprichting van deze clubs als uitgesproken multisportverenigingen. Slechts in enkele zeldzame gevallen was voetbal hierbij de eerste sport die werd ‘opgenomen’. Binnen deze clubs werden er ook andere uit Engeland afkomstige sporttakken zoals tennis, cricket en hockey beoefend. Op die manier konden de clubs hun doelpubliek uitbreiden en bovendien ook het hele jaar door activiteiten aanbieden.⁶⁵ Een vierde belangrijk kenmerk was de gehanteerde taal. Door de grote Britse aanwezigheid in vele clubs was er veel Engelse invloed, ook in de omgang en in de naamgeving van vele verenigingen.⁶⁶ Allicht het belangrijkste overkoepelende element was echter het uitgesproken elitaire karakter dat deze instanties ontegensprekelijk hadden. Enkel adellijken en leden van gegoede burgerij kwamen in contact met sport. Deze mannen namen aanvankelijk zelf actief deel aan het spel, maar zorgden later – vaak met een periode van combinatie van de twee – ook voor het interne bestuur. Vrijwel alle Belgische voetbalclubs uit deze beginperiode hadden hun bestaan te danken aan de aanwezigheid van een of meerdere ‘sterke’ figuren die de touwtjes in handen namen. Hierbij konden zij rekenen op een persoonlijke financiële basis en een uitgebouwd netwerk binnen het ‘milieu’. In Brussel gold dit laatste kenmerk a fortiori. Hier ontstonden alle ploegen aanvankelijk op basis van en dankzij een of meerdere sterke en invloedrijke figuren uit de toplaag van de samenleving.⁶⁷ Een citaat uit deze

⁶³ DIRKS, B., *België Bestaat, Cultuurwijzer van een gespleten land*, Amsterdam, 2008, 217.

⁶⁴ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 16;19-20. (Zie Bijlage 5 voor kaart).

⁶⁵ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 119-120.

⁶⁶ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 119.

⁶⁷ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 119.

periode dat de elitaire worstels zeer duidelijk bevestigd, is te vinden in de Franstalige Antwerpse krant *Le Matin*. Op 11 november 1895 stond hierin te lezen:

*“Nous constatons avec plaisir que le goût du football se répand davantage chaque année dans les milieux qui lui sont les plus propices. J’ai nommé la jeunesse universitaire et athénéenne. À preuve l’équipe du Sporting qui est composée en grande partie d’étudiants bruxellois.”*⁶⁸

Het is ook binnen deze duidelijk elitaire context dat de oprichting van de Belgische Voetbalbond moet worden begrepen. De groeiende populariteit zorgde immers voor een sterkere noodzaak naar een regulerende organisatie die boven de clubs zelf stond. In de zomer van 1895 kwam het op initiatief van Louis Mühlinghaus tot een eerste bijeenkomst in de Wolvengracht in Brussel.⁶⁹ Twee jaar eerder was ook al een belangrijke stap gezet in deze richting, met de algemene aanvaarding van de regels zoals deze waren vastgelegd door de Engelse *Football Association*.⁷⁰ Op deze vergadering tekenden vijf verenigingen present, waarvan vier Brusselse: Athlétic Running Club de Bruxelles, Sporting Club de Bruxelles, Racing Club de Bruxelles en Union Football Club.⁷¹ Ondanks deze onevenredige verdeling was het allerm minst de intentie van de aanwezigen om een Brusselse organisatie op te richten, maar een duidelijke nationale federatie. Toch zorgde de dominante positie van Brussel wel voor wrevel. Zo werd de ‘A.A. Gantoise’, die in 1891 was opgericht als een fusie tussen ‘Association Athlétique’ en de turn- en schermkring ‘La Gantoise’ en als vijfde aanwezig was op deze bijeenkomst, in de periode voor de oprichting van de Bond meermaals geboycot in haar activiteiten door haar Brusselse tegenhangers. Zij hadden duidelijk moeite met de snelle groei van deze vereniging.⁷²

Op 1 september 1895 vond dan de eerste Algemene vergadering van de ‘Union Belge des Sociétés de Sports Athlétiques’, kortweg UBSSA, plaats. Deze kan dus worden beschouwd als de stichtingsvergadering van deze organisatie. Naar het beeld van de aangesloten ‘voetbalclubs’ was deze in het leven geroepen als een uitgesproken multisportbond. Naast voetbal werden ook atletiek en wielrennen hierbij ondergebracht.⁷³ De vergadering vond plaats in het Brusselse café ‘Le Coq Tourné’.⁷⁴ Behalve de vijf al eerder aanwezige verenigingen waren nu ook Antwerp FC,

⁶⁸ ‘Chronique Sportive’, *Le Matin*, 11/11/1895.

⁶⁹ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 121

⁷⁰ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 37.

⁷¹ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 122

⁷² SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 123

⁷³ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 26-27.

⁷⁴ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 123; MAHO, D., *De geschiedenis van Royal Antwerp Football Club (1938-1968)*, 49-50.

Football Club Liégeois, Football Club Brugeois, Léopold Club en Verviers Football Club aanwezig.⁷⁵ Hierbij valt op te merken dat niet alle clubs door evenveel leden waren vertegenwoordigd. Waar de Brusselse verenigingen allemaal twee of meer leden aan de tafel hadden, was dit voor de anderen vaak beperkt tot een. Voor Athlétic waren dit Paul Hannsens en R. De Rote. Racing werd vertegenwoordigd door Louis Mühlinghaus en F. A. König.⁷⁶ Rodolphe W. Seeldraeyers, Paul Hamesse en Louis Deschrijver handelden in naam van Sporting.⁷⁷ L. Prévinaire en A. Dullaert waren er namens Union Football Club (d'Ixelles) en G. D'hondt was de enige aanwezige voor AA Gantoise.⁷⁸ Antwerp FC zat aan tafel in de vorm van de Engelse broers Horace en Cecil Jacobs.⁷⁹ De Brugse delegatie bestond uit Charles Lescauwaet en Albert Seligmann.⁸⁰ Aanwezigen voor Léopold club waren Edouard de Laveleye en Albert de Bassompierre.⁸¹ Uit Luik en Verviers, tot slot, waren respectievelijk aanwezig: R. S. Menzies en H. Hansenne.⁸²

Over deze figuren is over het algemeen weinig geweten, behalve dat het allen sleutelfiguren waren in de club waar ze voor stonden. Uit het feit dat ze bijna allemaal ook zelf actief waren als spelers, kan worden afgeleid dat ze allen nog behoorlijk jong waren op dit moment. Het ging nagenoeg volledig om prille twintigers, een vermoeden dat bovendien wordt bevestigd door de weinige geboortedata die van een aantal onder hen bekend zijn. Bekende(re) voorbeelden zijn Horace Jacobs, speler en lid van Antwerp en Charles Lescauwaet, naast de kapitein van de eerste ploeg en ondervoorzitter in het eerste bestuur bij FC Brugeois.⁸³ Sportief was de meest succesvolle figuur uit het gezelschap allicht Frank König. De geboren Zwitser werd algemeen beschouwd als een van de meest succesvolle atleten uit zijn tijd en is dan ook terug te vinden in heel wat artikels uit deze periode.⁸⁴ Als voetballer maakte hij furore bij Racing, maar daarnaast excelleerde hij ook in atletiek, rugby, roeien, boksen en cricket. Daarna werd hij ook trainer en scheidsrechter. In die

⁷⁵ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l'U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 7.

⁷⁶ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l'U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 7.

⁷⁷ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l'U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 7.

⁷⁸ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l'U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 7.

⁷⁹ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l'U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 7.

⁸⁰ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l'U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 7.

⁸¹ Over deze twee figuren wordt in hoofdstuk 2 uitgebreid gesproken.

⁸² BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l'U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 7.

⁸³ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 126.

⁸⁴ *La Chronique*, 5/1/1896; *La Chronique*, 9/9/1896.

laatste hoedanigheid werd hij in 1903 ook de eerste secretaris van de Belgische Scheidsrechterscommissie.⁸⁵

Over de professionele activiteit van deze heren is het in de regel in het duister tasten, op enkele uitzonderingen na. Zo was Seeldraeyers advocaat aan de Brusselse balie.⁸⁶ Ronald Sutherland Menzies was de Britse consul in Luik en genoot mede hierom groot aanzien binnen het eerste echte Belgische voetbalcomité.⁸⁷ Louis Deschrijver was ingenieur en werd later directeur van de *Société du Canal et des Installations Maritimes de Bruxelles*.⁸⁸ Globaal genomen dient er dus niet aan te worden getwijfeld dat het zonder enige uitzondering ging om leden uit de hogere echelons van de samenleving. Zij hadden allemaal een opleiding genoten waar ze met voetbal in contact waren gekomen en wilden deze ontwikkeling nu voortzetten. Sport was in hun ogen dan ook een vorm van cultuur die enkel tegemoet diende te komen aan de noden van de elite. Een plek in een culturele vereniging was dan ook een goede manier om superioriteitsgevoel ten opzichte van de lagere klassen te uiten. Dit was immers een periode waarin sociaal en economische theorieën gestoeld op het sociaaldarwinisme en doelbewuste segregatie erg populair waren in deze middens. Deze gingen uit van een fundamenteel verschil tussen de verschillende lagen van de bevolking. Dit onderscheid diende zich te vertalen in een afzonderlijke manier van – al dan niet vrije – tijdsbesteding.

Het duidelijkste voorbeeld van een dergelijke maatschappijstudie is van de hand van Thorstein Veblen. Deze Amerikaanse econoom van Noorse afkomst publiceerde in 1899 het werk *The Theory of Leisure Class*.⁸⁹ Hierin beargumenteerde hij dat hoe verder een samenleving ontwikkeld is, hoe meer onderscheid er zichtbaar is in de activiteit tussen de bepaalde groepen. De zogenaamde *leisure class* hield zich daarom zeer bewust bezig met wat hij als ‘hogere’ zaken beschouwde en wordt hierin gesteund door de overige maatschappijleden.⁹⁰ Dit concept was bovendien gebaseerd op een zeer duidelijk geloof in raciale en patriarchale superioriteit.⁹¹ Deze bezigheden van de elite hadden de overkoepelende eigenschap dat het ging om niet-industriële activiteiten. Hieronder verstond hij naast onder andere politieke activiteit, religieus getinte taken en oorlogvoering ook sport.⁹² Het voornaamste en door hem als intrinsiek beschouwde onderscheid met zogenaamd industriële activiteit was in deze dat het niet ging om acties die rechtstreeks te

⁸⁵ MATHY, T., *Encyclopedie van de Belgische sportlui en sporten*, Brussel, 1982, 135.

⁸⁶ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 131.

⁸⁷ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 8.

⁸⁸ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 131.

⁸⁹ VEBLER, T., *The theory of the leisure class: an economic study of institutions*, New York, 1899.

⁹⁰ VEBLER, T., *The theory of the leisure class*, 2.

⁹¹ VEBLER, T., *The theory of the leisure class*, 113.

⁹² VEBLER, T., *The theory of the leisure class*, 2.

maken hadden met het voorzien van materiële vormen van levensonderhoud.⁹³ Daarenboven waren deze elitaire activiteiten de enige die concepten als waardigheid en eer konden voortbrengen. Daardoor was binnen deze groep de noodzaak ontstaan om haar 'gave' van moed en dapperheid duidelijk te kunnen uiten. Dit kon het door deze tastbaar te gaan voorstellen in de vorm van trofeeën.⁹⁴ Sport vormde dan ook de ideale manier om dit gedrag, dat de facto niet meer was dan de ontwikkelde vorm van het bestiale instinct van de jager die de man van nature uit eigenlijk was, tot uiting te laten komen.⁹⁵

Sport was volgens Veblen daarom de enige vorm van buitenluchtactiviteit die de volledige goedkeuring van de sociale normering bezat.⁹⁶ Het was de manier bij uitstek om mogelijk schadelijke instincten om te zetten in waardig gedrag en moet dan ook zo worden aangeleerd aan zij die hiervoor in aanmerking kwamen.⁹⁷ Vandaar dat het in zijn ogen onmogelijk een zaak van gehele volk kon zijn, omdat enkel wie door zijn sociale positie in staat is door de oppervlakkige doelloosheid heen te kijken, op een verantwoorde manier de waarde ervan kon inschatten.⁹⁸ Veblen riep zo het concept dat later in het Nederlands is overgenomen als 'Opzichtige Vrije Tijd' in het leven. De mogelijkheid om deel te nemen aan vrijetijdsactiviteiten werd hier geïnterpreteerd als een manier bij uitstek om status te winnen en te bevestigen. Deze opvatting vond snel ingang in de elitaire middens, ook in Brussel. Dit resulteerde in het fenomeen waarbij de hogere klassen haar status probeerde te accentueren door zoveel mogelijk tijd te besteden aan zaken zoals het verzamelen van kunst, uitgebreide vakanties en sport. Het is dus door dit ideeënkader dat de pioniers van het Brusselse voetbal zich lieten leiden rond de vorige eeuwwisseling.

Traditioneler dan de bakermat zelf

"Football is the particular game which will probably first occur to anyone in this community when the question of the serviceability of athletic games is raised, as this form of athletic contest is at present uppermost in the mind of those who plead for or against games as a means of physical or moral salvation."⁹⁹

Voetbal was eind negentiende eeuw in Brussel, meer dan waar ook in België, een uitgesproken elitair fenomeen. Hierbij is het echter cruciaal om te benadrukken dat dit allerm minst een vanzelfsprekendheid was. Bovenstaand citaat van Veblen is hier allicht een verwijzing naar en

⁹³ VEBLEN, T., *The theory of the leisure class*, 3; 6.

⁹⁴ VEBLEN, T., *The theory of the leisure class*, 9.

⁹⁵ VEBLEN, T., *The theory of the leisure class*, 9.

⁹⁶ VEBLEN, T., *The theory of the leisure class*, 118-119.

⁹⁷ VEBLEN, T., *The theory of the leisure class*, 117.

⁹⁸ VEBLEN, T., *The theory of the leisure class*, 119.

⁹⁹ VEBLEN, T., *The theory of the leisure class*, 119.

wijst op de beperkte leefbaarheid van deze exclusieve opvatting van de sport. Dit toont dat er reeds op het moment van zijn publicatie duidelijke twijfels bestonden rond de leefbaarheid van zijn model. In Engeland was op datzelfde moment immers al een duidelijk verschillende maatschappelijke inbedding van de voetbalsport zichtbaar en had deze zich al in grote mate gevestigd als sport van het volk. Deze evolutie is een populair thema binnen de Engelse sporthistoriografie.¹⁰⁰ Dit veelvoud aan studies zorgde dan ook voor een aantal belangrijke verschuivingen in het debat rond de rol van de elite in de verspreiding van het voetbal. Aanvankelijk werd zonder veel discussie aangenomen dat het ook hier ging om een fenomeen dat zich vanuit de top van de samenleving stilaan verder verspreidde naar de bredere lagen van de bevolking.¹⁰¹ Recent gaan echter steeds meer stemmen op die deze *top-down*-benadering trachten te weerleggen en een verhaal van wisselwerking naar voren schuiven.¹⁰² Deze visie bouwt voort op het gegeven dat reeds sinds de oudheid spelvormen werden gespeeld die als voorlopers van het hedendaagse voetbal kunnen worden geïnterpreteerd. Dit had in de negentiende eeuw geleid tot een vorm die vandaag *shrove-football* wordt genoemd. Dit was echter een relatief bruut spel zonder veel regels, waardoor aanvankelijk werd aangenomen dat het weinig invloed had gehad op de ontwikkeling van de sport zoals die uiteindelijk tot stand kwam. Hieruit werd geconcludeerd dat de oorsprong dus - net als in Brussel - dus vooral moet gezocht worden in elitaire kringen.¹⁰³

Door de grote mate van maatschappelijke segregatie die er in deze periode echter bestond, dient te worden benadrukt dat er weinig onderlinge interactie was met de lagere klassen van de bevolking. Hierdoor is het weinig geloofwaardig te stellen dat deze vorm uit de *public schools*, die bovendien aanvankelijk weinig geüniformeerd was, de basis vormde voor de uiteindelijke spelvorm zoals deze zich in de gehele samenleving ging manifesteren. Schoolvoetbal bleef in de eerste plaats een insulair gegeven.¹⁰⁴ Bovendien wees ander onderzoek ook aan dat deze variant die de lagere sociale klassen speelden helemaal niet zo ongereguleerd was als eerst werd aangenomen in de klassieke interpretatie.¹⁰⁵ Deze opvatting was in de eerste plaats gecreëerd door de topklasse zelf. Later werd dit dan in stand gehouden binnen de historiografie als gevolg van een algemeen tekort aan informatie en bronnen over het leven van 'de gewone man' in de negentiende eeuw en het hardnekkige vasthouden aan beschavingsprocessen als dominante

¹⁰⁰ G. KITCHING, 'The Origins of Football: History, Ideology and the making of "The People's Game"', *History Workshop Journal*, 79 (2015), 127-153.

¹⁰¹ HARVEY, A. 'The Public Schools and Organized Football in Britain: Fresh Perspectives on Old Paradigms', *The International Journal of the History of Sport*, 33 (2016), 273.

¹⁰² HARVEY, A. 'The Public Schools and Organized Football in Britain: Fresh Perspectives on Old Paradigms', *The International Journal of the History of Sport*, 33 (2016), 272-288.

¹⁰³ HARVEY, A. 'The Public Schools and Organized Football in Britain: Fresh Perspectives on Old Paradigms', *The International Journal of the History of Sport*, 33 (2016), 273.

¹⁰⁴ HARVEY, A., *Football: the first hundred years. The untold Story*, 40.

¹⁰⁵ Een voorbeeld van een dergelijke top-down interpretatie is te vinden in WALVIN, J., *Leisure and Society 1830-1950*, Londen, 1978, 10.

narratief.¹⁰⁶ Recentere inzichten toonden echter aan dat deze opvatting niet strookt met werkelijkheid. In realiteit werden elementen van beide ‘voetbaltypes’ samengebracht tot de uiteindelijke vorm zoals die geïnstitutionaliseerd werd en moet dus gewag worden gemaakt van een duidelijke wisselwerking. De bewering dat de elitaire vorm hiervoor dominant was gaat in zekere zin dus zelfs volledig in tegen de realiteit, omdat deze bevolkingslaag aanvankelijk zelf actief de democratisering van ‘hun’ sport trachtte tegen te gaan. Brits sporthistoricus Adrian Harvey, die meerdere studies publiceerde over het ontstaan en de verspreiding van schoolvoetbal in negentiende-eeuws Engeland, stelde hierover:

*“There is something exceedingly ironic in the way that the public schools have been credited with the creation of modern association football, for their attitude towards the FA was often extremely obstructive.”*¹⁰⁷

De oorspronkelijke *top-down*-benadering dient in het geval van Engeland dus zeker te worden genuanceerd, maar is zoals aangetoond wel van toepassing op de hier gehanteerde casus Brussel. Dit heeft in de eerste plaats te maken met het verschil in timing. Het voetbal manifesteerde zich hier ruwweg een kleine halve eeuw later dan op de Britse eilanden. In deze periode was de wisselwerking tussen de verschillende spelvormen dus reeds achter de rug en bestonden er dan ook geen van dergelijke ‘concurrerende’ vormen meer. Daarnaast toont het ook duidelijk aan dat er in België op dat moment geen gelijkaardige sportcultuur bestond. Dit gegeven versterkt niet alleen de bewering dat voetbal als een *corpus alienum* het land binnendrong, maar is dus tevens de verklaring voor het feit dat het in ons land oorspronkelijk een dergelijk uitgesproken elitair karakter kon hebben.

Eenzelfde redenering, die vertrekt vanuit een idee van maatschappelijke wisselwerking, geldt niet alleen voor de oorsprong van het fenomeen, maar ook voor de manier waarop het zich kort hierna begon te manifesteren in clubverband. Ongeacht de sociale oorsprong van het fenomeen, staat het vast dat op het moment dat de Belgische Voetbalbond werd opgericht en daarmee de eerste officiële competitie onder het doopvont werd gehouden, het elitaire in Engeland al veel minder duidelijk aanwezig was. De oprichting van de *Football Association* op 26 oktober 1863 in de Freeman’s Tavern in Londen had in de daaropvolgende maanden geleid tot het vastleggen van de regels van het moderne spel.¹⁰⁸ Dit was dan ook de voornaamste reden geweest waarom deze organisatie in het leven was geroepen.¹⁰⁹ Hiermee was de concurrentieslag tussen verschillende speltypes definitief naar de verleden tijd verwezen en begon de sport aan een ware

¹⁰⁶ HARVEY, A., *Football: the first hundred years. The untold Story*, 229.

¹⁰⁷ HARVEY, A., *Football: the first hundred years. The untold Story*, 231.

¹⁰⁸ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 12.

¹⁰⁹ MURRAY, B., *The World's game: a history of soccer*, Illinois, 1996, 14.

veroveringstocht doorheen de hele Engelse samenleving. De oprichting van clubs gebeurde – net als in België in een latere fase – voornamelijk op basis van reeds bestaande netwerken of verenigingen. Toonaangevend Brits sporthistoricus Tony Mason onderscheidde hier drie vooraanstaande ‘creators’: kerkelijk geïnspireerde gemeenschappen, de alom bekende *public houses* of pubs en plaatsen waar grote aantallen tewaterk werden gesteld.¹¹⁰ Scholen werden hier dus vanaf het prille begin van ondergeschikt belang in deze evolutie. Dit had meteen ook belangrijke sociale gevolgen, omdat deze vormen van verenigingsleven niet per se en vaak zelf zeer duidelijk niet-elitair waren. Hieruit blijkt dat vanaf de jaren 1860 reeds voetbalclubs bestonden waar mensen van alle lagen van de bevolking waren vertegenwoordigd. Toch mag de noodzaak van kapitaal en invloedrijke persoonlijkheden, onder meer voor het dekken van de verplaatsingskosten en het voorzien van een eigen uitvalsbasis, niet worden onderschat.¹¹¹ Daarnaast was het hebben van vrije tijd, wat voor arbeiders nauwelijks het geval was, ook een voorwaarde wanneer iemand zich wilde ontfermen over het dagelijkse bestuur van een sportclub.¹¹²

Door het feit dat voetbal vrijwel van bij het begin een duidelijke connectie had met arbeidersmilieus, is dit feit binnen de historiografie een sleutelrol beginnen spelen. Talloze auteurs gebruiken net dit gegeven als de ontstaansvoorwaarde voor voetbalontwikkeling. De sport wordt in deze interpretatie beschouwd als een uitvloeisel van industriële ontwikkeling. In een adem wordt dit fenomeen meteen ook aangehaald als de reden waarom de bakermat net in Engeland gevestigd was. Sport werd hierbij als een algemene reactie op de industrialisatie en de verstedelijking beschouwd, een tegenfeit tegen het gedwongen keurslijf waarin grote delen van de samenleving zich destijds in moesten schikken.¹¹³ De meeste sociologen en historici rond deze thematiek sluiten zich aan bij deze redenering.¹¹⁴ De logica achter deze visie is dat de maatschappelijke gevolgen die de vergaande industrialisatie van de samenleving een verschijnsel als sport bij wijze van spreken in zich droegen. De mechanisatie zorgde immers niet enkel voor een grotere productiviteit, maar veranderde ook diepgaand de werkomstandigheden van de fabrieksarbeiders. Hun bezigheid werd voortaan gekenmerkt door een grote vorm van stress en eentonigheid, hierdoor ontstond een duidelijke nood aan nieuwe vormen van ontspanning.¹¹⁵ Sport zorgde bovendien ook nog eens voor de nodige lichaamsbeweging, waar in de fabrieken een duidelijk tekort aan was. Daarnaast kon het ook mentaal van groot belang zijn voor deze groep binnen de samenleving, een ploegsport als voetbal kon hen ook bevrijden uit de anonimiteit waar

¹¹⁰ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, Brighton, 1980, 21.

¹¹¹ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 30-32.

¹¹² MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 34.

¹¹³ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 45.

¹¹⁴ Een duidelijk voorbeeld is DUNNING, E., *The Sociology of Sport*, Londen, 1971.

¹¹⁵ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 51.

ze in werd gedwongen. Het kon immers zorgen voor nieuwe vormen van zelfbevestiging en wederzijdse appreciatie. Op die manier kon het zelfs op dezelfde hoogte geplaatst worden als andere 'vluchtmiddelen' als alcohol.¹¹⁶

Deze inherente koppeling tussen industrialisatie, arbeidersmilieus en voetbal is dus sterk en onderbouwd en kent over het algemeen weinig tegenspraak. Toch ligt deze koppeling in de hier gehanteerde casus van Brussel zoals aangetoond niet aan de basis van de eerste maatschappelijke verspreiding van de sport. De elitaire wortels speelden hier duidelijk een erg cruciale rol en probeerden zelfs om de verspreiding van hun modellen tegen te gaan door zich te beroepen op duidelijk gesegregeerde idealen rond maatschappijverdeling en tijdsbesteding. Een auteur die zich dan ook duidelijk afzet van deze interpretatie is Ruud Stokvis. Deze Nederlandse socioloog en ex-olympiër stelde in zijn werk *Strijd over sport: organisatorische en ideologische ontwikkelingen* dat deze ontwikkeling moet worden begrepen als een onderdeel van een groter algemeen moderniseringsproces. Zoals blijkt uit onderstaand citaat, weerlegt hij hiermee de bewering dat het industrialisatieproces de voornaamste oorzaak was voor de algemene ontwikkeling van voetbal en andere sporten.¹¹⁷ Deze publicatie dateert uit 1979. Hoewel dient te worden benadrukt dat de elitaire oorsprong van Belgische en Brusselse voetbal sindsdien nergens expliciet is ontkend, is het op zijn minst toch opvallend te noemen dat er sindsdien geen enkel onderzoek is geweest dat deze paradoxale feiten rond de ontstaansgeschiedenis van het voetbal verder tracht te verduidelijken. In die zin kan een duidelijke parallel worden getrokken tussen de dit onderzoek en de al eerder besproken conclusie van Harvey in zijn studies rond de evolutie van Engelse schoolvoetbal.¹¹⁸

"Sport vóór 1900 was een aangelegenheid van mensen uit de aanzienlijke en gegoede burgerij. Op grond hiervan is het onjuist om te stellen dat de industrialisatie, de daarmee gepaard gaande toename van vrije tijd en de behoefte aan herstel van frustrerende fabrieksarbeid, 'oorzaken' van de ontwikkeling van volksvermaak naar sport zijn geweest."¹¹⁹

Een ander gegeven waaruit de moeilijke verzoenbaarheid tussen beide gegevens blijkt, zijn de verklaringen die worden aangeleverd om het voetbal als een stedelijk fenomeen te duiden. Dat de sport zich in de eerste beginfase in de stedelijke kernen ontwikkelde, staat niet ter discussie.¹²⁰ De rol van dit kenmerk werd uit de beschreven Brusselse context reeds duidelijk weergegeven.

¹¹⁶ MURRAY, B., *The World's game: a history of soccer*, 28.

¹¹⁷ STOKVIS, R., *Strijd over sport: organisatorische en ideologische ontwikkelingen*, Deventer, 1979, 34-39.

¹¹⁸ HARVEY, A., 'The Public Schools and Organized Football in Britain: Fresh Perspectives on Old Paradigms', *The International Journal of the History of Sport*, 33 (2016), 272-288.

¹¹⁹ STOKVIS, R., *Strijd over sport: organisatorische en ideologische ontwikkelingen*, 35; SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 46.

¹²⁰ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 81.

Dit feit wordt in de literatuur zonder enige vorm van discussie of verdere uitleg gelinkt aan de grotere graad van industrialisatie op deze plekken, waardoor dit deze visie enkel maar versterkt. In realiteit blijkt wat Brussel betreft dat de sociale context hier in de beginperiode slechts van een ondergeschikt belang was. De verklaring voor het feit dat voetbalclubs zich in deze periode vaak dichtbij elkaar gingen vestigen, was daarentegen het gevolg van een eerder pragmatische keuze. Ondanks het feit dat België eind negentiende eeuw reeds in grote mate voorzien was van een spoornetwerk, bleef transport geen vanzelfsprekend gegeven in deze periode.¹²¹ Vandaar dat clubs er, zeker in een periode waarin de regulering rond officiële wedstrijden en competitievormen nog zeker niet op punt stond, er alle voordeel bij hadden om tegenstanders in hun directe omgeving te hebben. Hierdoor kan ook verklaard worden waarom Brussel zijn dominante positie in het voetballandschap in de behandelde periode numeriek zelfs nog verder uitbouwde.

Een voorbeeld dat het onmiskenbare voordeel van Brussel qua ligging en het belang van afstand tussen clubs aantoont, zijn de maatregelen die werden genomen in het seizoen van 1901. Voor aanvang van deze jaargang besliste de Voetbalbond om de competitie te laten verlopen in een oostelijke en een westelijke reeks. De Brusselse clubs konden hierbij in beide reeksen terechtkomen en werden daarom voor aanvang verloot.¹²² Indirecte reden voor deze beleidskeuze was het feit dat FC Brugeois, een van de stichtende leden van de Voetbalbond, zich in een aantal van de voorafgaande seizoenen had teruggetrokken uit de competitie wegens de vaak te lange verplaatsingen. De kosten hiervoor werden niet door de Bond terugbetaald, waardoor deze club in financiële moeilijkheden verkeerde.¹²³ In de daaropvolgende jaren probeerde FC Brugeois de kosten voor de verplaatsingen steeds te beperken door voldoende meereizende supporters te ronselen. Op die manier konden ze immers reizen aan een voordeliger groepstarief.¹²⁴

Tegen de geplande koerswijziging in

“De tijd die door de geleidelijke verkorting van de arbeidsduur vrij kwam, werd als het ware gekoloniseerd door instellingen die dezelfde ideologie van klassenverzoening en integratie aanhingen en zich doelbewust tot de massa richtten.

¹²¹ Hiermee wordt echter niet ontken of weerlegt dat de evolutie in de transportsector een zeer belangrijke gegeven was voor de algemene verspreiding van het voetbal.

¹²² FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 139.

¹²³ VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 53-54; 56.

¹²⁴ VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 69.

Allerlei vormen van sport verloren hun strikt elitaire karakter (voetbal en wielrennen bijvoorbeeld) en werden gedemocratiseerd.”¹²⁵

Voetbal manifesteerde zich in België als een ‘fremdkörper’, een indringer van buitenaf. Hierdoor kon deze evolutie zo goed als volledig ‘gestuurd’ worden door de betrokken actoren. Het concrete gevolg van deze implementering was zoals reeds bleek uit de geleverde analyse echter dat het verschijnsel aanvankelijk doelbewust werd vormgegeven binnen een uitgesproken exclusief maatschappijmodel. Hierbinnen vormde een rigide sociale hiërarchie de kern. Bijgevolg, en dit dient te worden benadrukt, creëerden de voetbalpioniers van destijds in Brussel de facto een soort van anachronisme binnen de bestaande context. Behalve het feit dat deze inrichting in Engeland weinig leefbaar was gebleken, stond ook deze globale Belgische maatschappij-indeling in het laatste kwart van negentiende eeuw reeds onder zware druk in de stad. Daarom is het op zijn minst erg opvallend te noemen dat de voetballende Brusselse elite de sport doelbewust buiten deze ontwikkeling probeerde te houden. Uitgebreide studies hebben immers reeds uitgewezen dat er binnen deze milieus destijds duidelijk een besef heerste dat de massificatie van de algehele samenleving een niet tegen te houden proces was. Dit inzicht vormde dan ook de basis voor de algehele strategie die zij in deze periode gingen hanteren en in bovenstaand citaat staat beschreven. Deze werd in de eerste plaats gekenmerkt door een globaal doel van sturing en controle. De machthebbers realiseerden zich dat het systeem niet voorzien was op een doorgedreven democratisering, dus moest eerst het systeem hierop voorzien worden. Het resultaat was niet meer tegen te houden, dus had de elite er alle belang bij om deze evolutie zelf onder controle te houden en zo te sturen in de gewenste richting.

Op politiek niveau speelden de socialisten hierin uiteraard een sleutelrol. De steeds sterkere positie van de Belgische Werkliedenpartij, officieel opgericht in 1885, stond symbool voor de groeiende kracht van de massa.¹²⁶ Hoewel deze groepering aanvankelijk geen plaats had binnen het bestaande bestel en dus enkel van buitenaf druk kon uitoefenen, groeide bij de bestaande politieke bestuurders het besef dat dit onmogelijk verder kon worden genegeerd. De katholieken, die tussen 1884 en 1914 onafgebroken aan de macht waren, wilden vermijden dat de steeds groter wordende groep arbeiders allen de ‘overstap’ zouden maken naar het socialisme.¹²⁷ Om dit doel te kunnen bereiken, zat er niets anders op dan de eisen van de BWP minstens gedeeltelijk in te willigen in de hoop zo het politiek draagvlak van deze groepering te ondermijnen. Dit leidde uiteindelijk tot meerdere hervormingen van het kiessysteem en hervormingen rond arbeidsduur en arbeidsvoorwaarden. Deze graduele evolutie is meteen het duidelijkste voorbeeld van de

¹²⁵ WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 1997, 124.

¹²⁶ DENECKERE, G., *1900: België op een breukvlak van twee eeuwen*, Tielt, 2006, 65-82.

¹²⁷ WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke geschiedenis van België*, 120.

gehanteerde strategie van de machthebbers, die in de eerste plaats zelf de touwtjes in handen wilde houden en de veranderingen in geen geval te bruusk wilden laten verlopen.

Concreet leidde dit in 1893 tot de goedkeuring van het Algemeen meervoudig stemrecht, dat een einde maakte aan het tot dan toe geldende cijnskiesrecht.¹²⁸ Deze verandering was mogelijk nadat het parlement twee jaar eerder haar fiat had gegeven voor een grondwetswijziging, ondanks grote interne verdeeldheid.¹²⁹ Ook de nieuw verkozen constituanten bleef erg tweedrachtig en kwam uiteindelijk pas tot een akkoord na de algemene staking in april van dat jaar, een reactie van de voorstanders op het getalm van de regering.¹³⁰ De invoering van dit nieuw systeem deed het kiezerscorps stijgen van 136 755 naar een kleine anderhalf miljoen.¹³¹ Het voornaamste gevolg hiervan was de overtuigende toetreding van de socialisten in de kamer.¹³² Zes jaar later leidde een gelijkaardige evolutie tot de invoering van de evenredige vertegenwoordiging.¹³³ Nergens waren deze conflicten beter voelbaar dan in Brussel, het centrum van het politiek besluitvormingsproces en tevens steeds de motor van straatagitatie.

Hiermee verbonden werden ook wat betreft sociale politiek belangrijke stappen gezet. Waar deze rond het einde van de periode van het liberaal bestuur – dat aan de katholieke periode voorafging – een dieptepunt had bereikt, verwerd dit nu tot een duidelijke vertaling van de ingeslagen weg richting meer democratisering.¹³⁴ Het sociale vraagstuk werd niet langer louter moraliserend benaderd.¹³⁵ De staat stelde zich in deze periode voor het eerst op als een actieve regulator. Dit vertaalde zich in nieuwe vormen van sociale beheersing en opvallend hoge concentratie aan sociale wetten en maatregelen tot aan de Eerste wereldoorlog.¹³⁶ Een wezenlijk onderdeel hiervan beoogde een verdere sociale integratie. Een duidelijk ijkpunt hierin is de wet op zondagsrust uit 1905. Dit was de eerste dwingende staatsinterventie tegenover de macht van ondernemers en was het resultaat van jarenlange strijd tegen de willekeur van werkgevers, die vaak resulteerde in onmenselijk hoge arbeidsduur.¹³⁷ Dergelijke maatschappelijke veranderingen waren van groot belang voor de algemene positie van sport binnen de samenleving. De aanpassingen in de arbeidsduur vormden immers een noodzakelijke voorwaarde voor de mogelijke democratisering van sport, dat steeds verbonden was en is aan de beschikbare hoeveelheid vrije tijd. Voordien was

¹²⁸ DENECKERE, G., 1900: *België op een breukvlak van twee eeuwen*, 99.

¹²⁹ DENECKERE, G., 1900: *België op een breukvlak van twee eeuwen*, 85-86.

¹³⁰ DENECKERE, G., 1900: *België op een breukvlak van twee eeuwen*, 93-95.

¹³¹ DENECKERE, G., 1900: *België op een breukvlak van twee eeuwen*, 101.

¹³² DENECKERE, G., 1900: *België op een breukvlak van twee eeuwen*, 102.

¹³³ DENECKERE, G., 1900: *België op een breukvlak van twee eeuwen*, 104-106.

¹³⁴ WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke geschiedenis van België*, 66.

¹³⁵ WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke geschiedenis van België*, 67.

¹³⁶ DENECKERE, G., 1900: *België op een breukvlak van twee eeuwen*, 124.

¹³⁷ DENECKERE, G., 1900: *België op een breukvlak van twee eeuwen*, 132-133.

het voor een zeer groot deel van de maatschappij dus simpelweg onmogelijk zich te mengen in sportieve activiteiten, omdat ze hier de tijd niet toe hadden.

Dit fenomeen van de 'graduele democratisering' werd dus steeds meer ondersteund vanuit het politiek bestel en vond zo steeds meer weerklank in uiteenlopende facetten van de samenleving. Ook de kerk, destijds allicht de belangrijkste instelling wanneer het ging om regulering en sociale normering en met nauwe banden in het politiek bestel, was tot dit besef gekomen en ging er zijn beleid op aanpassen. Binnen deze context moet de omslag naar het zogenaamd sociaal programmisme worden begrepen.¹³⁸ Dit hield in dat men de samenleving op meer corporatieve basis ging ordenen in de vorm van gilden en zo ontegensprekelijk het bestaande onderscheid binnen de maatschappelijke ordening deels op de helling werd gezet. Een belangrijke katalysator die deze evolutie inluidde, was de eerste schoolstrijd, die werd uitgevochten tussen 1878 en 1884. De regerende klasse had in dit sleutelconflict aan de lijve ondervonden dat ze niet had gewonnen kunnen worden zonder de duidelijke steun van het volk.¹³⁹ Een duidelijk voorbeeld dat deze gehele omslag kernachtig weergeeft, is de toespraak die de Franse katholieke politicus Albert de Mun gaf in een tot de nok gevulde Leuvense aula op 12 februari 1885. Hierin verklaarde de Mun:

*"Allons au peuple, Messieurs, c'est l'œuvre du siècle à venir. Allons au peuple; quittons les sentiers battus où se traînent les conventions de la politique et les préjugés du monde."*¹⁴⁰

Deze expliciete oproep had heel wat indruk nagelaten, zo blijkt uit latere getuigenissen.¹⁴¹ Uit de niet mis te verstane boodschap blijkt het uiteindelijke doel dat een significant deel van de bestuurlijke macht destijds voor ogen had. Een tweede belangrijk element dat uit deze toespraak moet worden benadrukt, is gerelateerd aan het doelpubliek dat de Mun voor zich had. Het feit dat hij deze overtuiging wilde overmaken aan de toenmalige studenten van de universiteit van Leuven, de beleidsmakers van de toekomst, toont immers aan dat hij hoopte dat deze evolutie door hen zou worden verdergezet. Hieruit blijkt met andere woorden nogmaals dat het besef groeide dat dit de enige mogelijke weg was. De studenten tot wie hij zich richtte, waren generatiegenoten van de jongelingen die in de daaropvolgende jaren de voetbalsport in Brussel vormgaven. Bovendien hadden beide groeperingen ook een vergelijkbare sociale achtergrond,

¹³⁸ DE MAEYER, J., *Arthur Verhaegen, 1847-1917: de rode baron*, Leuven, 1994, 157; 163-167.

¹³⁹ DENECKER, G., *1900: België op een breukvlak van twee eeuwen*, 45-64.

¹⁴⁰ DE MAEYER, J., *Arthur Verhaegen, 1847-1917: de rode baron*, 222.

¹⁴¹ DE MAEYER, J., *Arthur Verhaegen, 1847-1917: de rode baron*, 222; VERHAEGEN, A., *Vingt-cinq années d'action sociale*, Brussel, 1911, 48.

aangezien studeren aan de universiteit op het einde van de negentiende eeuw nog duidelijk een voorrecht was en de gemiddelde aula dus allesbehalve een doorslag was van de samenleving.¹⁴²

De algemene verspreiding van deze gedachtegang valt dus niet te betwisten. Ook op vlak van het verenigingsleven en cultuur deed deze tendens, op lange termijn een van de meest ingrijpende in de geschiedenis van België, zich in steeds sterker wordende mate voor. Dit uitte zich in de oprichting van instellingen en verenigingen met de kennelijke bijbedoeling de verschillende maatschappelijke klassen met elkaar in contact te brengen. Dit proces, dat een grote potentiële impact in zich droeg, verliep erg geleidelijk. Telkens werd er een selecte groep uit de onderlaag als het ware 'losgeweekt' en in direct contact gebracht met de kleine burgerij. Die laatste moest hierbij dienen als een sociaal referentiepunt voor deze groep.¹⁴³ Een dergelijke aanpak gericht op integratie of maatschappelijke verbreding was dus niet terug te vinden in het Brusselse voetballevens. Hier bleef de elite zich verschuilen achter maatschappelijke idealen gebaseerd op hiërarchische modellen. Dit is op zijn minst opvallend te noemen, omdat het dus inging tegen de koerswijziging die zich in heel wat andere facetten van de samenleving had ingezet. Kortom, de boodschap van de Mun en zijn vele aanhangers was hier niet aangekomen, hoewel ze in de jaren na diens toespraak in Leuven nergens sterker had weerklonken dan in Brussel.

Brussel zet de toon

Bovenstaande analyse toonde aan dat Brussel aan het einde van de negentiende eeuw de ideale voedingsbodem vormde voor de ontwikkeling van het voetbal. Hiervoor zijn een aantal duidelijke factoren aangebracht: de grote Engelse aanwezigheid, het bestaande netwerk van elitaire onderwijsinstellingen en de ruimtelijke context. Dit zorgde er onmiskenbaar voor dat de hoofdstad in deze periode het episch centrum was van de voetbalactiviteit in België. De sport was hierbij oorspronkelijk het product van duidelijk elitair geïnspireerde opvattingen over vrijetijdsbesteding. De hogere klasse beschouwde het voetbal dan ook als een activiteit waar enkel zij voor in aanmerking kwamen. Door het feit dat de Zennestad de ideale context vormde, kreeg ze echter al gauw te maken met een heuse wildgroei aan clubs. Zo werd de hoofdstad enkel maar versterkt in haar status als voetbalhoofdstad van het land. Deze groei bleef echter niet zonder gevolgen. Er ontstonden onvermijdelijk en ontegensprekelijk clubs met duidelijk erg verschillende maatschappelijke profielen, een gegeven dat zich tot dan toe niet had voorgedaan in de stad. Het duidelijk streven naar het behoud van de bestaande maatschappelijke segregatie,

¹⁴² Dit verklaart ook meteen het gehanteerde discours waarbij de Mun de studenten aanspoort om naar het volk te trekken, waaronder hij geen van de aanwezigen rekende.

¹⁴³ WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke geschiedenis van België*, 123-124.

dat zoals aangegeven ook inging tegen de algemene tendens binnen de samenleving, kwam zo steeds meer onder druk te staan.

In het volgende hoofdstuk wordt dieper ingegaan op allicht de meest invloedrijke Brusselse club uit deze periode: Union Saint-Gilloise. Vanwege zijn fundamenteel verschillend sociale achtergrond nam deze club een specifieke plaats in binnen het exclusieve Brusselse voetballandschap. Bovendien speelde de vereniging uit Sint-Gillis een sleutelrol in de algemene evolutie van het voetbal op stedelijk en nationaal niveau. Dit vormt meteen ook de leidraad voor de rest van het onderzoek.

Hoofdstuk 2: Het succesverhaal van de Apachen uit Sint-Gillis

In dit hoofdstuk wordt specifiek ingezoomd op de ontstaansgeschiedenis van Union Saint-Gilloise, een van de clubs die in het spoor van de oprichting van de UBSSA tot stand kwamen in Brussel. Deze vereniging had, in tegenstelling tot zijn tegenhangers die rond dit tijdstip werden opgericht, geen duidelijk elitair profiel. Toch ontwikkelde het zich in een mum van tijd tot de meest succesvolle voetbalclub uit de bestudeerde periode. Dit maakt 'den Union' als maatschappelijk fenomeen een uiterst interessant gegeven voor historisch onderzoek.

Van lokale vriendenclub tot Europese top

Over de beginperiode van deze Belgische traditieclub met stamnummer tien, die overigens nog steeds zeer actief is in de hogere regionen van het huidige Belgische voetbal, is relatief weinig geweten. Dit is in de eerste plaats het gevolg van een groot gebrek aan intern bronnenmateriaal over deze periode, allicht een gevolg van een gebrek aan historisch besef bij de interne bestuurders. De officiële oprichtingsdatum is 1 november 1897.¹⁴⁴ Op deze dag kwamen volgens de meeste auteurs een aantal leerlingen van het Brusselse Collège Saint-Michel samen in het café in de Paul Dejaerlaan, gelegen op het grondgebied van Sint-Gillis en genoemd naar de oud-burgemeester van deze gemeente. Hier richtten ze samen een eigen voetbalvereniging op. Van de in totaal 18 aanwezigen zijn slechts een aantal namen met zekerheid te geven. Dit waren de heren Paul Gomrée, Herman Parcyns, Herman de Bremacker, Jean Soille, Victor Willems, Gustave Vanderstappen en de gebroeders Alfred en Eugène Lombaert.¹⁴⁵ Over deze mannen is echter zeer weinig terug te vinden. Wel is geweten dat de oudste van dit gezelschap slechts negentien jaar was. Zij kwamen uiteindelijk overeen dat Alfred Lombaert, op dat moment dus pas negentien, het voorzitterschap op zich nam. Herman Parcyns werd secretaris, Herman de Bremacker kreeg de taak van penningmeester.¹⁴⁶ Victor Willems werd in een latere fase materiaalmeester, Paul Gomrée nam de rol van secretaris over en Gustave Vanderstappen, die op dat moment van de oprichting nog niet eens de leeftijd van vijftien had bereikt, was de eerste kapitein van de ploeg.¹⁴⁷

Alfred Lombaert werd geboren in de Brusselse gemeente Sint-Joost-ten-Node op 2 november 1877. Op 17 mei 1904 overleed hij op slechts zesentwintigjarige leeftijd om onbekende redenen. Op dat moment stond hij ingeschreven als bediende. Uit de overlijdensakte blijkt dat hij net als zijn ouders was gevestigd in Sint-Gillis, meer bepaald in de Albaniëstraat. Zijn vader Victor staat

¹⁴⁴ RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union Saint-Gilloise 1897-1935*, Brussel, 1935, 5.

¹⁴⁵ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 73.

¹⁴⁶ SINT-GILLIS, 'Union 1897 – Les Archives', inschrijvingsakte van Union Saint-Gilloise bij UBSSA (17/09/1898).

¹⁴⁷ SINT-GILLIS, 'Union 1897 – Les Archives', inschrijvingsakte van Union Saint-Gilloise bij UBSSA (17/09/1898).

op dat moment aangegeven als bediende, net als Alfreds broer Octave, die zelf ook speler en lid van Union was. Zijn moeder Marguerite Almordie Testars was huismoeder. Léontine Scarmière, met wie Lombaert op het moment van zijn dood getrouwd was en die dus achterbleef als weduwe, was een hoedenmaakster.¹⁴⁸ Hij was dus niet van erg hoge komaf, maar het betrof ook geen arbeiderszoon. Het feit dat de moeder van de familie in de situatie zat waarbij het voor haar niet noodzakelijk was om zelf te werken, is een indirect bewijs van relatieve welstand. Over de andere stichtende leden mag worden aangenomen dat ze een gelijkaardig profiel hadden. Het feit dat ze allen leerlingen waren van het Collège Saint-Michel, maakt wat dat betreft ook duidelijk dat ze zeker niet uit de onderste lagen van de samenleving afkomstig waren. Dit jezuïetencollege gold destijds als het meest prestigieuze van de stad en was dus zeker niet voor iedereen toegankelijk.¹⁴⁹

Naast dit verhaal, bestaat er echter nog een andere versie over het ontstaan van de voetbalclub. In 1904 publiceerde de op dat moment populaire sportkrant *Le Sportsman* immers een ander verhaal over het ontstaan van de club die kort daarvoor zijn eerste landstitel had weten te halen. Hierin stond te lezen:

*“Donc vers 1894-1895, quelques amis se cotisèrent pour l’achat d’un ballon, je crois même qu’il fût acheté au Racing, qui ne se doutait pas à cette époque le fameux adversaire qu deviendrait pour lui cette petite société naissante. Ils prirent la plaine du sud, actuellement l’emplacement du nouvel hôtel communal de Saint-Gilles, comme champ de leurs exploits, de petites parties s’organisaient et avec le bienveillant concours de quelques ketjes du quartier, on formait deux camps et la partie commençait.”*¹⁵⁰

Over de exacte oprichtingsdatum bestaat dus debat. De journalist van *Le Sportsman* plaatste het begin drie jaar eerder dan de officiële oprichting in 1897. Dit verhaal wordt bovendien ook deels bevestigd in *La Vie Sportive*.¹⁵¹ Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat beide verhalen niet noodzakelijk elkaar hoeven uit te sluiten. Het is best mogelijk, en zelfs hoogstwaarschijnlijk, dat de jongemannen die achter de officiële oprichting van Union zaten in de jaren daarvoor al samen kwamen om te voetballen, zonder verdere bijbedoelingen.

Algemeen gesproken vallen dus twee zaken op over de stichtende leden. Ten eerste gaat het hierbij om de zeer jonge leeftijd, een kenmerk dat in latere fase nog verder zou worden overdreven. Dit was het gevolg van een passage uit het guldenboek van de club, dat verscheen in 1935. Deze publicatie was een initiatief van Marc Raichal, die als interne medewerker in deze

¹⁴⁸ SINT-GILLIS, *Gemeentearchief Sint-Gillis: dienst burgerlijke stand, overlijdensakte van Alfred Lombaert (17/05/1904)*.

¹⁴⁹ STENUIT, B., *Les Collèges jésuites de Bruxelles. Histoire et pédagogie*, Brussel, 2005, 185-190.

¹⁵⁰ ‘Forward’, *Le Sportsman*, 22/04/1904.

¹⁵¹ ‘Union Saint-Gilloise’, *La Vie Sportive*, 25/9/1901.

periode zeer nauw verbonden was met de club en zowat alle betrokkenen die worden besproken persoonlijk kende. Hierin werd met veel bewondering gesproken over de vooruitziende oprichters en het benadrukt dat geen van hen al 18 was geworden, wat dus foutief was.¹⁵² Ten tweede dient ook te worden opgemerkt dat geen enkele van deze personen een link had met de Britse eilanden. Dit stond in schril contrast met de ploegen die op dat moment de dienst uitmaakten aan de top van het Belgische voetbal. Dit verklaart ook meteen waarom de club, in tegenstelling tot veel van haar concurrenten uit die periode, niet koos voor een Engelstalige naam. Toch betekende dit niet dat Union totaal los stond van ieder contact met de andere voetbalclubs uit de buurt en het elitarisme dat hier aanwezig was. Hier moet zoals eerder gezegd vooral gekeken worden in de richting van de onderwijsinstelling waar ze aan verbonden waren. Bovendien was ook de connectie met Racing Club de Bruxelles, waar ook de eerder genoemde citaat uit *Le Sportsman* op alludeert, niet uit de lucht gegrepen. Dit verhaal werd bevestigd in het guldenboek. Hierin beschreef Raichal het verhaal van Joseph Van Weyenbergh, de materiaalman van Racing, die de versleten ballen aan zeer democratische prijzen doorverkocht aan de jonge Unionisten.¹⁵³

De anekdote over de versleten ballen toont de precaire situatie waarin de club zich in haar begindagen bevond. Dit weerhield de UBSSA er niet van om op 17 september 1898, in de persoon van toenmalig secretaris-generaal Louis Muhlinghaus, de aanvraag tot toetreding goed te keuren. Op dat moment telde de club negentien leden, waardoor er kan worden vanuit gegaan dat het hier grotendeels ging om dezelfde namen als zij die een klein jaar eerder Union hadden opgericht. Bovendien is geweten dat slechts twee onder hen niet in Sint-Gillis woonden, maar in Brussel zelf.¹⁵⁴ Dit is een zeer duidelijk bewijs voor de lokale verankering van club in de gemeente, die tot vandaag erg wordt benadrukt. Op de eerste officiële lidkaart van de Voetbalbond werd ook de locatie van hun eerste speelveld aangegeven. Dit was op dat moment gelegen in de Rue de Forest (Vorststraat) in Ukkel.¹⁵⁵ Wellicht opteerden de bestuursleden voor een veld buiten Sint-Gillis omwille van het gebrek aan open ruimte in deze op dat moment al erg verstedelijkte gemeente Saint-Gillis.¹⁵⁶

Op diezelfde lidkaart worden ook voor het eerst de clubkleuren officieel vastgelegd. De combinatie van geel en blauw is tot vandaag onveranderlijk gebleven. Toch was dit niet van bij het begin het

¹⁵² RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union-Saint-Gilloise*, 5.

¹⁵³ RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union-Saint-Gilloise*, 8.

¹⁵⁴ SINT-GILLIS, 'Union 1897 – Les Archives', inschrijvingsakte van Union Saint-Gilloise bij UBSSA, 17/09/1898.

¹⁵⁵ SINT-GILLIS, 'Union 1897 – Les Archives', Union Belge des Sports Athlétiques: Renseignements, 17/09/1898. (Zie bijlage 5 voor kaart).

¹⁵⁶ DEJEMEPPE, P., DE STAERCCKE, J-P, en CAPPELLEMANS, M., *Sint-Gillis: acht eeuwen geschiedenis(sen)* 1126-2016, Brussel, 2016, 60-67.

geval, in de prille beginperiode speelden ze immers in zwart-witte uitrustingen. Toen ze echter voor het eerst aantraden in officieel competitieverband, werd gekozen voor de kenmerkende geelblauwe kleurencombinatie. Deze keuze was niet toevallig en verwees naar de kleuren van de gemeente Sint-Gillis, een volgend bewijs voor het lokale karakter.¹⁵⁷ Opvallend is ook dat nog in hetzelfde jaar Alfred Lombaert het voorzitterschap doorgaf aan Charles Barette. De reden voor deze erg snelle verandering in de bestuurskamer is onbekend. Het lijkt weinig waarschijnlijk dat de vroegtijdige dood van Lombaert zes jaar later hier iets mee te maken had. Bovendien dient uiteraard steeds in rekening te worden gehouden dat de spelers destijds zelf het bestuur van de club uitmaakten.

De unionisten stonden al snel bekend als de *gosses de rue*, de straatjongens.¹⁵⁸ Wellicht was deze benaming dus eerder het gevolg van het feit dat alle leden uit de directe omgeving afkomstig waren. Bovendien was dit ook net wat hen verbond. Het is immers belangrijk te benadrukken dat de club niet verbonden was aan een school of andere vorm van bestaande vereniging, zoals bij vele clubs uit deze periode wel gebruikelijk was.¹⁵⁹ Deze bijnaam was dus niet, zoals later vaak werd geopperd, het gevolg van het sociale afkomst van deze jonge mannen. Toch werd dit duidelijk volkse karakter steeds benadrukt, wat resulteerde in de nieuwe en veel vaker gebruikte bijnaam: de *apachen*. Deze werd ook in de pers later vaak gebruikt, waardoor mag worden aangenomen dat zowat iedereen die het voetbal in deze periode van naderbij volgde, vertrouwd was met deze term.

In het vaak gebruikte artikel *From faction to fusion: the Rise and Fall of Two-Club Rivalries in Belgian Football* wordt eenduidig de link gelegd tussen deze bijnaam en het vermeende arbeiderskarakter van de club. De bijnaam zou zo het gevolg zijn van de neerbuigende houding van de aristocratische clubs tegenover Union.¹⁶⁰ Hier is echter nog een tweede laag aan verbonden. Uit onderzoek blijkt immers dat deze benaming in realiteit direct was afgeleid van de zogenaamde *Apaches parisiens*, een groep jonge delinquenten uit Parijs aan het einde van de negentiende eeuw die bekend stonden omwille van het plegen van criminele feiten. In de pers werd dit gedrag afgeschreven als dat uit de 'apachen uit de Far West' en deze term werd overgenomen in andere steden om het heersende geweld aan te duiden. Er zijn echter ook stemmen die beweren dat deze groepen zichzelf deze benaming gaven.¹⁶¹ Behalve de sociale achtergrond, is deze term dus ook

¹⁵⁷ BASANO, F., VANACKERLEYEN, Y. en LURKIN, P., *Union Saint-Gilloise 1903-1904: Naissance de la légende*, Sint-Gillis, 2004, 6.

¹⁵⁸ BASANO, F., VANACKERLEYEN, Y., en LURKIN, P., *Union Saint-Gilloise 1903-1904: Naissance de la légende*, 7.

¹⁵⁹ BASANO, F., VANACKERLEYEN, Y., en LURKIN, P., *Union Saint-Gilloise 1903-1904: Naissance de la légende*, 7.

¹⁶⁰ DUKE, V. en RENSON, R., 'From Factions to Fusions? The Rise and Fall of Two-Club Rivalries in Belgian Football', *International Review for the Sociology of Sport*, 38, (2003), 67-68.

¹⁶¹ SINT-GILLIS, 'Union 1897 - Les Archives', De l'origine des apaches unionistes.

rechtstreeks gelinkt aan criminaliteit. Over Union is geweten dat ze in deze periode gekend stonden om hun harde spelstijl, die door sommigen dus als crimineel werd beschouwd. Dit vormt dus mee een verklaring voor deze wijdverspreide bijnaam.

Deze harde spelstijl bleek echter een succesrecept, sportief schoot de club als een komeet naar de top van het Belgische voetbal. In het seizoen 1898-1899 trad het voor het eerst aan in de toenmalige tweede afdeling, reeks Brabant. Het team eindigde het seizoen dat jaar op de zesde plaats.¹⁶² Een jaar later deden ze het al een stuk beter, met een derde plaats als uiteindelijke resultaat.¹⁶³ In het derde officiële seizoen verloor het team geen enkele wedstrijd en promoveerde zo naar de toenmalige hoogste afdeling. In de lokale pers werd in deze periode met grote bewondering gesproken over de jonge en dynamische ploeg.¹⁶⁴ De ploeg die dat jaar meestal op het veld stond, telde met keeper Jean Van Bellinghen en veldspelers Gustave Vanderstappen en Octave Lombaert slechts drie stichtende leden. Ook Paul Grumeau stond op de spelerslijst, maar de latere voorzitter kwam zelf niet zo vaak meer aan spelen toe.¹⁶⁵ Dit toont aan dat deze ambitieuze ploeg van bij het begin op zoek ging naar nieuwe, talentvolle spelers in de hoop zo het niveau op te krikken.

Vanaf 1899 had de club met 'Union II' ook een tweede elftal, dit kwam uit in de derde afdeling.¹⁶⁶ Het eerste seizoen in afdeling I werd geen succes, het team eindigde pas laatste in de oostelijke reeks.¹⁶⁷ Toch bleef Union verder groeien. Zo trad de club in 1902 voor het eerst aan in de *Coupe Van der Straeten-Ponthoz*, een van de eerste internationale voetbalcompetities op het Europese continent.¹⁶⁸ In 1903 verging het Union al beduidend beter, met een tweede plaats in de reeks tot gevolg, achter het naburige Racing Club.¹⁶⁹ In dit seizoen behaalde de club ook de halve finale van de *Coupe Van der Straeten-Ponthoz* en werd er voor het eerst duidelijk verwezen naar de brutale spelstijl. In het seizoen 1903-1904 werd Union onderverdeeld in de Westelijke reeks, die het

¹⁶² FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 91.

¹⁶³ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 113.

¹⁶⁴ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 134.

¹⁶⁵ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 135.

¹⁶⁶ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 136.

¹⁶⁷ In het seizoen 1901-1902 werd de competitie onderverdeeld in twee afzonderlijke reeksen, een oostelijke en een westelijke. Op die manier trachtte de bond de verplaatsingskosten en -tijd te drukken voor de deelnemende teams. De Brusselse deelnemers werden verloot en konden dus in beide reeksen terecht komen. Dit systeem bleef bestaan tot in 1904.

¹⁶⁸ Deze competitieformule was een initiatief van Léopold Club en komt later in dit onderzoek nog meermaals aan bod.

¹⁶⁹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 156.

overtuigend wist te winnen. Tegenstander in de finale was het grote Racing. Voor een ongeziene menigte klopte het de tegenstander en haalde zo de eerste landstitel uit de clubgeschiedenis binnen. In hetzelfde seizoen won de ploeg uit Sint-Gillis voorts ook de *Challenge International du Nord* en speelde het de finale van de *Coupe Van der Straeten-Ponthoz*. Deze werd aanvankelijk verloren tegen opnieuw Racing, maar na een klacht wegens het opstellen van een niet-speelgerechtigde speler kregen ze ook nog deze trofee toegewezen.¹⁷⁰ Zo won Union dat seizoen de facto alles wat er destijds te winnen viel. Joseph Romdenne was de draaischijf achter dit succes. Naast speler-trainer nam hij vanaf 1903 ook de rol van penningmeester op zich.¹⁷¹

In het daaropvolgende seizoen deed Union dit kunstje nog eens over en won naast de landstitel ook beide internationale bekercups. Vanaf dit jaar speelde alle elf aangesloten teams van de hoogste afdeling weer in dezelfde reeks, waardoor het aantal wedstrijden ook steeg.¹⁷² Dit gegeven, in combinatie met de ronduit positieve sportieve resultaten, was echter geen garantie voor financiële stabiliteit binnen de club. Over de interne werking in deze periode is zo goed als niets overgebleven, toch weten we dat het bestuur allesbehalve van een leien dakje liep. Tekenend hiervoor is de anekdote over de beloning na deze tweede behaalde titel op rij. Het jaar eerder had het bestuur iedere speler een afdruk van de ploegfoto cadeau gegeven als aandenken en bedanking voor de geleverde prestatie. Dit jaar wilden ze hetzelfde doen, maar aangezien de ploeg onveranderd was gebleven, werd besloten om dit niet te doen en hierdoor onnodige kosten uit te sparen.¹⁷³

Deze bestuurlijke moeilijkheden zijn allicht deels toe te schrijven aan de jeugdige leeftijd van de leden en hun gebrek aan ervaring op dit vlak. Hierbij konden ze uiteraard ook niet rekenen op een bestaande structuur of middelen, in de eerste plaats gelet op het feit dat de club niet verbonden was aan een bestaande instelling of vereniging. Van zeer groot belang hierin was overigens het feit dat de club in de beginjaren niet in het bezit was van een eigen speelveld. Hiervoor was de club dus aangewezen op anderen en kon het bovendien weinig of geen inkomsten genereren. Het allereerste veld aan de Vorststraat werd al na het eerste seizoen verlaten. Vanaf 1899 speelde het op een terrein naast de velodroom van Longchamp in Ukkel, vlakbij het Ter Kamerenbos.¹⁷⁴ Dit terrein kregen ze ter beschikking van de welwillende eigenaar, die zo meer aandacht wilde trekken naar de wielerveden die in 22 mei 1893 was geopend en gebouwd was volgens een

¹⁷⁰ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 178.

¹⁷¹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 174-178.

¹⁷² FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 200.

¹⁷³ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 200.

¹⁷⁴ 'L'Union Saint-Gilloise', *La Vie Sportive*, 25/09/01.

ontwerp van architect Victor Taelemans.¹⁷⁵ Een jaar later kreeg de club dan een terrein aangeboden van de gemeente Sint-Gillis, gelegen aan de Groenstraat. Een jaar later moest het echter opnieuw op zoek naar een nieuwe locatie, omdat de gemeente grootschalige werken plande op deze plek. Het ging om de bouw van Molièreziekenhuis, dat in de daaropvolgende jaren stelselmatig verder werd uitgebouwd.¹⁷⁶ Nog voor aanvang van het seizoen 1901-1902 vond de club een locatie die aan alle verwachtingen voldeed.¹⁷⁷ Dit was gelegen aan de Kersbeekstraat in Ukkel, vlakbij het lokale gemeentehuis. In totaal verhuisde Union zo drie maal in de eerste vier jaar sinds de oprichting van de club.¹⁷⁸

Ondanks deze moeilijkheden was Union in alle daaropvolgende seizoenen tot aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog niet meer weg te denken uit de top van het Belgische voetbal. Ook in 1906 – dat jaar verloor het zelfs geen enkele wedstrijd – en 1907 veroverde het team overtuigend de titel.¹⁷⁹ In totaal speelde het zo liefst vier keer op rij kampioen. Ook in 1909, 1910 en 1913 eindigden de apachen op de toppositie.¹⁸⁰ In alle andere seizoenen werden ze tweede.¹⁸¹ Enkel de jaargang 1910/1911 was iets minder succesvol en sloten ze af op een voor hun doen mindere vierde plek.¹⁸² Ook 'Union II' was in deze periode erg succesvol en won meerdere malen de titel in de tweede afdeling.¹⁸³ Ook het zogenaamde scholierenteam, waarin de beste jeugdspelers aantraden, veroverde de ene trofee na de andere.¹⁸⁴ In 1907 wonnen ze ook voor de derde maal de *Coupe Van der Straeten-Ponthoz*. Omdat deze beker ophield te bestaan, werd deze trofee definitief aan de club toegekend.¹⁸⁵

Deze sportieve resultaten zorgden uiteraard voor een steeds groter wordende supportersschare. Nog belangrijker was echter de komst van een aantal kapitaalkrachtige lieden die bereid waren te investeren in de club. In de eerste plaats ging het hier om bankier Gaston Haardt. Hij werkte zich binnen het bestuur al gauw op tot vicevoorzitter. Belangrijker was echter dat hij in 1908 de kosten

¹⁷⁵ MOEYAERT, B., *Van wielersbaan tot ... "Velo-droom", de geschiedenis van het baanwielrennen in België van 1890 tot 2003*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, faculteit letteren, 2003, bijlage 3.

¹⁷⁶ 'L'Union Saint-Gilloise', *La Vie Sportive*, 25/09/01.

¹⁷⁷ 'L'Union Saint-Gilloise', *La Vie Sportive*, 25/09/01.

¹⁷⁸ BASANO, F., VANACKERLEYEN, Y., en LURKIN, P., *Union Saint-Gilloise 1903-1904: Naissance de la légende*, 13. (Zie bijlage 5 voor kaart met beschreven locaties).

¹⁷⁹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 7.

¹⁸⁰ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 33, 63, 86.

¹⁸¹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 33, 151, 217.

¹⁸² FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 124

¹⁸³ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 203, 225.

¹⁸⁴ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 100.

¹⁸⁵ *Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, 37.

op zich nam voor de aankoop van de nieuwe terreinen in de Vorststaat, de huidige Joseph Bensstraat.¹⁸⁶ Deze nieuwe locatie was met andere woorden nauwelijks enkele meters verder dan het oorspronkelijke terrein van de club. Dit was een belangrijke stap voor de jonge vereniging, die zo voor het eerst in haar bestaan niet meer afhankelijk was van een verhuurder. De locatie aan Kersbeeklaan moest na vier jaar immers opnieuw worden verlaten. Deze was gelegen op een groot stuk zandgrond en dit gebied was aangekocht door de vereniging van Brusselse tramlijnen. Door de aanleg van de talloze tramlijnen die in deze periode werden ingericht in de stad, een gevolg van de doorlopende ambitieuze stadspolitiek, was er immers een enorme vraag naar zand en was een dergelijke voorraad van groot belang voor de *Compagnie des Tramway Bruxellois*.¹⁸⁷

In september 1908 werd de nieuwe installatie in gebruik genomen. Een jaar later was ook de eerste permanente tribune een feit, deze gaf plaats aan 2000 toeschouwers.¹⁸⁸ Door de verdere groei van de club werd deze locatie al snel opnieuw te klein. Op die manier moest er alweer worden uitgekeken naar een nieuwe locatie. Uiteindelijk kwam men zo uit bij het Dudenpark in Vorst. Opvallend hierbij was dat het ging om een akkoord dat gesloten werd met de Belgische Staat. Dit was er gekomen op initiatief van de Antwerpse effectenhandelaar Joseph Mariën. Hij was verbonden aan Union sinds 1905 en vond dat de club infrastructuur verdiende conform haar status.¹⁸⁹ Dit resulteerde uiteindelijk in een naar hedendaagse normen uiterst vreemde regeling: Union kreeg in de vorm van een Koninklijke schenking een terrein van 2,5 hectaren in het Dudenpark ter beschikking voor de komende dertig jaar. Na deze periode zouden de gebouwen, de grond werd immers geleased als onbebouwd terrein, dan terugkeren naar de oorspronkelijke eigenaar en dit zonder compensatie voor de administratieve eigenaar.¹⁹⁰ Onder deze constructie begon men nog tijdens de Eerste Wereldoorlog aan de bouw van het stadion. In op 14 september 1919 werd de gloednieuwe installatie in gebruik genomen onder toeziend oog van zowat het voltallige kruin van de Brusselse *high society*. Het voor die tijd erg vooruitstrevende stadion werd oorspronkelijk *La Butte* genoemd en bood plaats zowat 25 000 toeschouwers.¹⁹¹

Tijdens de Olympische Spelen van 1920 in Antwerpen werden in het nagelnieuwe optrekje van 'Les Unionistes' een aantal voetbalwedstrijden afgewerkt. Hierna maakte de gemeente Vorst, op wiens grondgebied dit complex was gelegen, haar plannen bekend om de grond op termijn op te eisen om een er een nieuw gemeentehuis te laten optrekken. Dit was mogelijk, gelet op de

¹⁸⁶ VANACKERLEYEN, Y., 'Union Saint-Gilloise 1897 – 'Stade'.

¹⁸⁷ VANACKERLEYEN, Y., 'Union Saint-Gilloise 1897 – 'Stade'.

¹⁸⁸ 'L'inauguration du nouveau terrain de l'Union Saint-Gilloise', *La Vie Sportive*, 24/09/1908.

¹⁸⁹ 'Un terrain de sports en parc Duden', *Le peuple*, 1/05/1914; DEJEMEPPE, P., DE STAERCCKE, J-P. en CAPPELLEMANS, M., *Sint-Gillis: acht eeuwen geschiedenis(sen) 1126-2016*, 205.

¹⁹⁰ 'Un terrain de sports en parc Duden', *Le peuple*, 1/05/1914; Zover zou het echter nooit komen. Union behield ook na het aflopen het eigendomsrecht over de faciliteiten in het Dudenpark.

¹⁹¹ VANACKERLEYEN, Y., 'Union Saint-Gilloise 1897 – 'Stade'.

vreemde juridische constructie die destijds was gebruikt. Het nieuws ontketende een golf van protest en nadat ook de Voetbalbond zich, bij monde van bondsvoorzitter Rodolphe Seeldraeyers, zeer openlijk achter Union schaarde moest de gemeente uiteindelijk afstand nemen van haar plannen. Meer nog, men kwam tot een overeenkomst over de verdere uitbouw van het complex. Zo werd het stadion verder uitgebouwd en in 1926 werd de capaciteit verder opgetrokken naar 35 000 en kreeg het stadion haar kenmerkende voorgevel in art-deco-stijl. Het ontwerp hiervoor was van architect Albert Callewaert.¹⁹² Toen in 1933 Joseph Mariën, bezieler van het stadionproject en vanaf 1921 tot aan zijn dood ook voorzitter van de club, overleed, werd besloten het stadion om te dopen tot het Joseph Mariënstadion.¹⁹³ Deze naam is tot vandaag behouden, net als de voorgevel, die in 2009 werd uitgeroepen tot beschermd cultureel erfgoed.¹⁹⁴

Deze zeer uitgebreide schets over de 'stadiongeschiedenis' is een zeer bewuste keuze, omdat het de beste weergave is voor de ontwikkeling die Union Saint-Gilloise vanaf haar ontstaan tot aan en ook meteen na de Eerste Wereldoorlog heeft doorgemaakt. De club evolueerde van een kleine vereniging met nauwelijks connecties of financiële steun tot een voorloper in het Belgische voetbal en dit op minder dan twintig jaar. Onderstaande passage uit *La Vie Sportive* over de opening van het nieuwe complex in 1919 illustreert dit zeer duidelijk en is tevens een bewijs dat dit besef ook destijds reeds duidelijk aanwezig was:

*"La cérémonie de l'inauguration du nouveau stade de l'Union Saint-Gilloise marquera dans les annales du sport en Belgique. Elle consacre, en effet, l'étonnante vitalité d'un groupement qui, parti de rien, s'est élevé par ses propres forces, sa propre volonté et son inlassable énergie, jusqu'au point culminant, à telle enseigne que lorsqu'on fait allusion au football Belge, c'est immédiatement vers l'Union Saint-Gilloise que se reporte la pensée, tant l'Union est arrivée à personnifier ce sport populaire chez nous."*¹⁹⁵

¹⁹² DEJEMEPPE, P., DE STAERCKE, J-P. en CAPPELLEMANS, M., *Sint-Gillis: acht eeuwen geschiedenis(sen) 1126-2016*, 205.

¹⁹³ DEJEMEPPE, P., DE STAERCKE, J-P. en CAPPELLEMANS, M., *Sint-Gillis: acht eeuwen geschiedenis(sen) 1126-2016*, 205.

¹⁹⁴ Besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering tot instelling van de procedure tot bescherming als monument van bepaalde delen van het Joseph Mariënstadion, Brusselse Steenweg 221-227 te Vorst (26/03/09).

¹⁹⁵ 'Nouvelle installation pour l'Union Saint-Gilloise', *La Vie Sportive*, 14/9/1919. (Zie bijlage 5 voor kaart).

Hoofdstuk 3: Apachen verstoren Leopoldistische orde

In dit hoofdstuk wordt de haast onvermijdelijke spanning tussen de Brusselse voetbalelite, zoals die in kaart is gebracht in het eerste hoofdstuk, en Union Saint-Gilloise verder uitgewerkt. In het bijzonder wordt nagegaan hoe het specifieke karakter van Union binnen het Brusselse voetballandschap invloed had op de manier waarop de club haar identiteit vormgaf. Concreet wordt daarom de onderlinge relatie tussen Union en zijn grootste lokale concurrent onderzocht, namelijk het uiterst elitaire Léopold Football Club, in detail uitgewerkt. Uiteraard wordt die laatste hierbij eerst duidelijk in kaart gebracht. Dit deel is opgevat als een interpretatie van de *faction*-theorie. Dit is een concept binnen de sporthistoriografie dat vertrekt vanuit de redenering dat de identiteit van een voetbalclub wordt bepaald op basis van de rivaliteit met haar dichtste concurrenten. Deze rivaliteit wordt bovendien telkens vormgegeven op basis van de dominante spanningsvelden binnen de maatschappelijke context en is daarom een zeer waardevol concept voor historisch onderzoek naar onderlinge relaties en verhoudingen binnen de gehele samenleving.

Het hyperaristocratisch bastion uit het Leopoldpark

Om de rivaliteit tussen Union en Léopold Football Club volwaardig te kunnen begrijpen, moet ook deze voetbalclub eerst in detail worden voorgesteld. Deze club met stamnummer vijf is vandaag de oudste nog actieve voetbalclub in Brussel en was bij zijn oprichting een prototypevoorbeeld van een club volgens de reeds uitgewerkte elitaire standaarden uit deze periode. Op 11 februari 1893 werd Léopold Football Club gesticht door baron Albert de Bassompierre,¹⁹⁶ dit gebeurde op een bijeenkomst met in totaal 27 aanwezigen bij het toenmalige museum in Leopoldpark.¹⁹⁷ Uit werken die later zijn opgesteld door personen binnen de club blijkt een zeer uitgesproken vorm van de elitaire gedachtegang rond sport in deze periode. Het wilde in de eerste plaats zorgen voor een bredere verspreiding van de sportieve gedragscodes. In het guldenboek staat dan ook letterlijk te lezen dat de opgerichte vereniging tot doel had om de op dat moment nieuwe sport, die de stichtende leden in Groot-Brittannië hadden leren kennen, te promoten in België.¹⁹⁸

Een studie naar de sociale achtergrond van deze personen laat weinig twijfel bestaan over de sociaaleconomische positie van de leden van deze vereniging: het ging om een uiterst elitair gezelschap. Oprichter was zoals gezegd baron Albert de Bassompierre, hij werd destijds door de anderen aangewezen als eerste voorzitter omwille van zijn kennis van de Engelse taal. Op dit vlak stond hij naar verluidt boven de rest.¹⁹⁹ In een latere fase van zijn leven, tussen 1920 en 1939,

¹⁹⁶ *État présent de la noblesse belge, annuaire 1992*, Brussel, 1999, 42.

¹⁹⁷ 'Vieux Souvenirs', *Bulletin officiel du Léopold Club*, 1/12/1906.

¹⁹⁸ *Royal Léopold Club: centenaire, 1893-1993*, Brussel, 1993, 20.

¹⁹⁹ 'Vieux Souvenirs' *Bulletin officiel du Léopold Club*, 1/12/1906.

vervulde hij de rol van Belgisch ambassadeur in Japan.²⁰⁰ Een andere prominente figuur bij de club was Robert Reyntiens. Hij stond nog iets hoger op de bovenste sport van de toenmalige Belgische maatschappelijke ladder als de toenmalige *officier d'ordonnance* van niemand minder dan koning Leopold II. Deze functie, soms ook wel *aide-de-camp* genoemd, was die van persoonlijke adjudant. Daarnaast was hij ook het hoofd van de koninklijke artillerie. Hij was gehuwd met Lady Alice Josephine Bertie, de dochter van de zogenaamde Montagu Arthur Bertie, de zevende graaf van Abigdon.²⁰¹ Door dit huwelijk had hij ook zelf de Engelse nationaliteit verkregen. Hij was het die de uiteindelijke naam van de club voorstelde, verwijzend naar zijn persoonlijke vriend Leopold II. Daarnaast verwees dit uiteraard ook deels naar Leopoldpark, waar het gezelschap vorm had gekregen.²⁰²

Reyntiens was echter zeker niet de enige link met de Britse eilanden. Ook baron Edouard de Laveleye, vanuit sport-historisch oogpunt bekeken wellicht de belangrijkste der Léopoldisten, kon hierover een aardig stukje meespreken. Hij was de zoon van de internationaal vermaarde econoom Emile de Laveleye, die het grootste deel van zijn leven doorbracht in Engeland, waar hij de functie van raadgever van de Britse premier Gladstone bekleedde. De in Gent geboren Edouard had zijn jeugd bijgevolg doorgebracht in Engeland, maar keerde terug naar België voor zijn studies als mijnningenieur.²⁰³ Hier begon sport een belangrijke rol in zijn leven te vervullen en rolde hij al snel bij het gezelschap van Léopold binnen. Hij begon er als doelman, maar groeide uit tot voorzitter, een rol die hij tot aan zijn dood in 1938 vervulde.²⁰⁴ Zo werd hij ook lid van de UBSSA. Ook hier werd hij al snel opgemerkt en in 1898 kreeg hij de taak voorzitter toegewezen, wat hij bleef tot aan 1924. In deze periode was hij zelfs ook even vicevoorzitter van de FIFA.²⁰⁵ Meteen na de Eerste Wereldoorlog ontpopte hij zich bovendien tot voornaamste organisator van de Olympische Spelen van 1920, waarvoor hij verrassend Antwerpen en niet zijn woonplaats Brussel had voorgesteld als gaststad.²⁰⁶ Het is met andere woorden niet overdreven te stellen dat hij een van de sleutelfiguren was in Belgische sportgeschiedenis uit deze periode.

²⁰⁰ DE BASSOMPIERRE, A., *Dix-huit ans d'ambassade au Japon*, Brussel, 1943.

²⁰¹ *Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, Brussel, 1943, 38.

²⁰² BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18, 5; *Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, 60.

²⁰³ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel: de vergeten geschiedenis van het voetbal in de hoofdstad*, Brussel, 2016, 21; *La Noblesse belge*, Partie 2, 97.

²⁰⁴ *Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, 35-41.

²⁰⁵ DEPS, B. en GULDEMONT, H., *100 jaar voetbal in België, 1895-1995: Koninklijke Belgische Voetbalbond*, 19.

²⁰⁶ VAN PRAET, C., 'Sport als spiegel van de maatschappij', *Sporthistorische verkenningen in het Liberaal Archief*, Gent, 2016.

De Laveleye was echter niet de eerste voorzitter van 'Le Léo'. Die eer was weggelegd voor graaf Charles-Fortuné-Jean-Marie-Gabriël van der Straeten-Ponthoz.²⁰⁷ Hij was een telg van de gelijknamige oude aristocratische familie met vertakkingen verspreid over Brussel en Wallonië.²⁰⁸ Over sportieve deelname is niets bekend, allicht werd hij bij de club gehaald vanwege zijn naambekendheid en netwerk. Hij was in 1900 ook de bezieler van de eerder vermelde *Coupe Van der Straeten-Ponthoz*, een van de allereerste internationale tornooien op het Europese vasteland met naast Belgisch deelnemers ook Engelse, Nederlandse, Franse en Zwitserse ploegen. Dit format met acht ploegen werd jaarlijks betwist in de Paasperiode en bleef bestaan tot 1907.²⁰⁹

Een figuur die ook zeker moet worden vermeld binnen dit gezelschap is Max Kahn. Hij was de zoon van Lehmann Kahn, een Duitse Jood die in 1855 naar Brussel was gemigreerd. Hier richtte hij in 1863 het Kahn International Institute op. De school bouwde al vlug een zeer goede reputatie uit en ook Max won snel aan aanzien binnen de samenleving. Hij werd zo een van de vooraanstaande persoonlijkheden in de Belgisch-Joodse gemeenschap in deze periode.²¹⁰ Hoewel hij het naar verluidt niet erg hoog op had met sport, bleek hij er wel een duidelijke aanleg voor te hebben. De school van zijn vader was bovendien gevestigd in de Etterbeekse steenweg, aan de overkant van het Leopoldpark. Op die manier kwam Max zelf in contact met de elite die hier geregeld een balletje kwamen trappen en sloot hij zich hier na de officiële oprichting van de club dan ook bij aan.²¹¹ Zijn lidmaatschap was echter van behoorlijk korte duur, want reeds in 1896 verliet hij Léopold voor het naburige Athletic and Running Club. Nog een jaar later hield hij het ook hier voor bekeken en richtte zelf een sportclub op: Kahn Athletic Club. Hier lag de focus bovenal op atletiek, maar toch had ze ook een voetbalafdeling met een elftal dat aantrad in de toenmalige scholencompetitie.²¹² Kahn werd via zijn eigen vereniging ook lid van de UBSSA en klom hier zelfs op tot ondervoorzitter.²¹³

Kahn's carrière bij 'Léo' mag dan wel van korte duur zijn geweest, toch is deze exemplarisch voor een cruciaal breder verschijnsel binnen de clubgeschiedenis en in mindere mate ook binnen de gehele Brusselse voetbalgeschiedenis uit deze periode. Deze werd immers gekenmerkt door een sterke Joodse aanwezigheid. Zo zaten ook de Joodse bankiers Léon Cassel, Franz Philipson, Raphaël de Bauer en baron Leon Lambert in de beheerraad van Léopold en stonden een aantal

²⁰⁷ *Léopold-Club, société anonyme, établie à Uccle lez-Bruxelles*, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales in *Belgisch Staatsblad* (25/04/1900).

²⁰⁸ COOMANS DE BRACHÈNE, O., *État présent de la noblesse belge, annuaire 1999*, Brussel, 1999.

²⁰⁹ *Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, 37.

²¹⁰ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 19; PIERRET, P., *Le livre des petits: répertoire des familles juives à Bruxelles*, Brussel, 2015, 53-56.

²¹¹ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 20.

²¹² DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 23.

²¹³ FRAIPONTS, J. en WILLOX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, Antwerpen, 2004, 6; BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 24.

van diens zonen hier ook zelf op het veld.²¹⁴ Hoewel de grote migratiegolf van Joden uit Oost-Europa naar ons land pas in de jaren 1920 op gang kwam, bestond er in België aan het eind van de negentiende eeuw toch ook al een Joodse gemeenschap van een redelijke omvang. In totaal bevonden zich in Brussel rond de vorige eeuwwisseling tussen de 12 à 15 000 joden.²¹⁵ België was voor hen immers een gunstige plek om hun leven uit te bouwen, gezien het relatief tolerante beleid dat hier voor hen gold. Dit was in niet geringe mate het gevolg van de officiële erkenning van de religie, die reeds bij creatie van de Belgische grondwet was vastgelegd.²¹⁶

Deze Joodse gemeenschap was sport destijds opvallend gunstig gezind. Door zich actief in te mengen trachtten zij komaf te maken met het karikaturale beeld van de Jood, dat desondanks het gunstige klimaat steeds om de hoek loerde. Vormen van Jodenhaat waren nooit weg te denken in het Europa van deze periode. Veruit het bekendste voorbeeld hiervan was de Dreyfus-affaire. Rond het jaar 1900 raakte Frankrijk en bij uitbreiding heel West-Europa in de ban van de onterechte levenslange veroordeling van de Joods-Franse officier Alfred Dreyfus. Hij werd ervan beschuldigd een spion te zijn voor Duitsland, maar deze bewering bleek gebaseerd op valse documenten. Deze zaak kreeg een ongeziene weerklank in de pers. De socialistische Franse president Emile Loubet verleende de man in 1899, na een gevangenschap van vier jaar en negen maanden, amnestie.²¹⁷ Als gevolg van dit voorval weken heel wat Joden uit naar het voor hen gunstigere Brussel. Door zich hier actief te mengen onder het sportvolk, wilden zij dus aantoonen dat het negatieve beeld over hen niet overeenstemde met de realiteit. Dit gegeven bleef bovendien niet beperkt tot de hoofdstad. Zo speelde ook Albert Seligmann, de schoonbroer van Max Kahn bij wie hij vaak verbleef, een vooraanstaande rol in de voetbalwereld. In zijn woonplaats Brugge vertolkte hij een belangrijke rol als een van de oprichters van de plaatselijke voetbalclub FC Brugeois, de voorloper van het huidige Club Brugge.²¹⁸

Léopold telde meteen na haar oprichting 36 leden. Het oorspronkelijke Leopoldpark bleek om onbekende redenen niet erg geschikt als locatie en de club vestigde zich kort na haar ontstaan in het Jubelpark. Van hieruit verhuisde het later naar *Trois Maisons*, een vestiging langs de Leuvense steenweg vlakbij de nationale schietbaan. Daarna ging het naar Ten Bosch, de officieuze bakermat van het Brusselse voetbal. Dit kon omdat de club een deel van het terrein had overgekocht van Alfred Brugmann.²¹⁹ Hij was lid van de bekende gelijknamige bankiersfamilie, die in de decennia daarvoor actief had ingespeeld op grondverkeveling en zo een belangrijke invloed kon uitoefenen

²¹⁴ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 22.

²¹⁵ SAERENS, L., *Rachel, Jacob, Paul et les autres: Une histoire des Juifs à Bruxelles*, Brussel, 2014, 15.

²¹⁶ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 19.

²¹⁷ MIQUEL, P., *L'affaire Dreyfus*, Parijs, 2003.

²¹⁸ VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 50.

²¹⁹ *Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, 35, 62.

op de urbanisatie van de hoofdstad.²²⁰ Deze plek, gelegen achter het belangrijke kruispunt van 'Ma Campagne', raakte zoals reeds vermeld steeds meer in de ban van de snelle verstedelijking in de regio rond het Ter Kamerenbos en *Léo* moest opnieuw uitwijken.²²¹ Uiteindelijk vestigde de club zich vanaf 1902 permanent in een hiervoor speciaal opgetrokken sportcomplex in het Brugmannpark op grondgebied Ukkel, iets zuidelijker in de stad. Opnieuw had het hiervoor zaken gedaan met vorige eigenaar Alfred Brugmann. Deze verkoop had zich reeds voltrokken in 1900. De totale site was zo een zes hectare groot en was voor die tijd ultramodern te noemen. Dit gegeven wijst duidelijk op de grote hoeveelheid kapitaal die de vereniging voorhanden had. In de daaropvolgende periode werd het bovendien stevast verder gemoderniseerd en uitgebreid.²²² Het is niet overdreven te stellen dat dit complex in het eerste decennia van de twintigste eeuw de belangrijkste voetbaltempel van het land was. Getuige hiervan zijn het grote aantal internationale en cruciale nationale wedstrijden, zoals testmatches of finales, die hier destijds werden afgewerkt.

Een ander wezenlijk element binnen Léopold was dat het ging om een uitgesproken omnisportclub. Voetbal mag officieel dan wel de eerste sport binnen de vereniging geweest zijn, al heel snel werd de focus verder uitgebreid naar andere sporttakken. Vandaar ook dat 'Football' al snel wegviel uit de naam en de vereniging zichzelf als 'Léopold Club' liet benoemen. Zo was ook het 'lawn-tennis' via de Engelse en Belgisch anglofiele elite het Kanaal overgewaaid. Deze sport zou voor het eerst in België zijn gespeeld in 1873 en won binnen deze kringen daarna snel aan populariteit. De Bassompierre verklaarde later zelf dat de *founding fathers* van Léopold reeds voor de officiële oprichting ook geregeld met een tenniserakete in het Leopoldpark te vinden waren. In 1898 werd dan ook officieel de tennisafdeling opgericht. Hiermee volgde de Brusselse club het voorbeeld van de reeds bestaande tennisverenigingen in Luik en Brugge. De wereldtentoonstelling van 1897 in Brussel vormde destijds de ideale gelegenheid om de sport verder te promoten en door de aankoop van een deel van de oppervlakte van Ten Bosch kon het nu ook een volwaardige tennisafdeling inrichten.²²³

Een van de eerste aangesloten tennissers was de geboren Brusselaar Paul De Borman.²²⁴ Hij bleek een uitzonderlijk talent en veroverde meermaals de titel van Belgisch kampioen. In 1921 werd hij voorzitter van de tennisafdeling en in 1946 schopte hij het zelfs tot voorzitter van de *International*

²²⁰ DE BELDER, J., 'De sociale oorsprong van de Brusselse gegoede burgerij', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 3 (1972), 407.

²²¹ *Royal Léopold Club: centenaire, 1893-1993*, 33.

²²² *Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, 35. (Zie bijlage 5 voor kaart).

²²³ *Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, 55.

²²⁴ COOMANS DE BRACHÈNE, O., *État présent de la noblesse belge, Annuaire 1985*, Brussel, 1985; THIBAUT DE MAISIÈRES, A., 'Paul de Borman', *Bulletin van de Koninklijke Vereniging van de Adel in België*, 1948, 34.

Tennis Federation.²²⁵ Door deze carrière wordt hij beschouwd als de pionier in het Belgische tennis en onder zijn impuls ontwikkelde Léopold zich tijdens het interbellum tot de meest succesvolle en belangrijkste tennisclub van het land. Dit illustreert opnieuw het belang en de invloed van *Le Léo* als sportvereniging. Kort na de ingebruikname van het indrukwekkende complex in het Brugmannpark werd ook een hockeyafdeling opgericht.²²⁶ Deze sport kende een gelijkaardige evolutie in de beginperiode. Het elitaire karakter van het hockey, dat deels tot vandaag doorloopt, paste perfect bij het imago van de club. Het was bovendien op vraag van Léopold dat deze sport in 1900 werd opgenomen binnen de multisportbond UBSSA.²²⁷

Niet enkel in het hockey en tennis behoorde Léopold tot de toenmalige top van het land. Ook in het voetbal mochten ze zich zonder schroom tot de grote jongens rekenen. In 1895 stond de club zoals eerder vermeld ook mee aan de wieg van de UBSSA, de eerste Belgische sportfederatie.²²⁸ In de allereerste jaargang van de Belgische competitie eindigde ze op een vijfde plaats op zeven deelnemers, maar daarna bleef het jaar na jaar beter presteren. Het sportieve hoogtepunt beleefde de voetbalclub in 1902. Dat jaar eindigde het de eindronde met evenveel punten als Racing Club de Bruxelles, waardoor een testmatch beslissen moest brengen over de landstitel. Hierin trok Racing uiteindelijk pas na verlengingen aan het langste eind.²²⁹ Daarna zakte Léopold steeds verder weg, het gold tot aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog als een staartploeg in de hoogste klasse van het Belgische voetbal. In 1912 degradeerde de club zelfs weg uit de zogenaamde Ere Afdeling.²³⁰ Een jaar later keerde ze hier nog eens terug, maar aan de vooravond van de wereldbrand degradeerde het meteen opnieuw om nooit meer terug te keren op het hoogste niveau.²³¹

Tegengestelde profielen op en naast het veld: rivaliteit ontrafeld

Rivaliteit is een wezenlijk onderdeel van sport. Twee concurrerende voetbalclubs uit dezelfde regio of stad vormen hiervan een de meest duidelijke voorbeelden. Dit is dan ook verre van een uniek gegeven en hieraan zijn reeds ettelijke studies besteed. Een sleutelbegrip binnen dit onderzoek is *faction*. Dit dook voor de eerste keer op in het werk *Circus Factions* van de Britse

²²⁵ *Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, 62.

²²⁶ *Royal Léopold Club: centenaire, 1893-1993*, 33.

²²⁷ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 16-18.

²²⁸ VANYSACKER, D., *Van FC Brugge tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 37-38.

²²⁹ FRAIPONTS, J, en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 145.

²³⁰ FRAIPONTS, J, en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 150.

²³¹ FRAIPONTS, J, en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 220.

historicus Alan Cameron.²³² Hierin interpreteerde hij de Romeins en Byzantijnse sportcultuur, met de gekende paardenrennen als belangrijkste uiting, als een strijd tussen de ‘blauwen’ en de ‘groenen’. De eerste groep stond daarbij symbool voor de hogere klassen, terwijl de tweede groep de lagere klassen vertegenwoordigden.²³³ Deze interpretatievorm, waarin een duidelijke vorm van onderverdeling in een sportieve context wordt gebruikt als spiegel voor de breder bestaande vormen van onderscheid binnen de gehele samenleving, is sindsdien vaak gehanteerd voor latere studies. Met betrekking tot lokale rivaliteit in het voetbal is het belangrijkste inzicht hierin allicht van de Britse socioloog Richard Giulianotti. Hij deed onderzoek naar het ontstaan van lokale rivaliteit bij voetbalclubs en bouwde zo een theoretisch schema uit voor het verklaren van deze vorm van *faction*. Hij stelde dat clubs hun identiteit steeds vormgeven op basis van de concurrentie met de dichtste rivalen. Daarenboven verklaarde hij dat deze rivaliteit steeds wordt gebaseerd op de bestaande breuklijnen binnen de samenleving. De drie doorslaggevende hierbij zijn de geografische, de socio-economische en de levensbeschouwelijke.²³⁴ Deze theorie werd grotendeels getoetst op de Belgische context in het eerder genoemde artikel *From Faction to Fusion* van sporthistorici Vic Duke en Ronald Renson. Specifiek toegepast op Brussel concludeerden zij dat de socio-economische breuklijn tussen de zogenaamd aristocratische en ‘populaire’ clubs hier het duidelijkst was.²³⁵ Omdat hier niet verder wordt op in gegaan door de vernoemde auteurs, is in dit deel van het onderzoek getracht om deze studie naar *faction* in de hoofdstad verder te onderbouwen op basis van de hierboven uitgebreid geschetste clubs Union Saint-Gilloise en Léopold Football Club.

Hiervoor baseert deze studie zich dus deels op het model van de breuklijnen van Giulianotti, maar daarnaast bouwt het onderzoek ook verder op recentere inzichten binnen dit onderdeel van het bredere historiografisch debat rond voetbalgeschiedenis. Een zeer waardevolle bijdrage hierbij is van de Poolse politicoloog en filosoof Seweryn Dmowski, die al meerdere studies over de maatschappelijke positie van voetbal in heel Europa publiceerde.²³⁶ In zijn artikel *Geographical typology of European football rivalries* wijst hij op het gevaar van ‘modelmatige’ verklaringmodellen zoals dat van Giulianotti.²³⁷ Deze dreigen volgens hem de complexiteit van de thematiek, die in feite handelt over de manier waarop identiteit en gemeenschapsgevoel worden vormgegeven, te ondermijnen. Het onderzoek naar voetbalrivaliteit haalt zijn waarde immers net uit de intrinsieke thematische en methodologische gelaagdheid. Hierop zijn zowel

²³² CAMERON, A., *Circus Factions: Blues and Greens at Rome and Byzantium*, Oxford, 1976.

²³³ CAMERON, A., *Circus Factions: Blues and Greens at Rome and Byzantium*, 74-80.

²³⁴ GIULIANOTTI, R., *Football: a sociology of the game*, Cambridge, 1999, 8-12.

²³⁵ DUKE, V. en RENSON, R., ‘From Factions to Fusions? The Rise and Fall of Two-Club Rivalries in Belgian Football’, 68.

²³⁶ DMOWSKI, S., ‘Geographical typology of European football rivalries’, *Soccer & Society*, 14 (2013), 331-343.

²³⁷ DMOWSKI, S., ‘Geographical typology of European football rivalries’, 332-334.

sociologische, antropologische als politiek-wetenschappelijke invalshoeken van toepassing. Hij opteert daarom voor het gebruik van 'factoren', die elk voor rivaliteit kunnen zorgen. In totaal onderscheidt hij er hier zes: nationaliteit, etnische identiteit, taal, territorium, religie en afkomst.²³⁸ In dit onderzoek is geprobeerd om beide methodes te combineren. Naast de breuklijnen is ook getracht de factoren te incorporeren in de analyse, om zo een algemeen geldend beeld te kunnen vormen over de bestudeerde rivaliteit. De factoren nationaliteit en etnische identiteit worden in dit geval niet in rekening gebracht, omdat deze enkel van toepassing zijn voor multinationale of multi-etnische samenlevingen. Deze zijn dan ook zo goed als enkel toepasbaar op maatschappijen waar dit geval is, zoals er de jongste decennia veel zijn bijgekomen. Binnen het hier behandelde tijdvak en locatie is dit evenwel niet aan de orde.

Sint-Gillis tegen Ukkel? Een territoriale strijd op twee snelheden

De eerste breuklijn die wordt benaderd, is de geografische. Over het belang van dit gegeven is globaal genomen weinig discussie. Dmowski wijst immers net als Giulianotti 'territorium' aan als een onderscheidende factor.²³⁹ In het geval van Union en Léo is dit breukvlak echter wel een complex gegeven. Dit is in niet geringe mate het gevolg van het feit dat beide teams in de beginjaren van hun bestaan zoals aangehaald meermaals van locatie moesten veranderen. Uit analyse van deze locaties blijkt dat beide zich vaak zeer dicht bij elkaar gingen vestigen en dus min of meer dezelfde geografische inbedding kenden. Een duidelijk territoriale scheidingslijn is hier dus onmogelijk te trekken. Globaal bekeken kan echter worden gesteld dat deze lokale inbedding vooral voor de Unionisten als erg belangrijk werd beschouwd. Zo goed als van bij het begin en tot vandaag wordt immers duidelijk gehamerd op de ontegensprekelijke verankering van de club in de gemeente Sint-Gillis.²⁴⁰ Deze bewering kan ook worden hardgemaakt met behulp van de eerste ledenlijst van de club. Van de achttien oorspronkelijke leden waren er zestien op dat moment ingeschreven in Sint-Gillis.²⁴¹ Het vele 'rondzwerven' tussen de verschillende terreinen in de eerste bestaansjaren van de club gebeurde dus enkel uit noodzaak en er werd ook steeds bewust gezocht naar een locatie in de buurt van de 'thuisgrond'. Bij Léopold was deze vorm van lokale verankering veel minder aanwezig. De leden zijn afkomstig uit verschillende delen van de stad Brussel, al woonde de meerderheid duidelijk in de rijkere wijken van het stadcentrum. De locatie waar ze speelden, draaide dan ook veel minder rond een centraal punt. De club ging in de eerste plaats op zoek naar een geschikt terrein, de locatie was hierbij van eerder ondergeschikt

²³⁸ DMOWSKI, S., 'Geographical typology of European football rivalries', 334-337.

²³⁹ DMOWSKI, S., 'Geographical typology of European football rivalries', 335.

²⁴⁰ BASANO, F., VANACKERLEYEN, Y. en LURKIN, P., *Union Saint-Gilloise 1903-1904: Naissance de la légende*, 5.

²⁴¹ Zie bijlage 1.

belang. Van een lokale verankering in Ukkel, waar de club zich uiteindelijk blijvend vestigde, was in geen geval sprake. Dit blijkt ook duidelijk uit de bijgevoegde ledenlijsten van de club.²⁴²

Uit dit verschil in afstand tussen de verschillende speelvelden kan dus worden geconcludeerd dat Union zijn supporters duidelijk wilde rekruteren en binden op basis van een territoriaal verwantschap. Een bijkomend bewijs hiervoor is het feit dat de club een jaar na zijn oprichting ook de kleuren van de gemeente Sint-Gillis, geel en blauw, overnam als clubkleuren.²⁴³ Bij Léopold is dit niet of zeker in mindere mate aan de orde, hier is de sociale achtergrond van de leden en supporters van doorslaggevend belang. De bewering dat de socio-economische breuklijn de geografische in Brussel overvleugelde – zoals werd geponeerd door Duke en Renson – blijkt in dit geval dus slechts deels te kloppen. Union wilde zich in de eerste plaats profileren als een club uit Sint-Gillis, zonder hierbij bewust te mikken op de lagere sociale klassen. Dit was eerder het indirect gevolg van het uitgesproken sociale karakter van deze gemeente.²⁴⁴ Op die manier werd de club al snel als toegankelijker beschouwd voor mensen uit de verschillende lagen van de samenleving, iets wat niet gezegd kan worden van een overduidelijk elitaire clubs zoals Léopold. Hier werd de socio-economische achtergrond van haar leden ver boven ieder ander mogelijk criterium gezet wanneer het aankwam op aanwerving van mogelijke nieuwe leden. Bij hen kwam immers bovenal de *haute finance* van de stad bij elkaar, dit blijkt uit de gehanteerde systemen voor ledenwerving. Zo konden nieuwe leden enkel toetreden wanneer ze de steun hadden van twee ‘peters’ binnen de club en jaarlijks vijf frank aan lidgeld betaalden.²⁴⁵ Een citaat dat deze houding zeer letterlijk onderbouwt, staat te lezen in de officiële krant die de club zelf uitgaf in deze periode, de *Bulletin officiel du Leopold Club*:

*"Le Léopold Club, qui n'est une entreprise commerciale, est exclusivement composé de jeunes gens de la bonne société."*²⁴⁶

Een ander bewijs voor het feit dat territoriale achtergrond van ondergeschikt belang was voor Léopold wordt geleverd door een opvallende beleidskeuze van de club. Op 14 juli 1901 werd onder leiding van Henry Serruys en onder de auspiciën van Léopold in Oostende de ‘Leopold Club d’Ostende’ opgericht.²⁴⁷ Het doel van deze vereniging was om een soort zusterclub te worden van de grote broer uit Brussel. Hier kon men dus op dezelfde manier en gebaseerd op dezelfde

²⁴² Zie bijlages 1 tot 4.

²⁴³ BASANO, F., VANACKERLEYEN, Y. en LURKIN, P., *Union Saint-Gilloise 1903-1904: Naissance de la légende*, 6.

²⁴⁴ DEJEMEPPE, P., DE STAERCKE, J-P. en CAPPELLEMANS, M., *Sint-Gillis: acht eeuwen geschiedenis(sen) 1126-2016*, 32-67.

²⁴⁵ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 21.

²⁴⁶ ‘Officiel du Club’, *Bulletin Officiel du Léopold Club*, 1/9/1919.

²⁴⁷ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 20.

waarden en opvattingen aan sport doen als in het Brugmannpark. Uit interne bronnen van de club blijkt de nauwe verbinding tussen beide zusterverenigingen.²⁴⁸ Voor Union zou een dergelijk project niet te rijmen zijn geweest met de focus op de lokale verankering. Daarnaast zou het financiële plaatje dit allicht onmogelijk hebben gemaakt.

Dat deze lokale verankering vooral bij Union naar voren kwam als een doelstelling, valt ook te koppelen aan een andere dynamiek die in Brussel heerste rond deze periode. Door algemene urbanisatie werden de randgemeenten destijds in snel tempo opgenomen binnen de stedelijke agglomeratie. Hierdoor ontstonden ook stemmen die pleitten voor de uitbreiding van het Brusselse grondgebied en de bijbehorende aanhechting van deze omringende gebieden.²⁴⁹ De snel groeiende randgemeenten wilden echter hun eigenheid bewaren ten opzichte van 'het centrum' van de stad en konden zich dus niet vinden in deze logica.²⁵⁰ Sint-Gillis bleef relatief lang een weinig geurbaniseerde gemeente, om vervolgens een zeer sterke inhaalbeweging te maken rond de eeuwwisseling.²⁵¹ Omwille van zijn plotse, pijlsnelle ontwikkeling en ligging dichtbij het stadscentrum was dit streven naar eigenheid hier duidelijk voelbaar.²⁵² Een voetbalploeg vormde als indirecte drager van een lokale identiteit een uitgesproken middel om dit eigen karakter te behouden en te versterken. Op die manier werd de lokale band tussen Union en de gemeente steeds duidelijker en speelden beide evoluties nauw op elkaar in.

Joden en liberalen tegen de katholieke meerderheid? De indirecte rol van religie

De tweede breuklijn die wordt besproken, is de religieuze. Gezien het constituerend karakter dat religie - zeker voor de intrede van de secularisering - had binnen de algehele Belgische samenleving, is het niet verwonderlijk dat dit in vele gevallen een grote rol speelde in de creatie van identiteit bij voetbalclubs. Bovendien is de koppeling tussen sport en religie van alle tijden. Tot vandaag zijn sportjournalisten die sportieve gebeurtenissen een religieus karakter toedichten schering en inslag op alle mogelijke mediakanalen. Hiermee doelen ze veelal steeds op het feit dat vele volgers van het voetbal of andere sporttakken hier zoveel belang aanhechten dat het deel van het levensstijl is geworden. Daarom zijn er ook stemmen die voetbal als een ideologie interpreteren.²⁵³ Een klassiek voorbeeld van een scheiding tussen twee rivaliserende ploegen op basis van levensbeschouwelijke redenen is te vinden in Brugge. Hierbij vormde Cercle

²⁴⁸ 'Petites Nouvelles', *Bulletin officiel du Léopold Club*, 1/12/1906.

²⁴⁹ WOUTERS, H., *Brussel: van landelijke nederzetting tot wereldstad*, Brussel, 1968, 50.

²⁵⁰ WOUTERS, H., *Brussel: van landelijke nederzetting tot wereldstad*, 48.

²⁵¹ WOUTERS, H., *Brussel: van landelijke nederzetting tot wereldstad*, 50.

²⁵² DEJEMEPPE, P., DE STAERCCKE, J-P. en CAPPELLEMANS, M., *Sint-Gillis: acht eeuwen geschiedenis(sen) 1126-2016*, Brussel, 2016, 215.

²⁵³ VINNAI, G., *Voetbalsport als ideologie*, Utrecht, 1970.

aanvankelijk de ploeg met een katholieke aanhang en was Club de tegenhanger met een eerder liberale inslag.²⁵⁴

Een dergelijk eenduidig verschil tussen is opnieuw niet te maken bij Union en Léopold, toch kunnen er een aantal duidelijke elementen worden afgeleid die aantonen dat ook dit aspect wel degelijk een bepalende rol speelde in de opbouw van een eigen identiteit. Zoals reeds gezegd was bij Léopold een duidelijke link met de Joodse gemeenschap.²⁵⁵ Dit had ontegensprekelijk tot gevolg dat de club zich in deze periode dus als erg toegankelijk profileerde voor deze groep binnen de samenleving. Hoewel er zoals gezegd weinig sprake was van openlijk antisemitisme, was de steun aan de Joodse gemeenschap veel gepassioneerder aan liberale en ook socialistische kant dan de tegenkanting aan katholieke zijde.²⁵⁶ Voorts stond de Brusselse burgerij – zeker het deel dat zich vestigde rond de mondaine Louisalaan – over het algemeen bekend om haar overwegend liberaal karakter, waardoor mag worden verondersteld dat dit ook gold voor vele van de actieve Léopoldisten.²⁵⁷ Beide gegevens maken duidelijk dat de dominante katholieke geloofsgemeenschap wellicht dus zo goed als afwezig was binnen deze groepering.

Vanuit eenzelfde redenering kan worden verondersteld dat een meerderheid van de Unionisten wel een katholiek profiel had, al is hiervoor binnen de club geen direct bewijs te vinden. Zo is in geen enkele bron van de club een verwijzing te vinden naar een bewuste profilering in deze richting. Wel is over de oprichters zoals eerder vermeld geweten dat ze op het moment van de oprichting in 1897 schoolliepen in het prestigieuze Brussel Jezuïetencollege Saint-Michel, wat als bewijs kan worden aangevoerd voor hun duidelijk lidmaatschap binnen de katholieke gemeenschap en de katholieke oriëntering van de geel-blauwen. Dit college werd in 1835 opgericht in de Ursulinenstraat, vlakbij het oude historische centrum van de stad en de Marollenwijk.²⁵⁸ Deze Jezuïeten hadden al een veel langere traditie binnen het onderwijs, maar waren na de Pauselijke afschaffing van de orde in 1773 tijdelijk verdwenen. Na hun bescheiden re-integratie groeide de school snel opnieuw in aanzien en aan het einde van de negentiende eeuw was de school uitgegroeid tot de meest gerenommeerde onderwijsinstelling van de stad en

²⁵⁴ De *Cercle Sportif Brugeois* werd opgericht op 9 april 1899 door de “Vereeniging Oudleerlingen Broeders Xaverianen”. De Xaverianen hadden in de voorafgaande jaren met lede ogen moeten toekijken hoe velen van hun oud-leerlingen zich samen met de leerlingen van het Brugse Koninklijk Atheneum aansloten bij *FC Brugeois*. In de context van de recente schoolstrijd was dit moeilijk te verdragen (VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 52). Over het algemeen kan echter worden gesteld dat de ideologische positionering in het Brugse voetbal later slechts van ondergeschikt belang is gebleken (VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 253).

²⁵⁵ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 19-22.

²⁵⁶ DENECKERE, G., *1900: België op een breukvlak van twee eeuwen*, 208.

²⁵⁷ BLAAS, P., *De burgerlijke eeuw: over eeuwwenden, liberale burgerij en geschiedschrijving*, Hilversum, 2000.

²⁵⁸ DEMEY, T. en PAUCHET, D., *Geschiedenis van de Brusselse scholen*, Brussel, 2005, 5-6.

behoorde het tevens top de top in het gehele land.²⁵⁹ Het Sint-Michielscollege bereikte in deze periode haar toppunt wat betreft leerlingenaantal. Als gevolg hiervan was de bestaande locatie te klein geworden en ging de directie op zoek naar oplossingen om verder te kunnen uitbreiden. Bovendien moest de oorspronkelijke locatie plaatsmaken voor de aanleg van de noord-zuidverbinding, die in 1903 van start ging.²⁶⁰ Uiteindelijk lieten ze hun oog vallen op een liefst zes hectaren grote site aan de ringlaan in Etterbeek. Op deze plek werd in 1905 de indrukwekkende nieuwe vestiging geopend.²⁶¹

Deze nieuwe locatie gaf deze instelling de mogelijkheid om volop in te zetten op de vernieuwde pedagogische visie die werd vooropgesteld. Hierin speelde sport en lichaamsbeweging een vooraanstaande rol.²⁶² Deze evolutie is te kaderen in de eerder aangehaalde overname van de Angelsaksische opvatting rond sport als educatief ideaal. Het nagelnieuwe complex bevatte – geheel in de lijn van deze overtuiging – naast een aantal grote speelplaatsen ook een eigen voetbalterrein en een zwembad.²⁶³ Bij deze evolutie dient stil te worden gestaan omdat ze op zijn zachtst gezegd erg opvallend is te noemen. Zo is bijvoorbeeld de aanleg van een zwembad, waar leerlingen zich bijna letterlijk dienden bloot te geven aan elkaar, erg moeilijk te rijmen met de erg strenge opvattingen rond lichamelijkeheid die tot dan toe golden binnen de katholieke geloofsgemeenschap. Dit voorbeeld toont aan hoe sport zich overduidelijk in alle lagen van de samenleving begon te manifesteren in deze periode en bewijst dat dit als maatschappelijke ontwikkeling allesbehalve als vanzelfsprekend mag worden beschouwd.

Deze fonkelnieuwe complexen stonden in schril contrast met de oorspronkelijke locatie van het college. Deze werd gekenmerkt door een duidelijk gebrek aan plaats. Aanvankelijk trachtte de instelling dit probleem te verhelpen door de aanliggende gebouwen op te kopen, maar dit bleek geen permanente oplossing te bieden. De lokalen hier waren destijds erg ongezond, zonder voldoende licht en lucht en dus ook zonder tuin of sportterrein. Bovendien was het gelegen vlak aan de Zenne, in de negentiende eeuw zonder twijfel de belangrijkste ziekteverspreider van de hoofdstad.²⁶⁴ Het was dus in dit ‘onsportieve’ en uitgesproken katholieke klimaat dat de stichters van Union elkaar vonden. Hierbij is het echter van belang te benadrukken dat de club na zijn oprichting geen enkele band behield met het college en zich in geen geval baseerde op een

²⁵⁹ STENUIT, B., *Les Collèges jésuites de Bruxelles. Histoire et pédagogie*, 180-185.

²⁶⁰ DEMEY, T. en PAUCHET, D., *Geschiedenis van de Brusselse scholen*, 35.

²⁶¹ DEMEY, T. en PAUCHET, D., *Geschiedenis van de Brusselse scholen*, 36.

²⁶² STENUIT, B., *Les Collèges jésuites de Bruxelles. Histoire et pédagogie*, 508-9.

²⁶³ STENUIT, B., *Les Collèges jésuites de Bruxelles. Histoire et pédagogie*, 508-9.

²⁶⁴ STENUIT, B., *Les Collèges jésuites de Bruxelles. Histoire et pédagogie*, 343.

bestaand netwerk, met de gekende moeilijkheden tot gevolg.²⁶⁵ De onmogelijkheid om te voetballen binnen de context van de school, is hier een mogelijke verklaring voor.²⁶⁶

Het Sint-Michielscollege, dat vanwege zijn link met Union in de literatuur soms verkeerdelijk in Sint-Gillis wordt gelokaliseerd, is ten eerste dus een impliciet bewijs voor de katholieke positionering van Union. Ten tweede staat het symbool voor de veranderende houding van het Brussels katholiek onderwijs ten aanzien van sport. Ten derde kan het ook worden beschouwd als een directe representatie van de alomtegenwoordige onderwijsdiscussie tussen katholieken en liberalen, die in de tweede helft van de negentiende eeuw de Belgische politiek bijna onafgebroken domineerde. Hoewel de katholieken deze eerste schoolstrijd in 1884 winnend hadden kunnen afsluiten en zo de geprivilegieerde positie van het confessioneel onderwijs hadden verzekerd, bleef dit spanningsveld tot aan de Eerste Wereldoorlog erg voelbaar binnen de samenleving.²⁶⁷ Deze spanningen gaven aanleiding tot ettelijke hevige protesten voor de schoolpoorten van het college. Telkens kon de orde pas hersteld worden na ingrijpen van burgemeester en politie.²⁶⁸

Hoewel hiervoor dus nauwelijks rechtstreeks bewijs voor is aan te leveren, is het – gelet op de algemene hevigheid van deze breuklijn in de algehele samenleving – ondenkbaar dat deze breuklijn geen rol speelde in de profilering van beide clubs. Impliciet is immers een erg uiteenlopend religieus profiel vast te stellen bij beide clubs. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de positie van de clubs in dit spanningsveld in deze werd afgeleid uit de achtergrond van de stichters en leden van het eerste uur. Hoewel een deel van deze figuren uiteraard veranderlijk waren, mag er vanwege het overkoepelende karakter van de op dat moment opkomende verzuiling worden vanuit gegaan dat dit geen fundamentele verschuivingen opleverde en de het karakter van de clubs zich op de initiële positie baseerde in de daaropvolgende decennia tot aan 1914.

²⁶⁵ BASANO, F., VANACKERLEYEN, Y., en LURKIN, P., *Union Saint-Gilloise 1903-1904: Naissance de la légende*, 7.

²⁶⁶ Na de inrichting van de nieuwe locatie van het college in Etterbeek, bleef ook het oorspronkelijke college in de Ursulinenstraat, waarvan uiteindelijk enkel het gebouw van het internaat was gesloopt voor de aanleg van de nieuwe noord-zuidverbinding, behouden. Dit was aanvankelijk niet zo voorzien, maar de schooldirectie gaf uiteindelijk toe aan de duidelijke vraag van de ouders om de vestiging te behouden. In 1921 werd deze afdeling, als gevolg van de heersende verwarring rond de benaming, omgedoopt tot het Sint-Jan Berchmanscollege. Dit kreeg vanaf 1938 ook een Nederlandstalige sectie en is sinds 1953 exclusief Nederlandstalig. (DEMEY, T. en PAUCHET, D., *Geschiedenis van de Brusselse scholen*, 35-36.) Het gebrek aan plaats en sportfaciliteiten is tot vandaag, ondanks de recente aanbouw van een nieuwe sporthal, nog steeds een probleem waar deze school mee kampt (eigen ondervinding als oud-leerling).

²⁶⁷ DENECKERE, G., *Geuzengeweld: antiklerikaal straatrumoer in de politieke geschiedenis van België, 1831-1914*, Brussel, 1998.

²⁶⁸ STENUIT, B., *Les Collèges jésuites de Bruxelles. Histoire et pédagogie*, 189.

Rijk tegen arm? Interne en externe financieringsmiddelen

De derde breuklijn die wordt behandeld is de meest voor de hand liggende en schemert omwille van zijn dominante karakter in dit tijdvak – zoals in de vorige twee delen al bleek – ook steeds door bij de andere twee. Dat de sociale achtergrond van de leden van beide clubs ver uit elkaar lag, is makkelijk aan te tonen. Hoewel er reeds is op gewezen dat dit bij Union voornamelijk een gevolg was van de omgeving, zijn er op basis van bepaalde kenmerken van beide clubs toch een aantal duidelijke bewijzen aan te voeren die aantonen dat dit onderscheid hoe dan ook een doorslaggevende rol speelde binnen de samenleving. Opnieuw kan het Sint-Michielscollege hierbij als een symbool worden aangevoerd voor de algemeen groeiende spanningen van deze aard in de stad. De wijk waar de school zich in bevindt, evolueerde na de oprichting van het college immers negatief op socio-economisch vlak. Waar deze omgeving in 1835 nog een duidelijk gemengd sociaaleconomisch karakter had, verlaten gaandeweg steeds meer adellijke en andere gegoede lieden dit stadsdeel. Gevolg was dat tegen de eeuwwisseling de school was gelegen in een van de vier armste parochies van de hele stad. Dit stond dus in schril contrast met het stijgende leerlingenaantal, waarvan de meesten uit betere milieus afkomstig waren.²⁶⁹

Een eerste dergelijk onderscheid tussen beide verenigingen betreft de financiering. Uit de ontwikkeling van Léopold kan worden afgeleid dat de voornaamste bron van financiering intern was, zij konden immers rekenen op de kapitaalkrachtige leden voor de uitbouw van hun terreinen en andere benodigdheden. Dit was, zeker in de beginfase, zeer verschillend bij Union. De leerlingen van het college waren op geen enkele manier verbonden aan een bestaand netwerk en konden omwille van hun erg jeugdige leeftijd ook niet terugvallen op eigen financiële reserves. De aangehaalde verhalen over versleten ballen leveren hiervoor een tastbaar bewijs, maar dit bleef ook in latere fase voor problemen zorgen. Een ander element dat symbool staat voor dit pertinente verschil, was hun situatie ten opzichte van het tramnetwerk in de stad. Dat was in deze periode in volle ontwikkeling, wat vaak ingrijpende verandering in de stadsplanning met zich meebracht. Zoals eerder aangehaald werd Union hierdoor gedwongen om in 1908 hun speelterreinen te verlaten.²⁷⁰ Dit staat in schil contrast met Léopold, dat na de ingebruikname van haar nieuwe installatie in het Brugmannpark zelfs een eigen verbinding kon afdwingen. De club was in 1902 namelijk tot een akkoord gekomen met de *Compagnie des Tramways Bruxellois* waardoor de tramlijn tussen het Koningsplein en het belangrijke knooppunt 'Ma Campagne' werd doorgetrokken tot aan haar stadion aan de Langeveldlaan.²⁷¹

²⁶⁹ STENUIT, B., *Les Collèges jésuites de Bruxelles. Histoire et pédagogie*, 344-345.

²⁷⁰ VANACKERLEYEN, Y., 'Union Saint-Gilloise 1897 – 'Stade'.

²⁷¹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, 153.

Algemeen gesproken kan dus worden gesteld dat Léopold zichzelf ontwikkelde op basis van interne investeerders, waar dat bij Union diende te gebeuren op basis van externe figuren die zich, gedragen door economische of persoonlijke motieven, inkochten in de bestuurskamers en zo voor financiering konden zorgen. Gaston Haardt en de latere voorzitter Joseph Mariën zijn hiervan de bekendste voorbeelden. Deze bewering kan verder worden gestaafd door een vergelijking tussen de ledenlijsten van beide clubs. Deze zijn terug te vinden in de *Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, een bijlage van het *Belgisch Staatsblad*. Hierin lieten beide ploegen zich in de behandelde periode inschrijven. Léopold deed dit voor de eerste keer in 1900.²⁷² Elf jaar later voerde het een eerste wijziging aan de statuten door.²⁷³ Ook in 1914 werd hier een nieuwe wijziging aan toegevoegd.²⁷⁴ Union liet zich voor de eerste keer inschrijven in 1909.²⁷⁵ De lijst van aangesloten leden die in deze juridische publicaties te vinden is, vormt dus een erg waardevolle bron voor historisch onderzoek. Hierbij kan de eerste inschrijving van *Léo* dus niet worden vergeleken met eenzelfde publicatie van Union uit dezelfde periode. De ledenlijst die is bijgevoegd bij de al eerder gebruikte aansluitingsfiche bij de UBSSA in 1898 kan hiervoor echter als een valabel alternatief dienen, al staat de professionele activiteit van de aangegeven leden hier niet op vermeld.²⁷⁶ Vanwege de jeugdige leeftijd van de toenmalige bestuurders, mag er evenwel van worden uitgegaan dat het merendeel van deze groep nog op school zat op dit moment.

Het zichtbare verschil in professionele activiteiten van de bestuursleden valt hierbij niet te betwisten. Bij Léopold werd de dienst uitgemaakt door bankiers, advocaten, bedrijfseigenaars en renteniers of lijfrentetrekken, industriëlen en ingenieurs, allemaal mensen met een sterke financiële achtergrond en maatschappelijke status. Wat betreft Union ging het daarentegen veelal om vrije beroepers, bedienden en ambachtslui.²⁷⁷ Voorts valt hier behalve een groter ‘verloop’ van leden ook een beduidend groter aantal betrokkenen op. Dit kan dus worden verklaard door het feit dat Union zich doorheen de eerste jaren van haar bestaan steeds genoodzaakt zag om nieuwe investeerders en betrokkenen aan te trekken en deze elk afzonderlijk minder ‘soortelijk gewicht’

²⁷² Zie bijlage 2 (*Léopold-Club, société anonyme, établie à Uccle lez-Bruxelles, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, in *Belgisch Staatsblad* (25/04/1900)).

²⁷³ Zie bijlage 4 (*Léopold-Club, société anonyme, - prorogation de durée, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, in *Belgisch Staatsblad* (27/2/1911)).

²⁷⁴ *Léopold-Club, société anonyme, - Modification aux statuts. Nomination d'un commissaire, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, in *Belgisch Staatsblad* (30/01/1914).

²⁷⁵ Zie bijlage 3 (*Union Saint-Gilloise, société coopérative, à Bruxelles, Statuts, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, in *Belgisch Staatsblad* (6/10/1909)).

²⁷⁶ Zie bijlage 1 (SINT-GILLIS, ‘*Union 1897 – Les Archives*’, inschrijvingsakte van Union Saint-Gilloise bij UBSSA (17/09/1898)).

²⁷⁷ *Union Saint-Gilloise, société coopérative, à Bruxelles, Statuts, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, in *Belgisch Staatsblad* (6/10/1909).

in de mand konden leggen. Dit verklaart ook meteen waarom de club in zijn statuten liet opnemen dat het ledenaantal onbeperkt moest blijven.²⁷⁸ Bij Léopold bestond deze noodzaak niet.

Een ander belangrijk element in de verschillende socio-economische onderbouwing tussen beide verenigingen is het opvallende verschil in vennootschapsvorm. Wanneer Léopold zich in 1900 officieel liet inschrijven, deed het dat als naamloze vennootschap.²⁷⁹ Ook na een eerste statuutswijziging in 1911, bleef deze vorm ongewijzigd.²⁸⁰ Deze keuze stond in contrast met Union Saint-Gilloise, dat van bij haar eerste aansluiting bij de UBSSA zeer duidelijk benadrukte dat het ging om een coöperatieve vennootschap.²⁸¹ Dit werd in 1909, wanneer 'les apaches' zich voor het eerst laten inschrijven in het *Staatsblad*, verder verankerd.²⁸² Hoewel de erkenningsvoorwaarden voor beide vormen sindsdien meermaals zijn gewijzigd, is de 'geest' van beide vormen nog steeds dezelfde. Een NV geldt hierbij als de voornaamste kapitaalvennootschap. Hierbij zijn de vennoten onderling verwisselbaar en de aandelen perfect overdraagbaar. De vennootschap zelf is slechts gedeeltelijk aansprakelijk te stellen en wat de ledenwerving betreft, ligt de focus eerder op de kapitaalsinbreng dan op de personen.²⁸³ Daartegenover staat de coöperatieve vennootschap. Het belangrijkste verschil hierin is dat deze door zijn aard open is voor ieder lid dat zich wenst aan te sluiten. De vennoten zijn dan ook solidair aansprakelijk te stellen.²⁸⁴ Dit verschil sluit dus perfect aan bij het geschetste verschil in profiel tussen de beide clubs.

Voorts kan dit socio-economisch onderscheid ook op een andere manier worden afgetoetst. Zo is geweten dat onder de Belgische vermogende elite uit deze periode een grote mate van anglofilie heerste. Op die manier kan ook taal, dat door Dmowski als een van de mogelijke factoren binnen de opbouw van rivaliteit wordt aangeleverd, worden geïncorporeerd binnen deze breuklijn. Hoewel dit onderscheid op het eerste gezicht niet erg aanwezig lijkt omdat beide clubs een uitgesproken Franstalig karakter hadden in hun verenigingsleven, speelde ook hier dus toch een duidelijk talige dimensie. De anglofiele elite nam destijds immers naast de Engelse gebruiken dus

²⁷⁸ *Union Saint-Gilloise, société coopérative, à Bruxelles, Statuts, Artikel 8, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, in *Belgisch Staatsblad* (6/10/1909).

²⁷⁹ *Léopold-Club, société anonyme, établie à Uccle lez-Bruxelles, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales* in *Belgisch Staatsblad* (25/04/1900).

²⁸⁰ *Léopold-Club, société anonyme, - prorogation de durée, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, in *Belgisch Staatsblad* (27/2/1911).

²⁸¹ SINT-GILLIS, 'Union 1897 – Les Archives', inschrijvingsakte van Union Saint-Gilloise bij UBSSA (17/09/1898).

²⁸² *Union Saint-Gilloise, société coopérative, à Bruxelles, Statuts, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, in *Belgisch Staatsblad* (6/10/1909).

²⁸³ 'Vennootschapsvormen', *FOD Economie*, 2017

(http://economie.fgov.be/nl/ondernemingen/leven_onderneming/oprichting/structuur/vennootschapsvormen).

²⁸⁴ 'Vennootschapsvormen', *FOD Economie*, 2017

(http://economie.fgov.be/nl/ondernemingen/leven_onderneming/oprichting/structuur/vennootschapsvormen).

ook de termen over. Veel gebruikte woorden als *sportsman*, *forwards* en *linesmen* zijn hier duidelijke voorbeelden van.²⁸⁵ Deze werden bijgevolg ook zo overgenomen in de pers en door internen binnen de pioniersclubs in België.²⁸⁶ Ook Léopold plaatste zichzelf volledig in deze lijn door te kiezen voor het Engelstalige *Football Club* in haar benaming. Dit gebruik hield globaal genomen echter niet al te lang stand. Vrijwel meteen ontstaan er in het Brusselse ploegen die voor de eigen taal kiezen om hun vereniging te benoemen, zo ook Union. Dit toont aan dat ook taal als een uiting van de socio-economische scheidingslijn kan worden geïnterpreteerd.

Uit deze feiten kan dus worden afgeleid dat Union, zoals reeds werd geponeerd door Duke en Renson, duidelijk gold als een socio-economische tegenreactie op het aristocratische en elitaire verenigingsleven.²⁸⁷ Deze clubs, waaronder naast Léopold bijvoorbeeld ook het bijzonder succesvolle Racing Club de Bruxelles mag worden gerekend, gedroegen zich zoals reeds aangetoond vooral als erg gesloten gemeenschappen. Integratie was hier enkel mogelijk wanneer men beschikte over de juiste randvoorwaarden. Union stelde zich daarentegen veel meer open voor mensen uit alle lagen van de bevolking. Dit gebeurde aanvankelijk niet zozeer bewust maar was een van de belangrijke gevolgen van de nood aan externe financiering en territoriale profilering. Deze groeperingen profileerden zich doelbewust als de clubs ‘van uit de buurt’. Dit wijst ook meteen op het belang en de toepasbaarheid van de factor ‘origine’, die door Dmowski tevens wordt aangehaald. Hiermee doelt hij op alle mogelijke conflictlijnen die kunnen worden voorgesteld als een strijd van inheems tegen nieuwkomer.²⁸⁸ Wanneer men het heeft over de Brusselse ‘voetbalgemeenschap’, kan het niet-elitaire Union zeker als een nieuwkomer worden beschouwd. Daarnaast toont deze analyse ook aan dat Union een gelijkaardige ontstaansgeschiedenis en profilering kende als clubs met een gelijkaardige achtergrond in het buitenland, met Schalke 04 en Tottenham Hotspur als bekendste voorbeelden.²⁸⁹

For the sake of the game? Het fundamentele onderscheid in ‘voetbalvisie’

Naast de drie klassieke breuklijnen en onderliggende factoren, is er in deze onderzochte rivaliteit echter nog een zeer belangrijk ‘breekpunt’. Dit is nauw verbonden aan alle hierboven beschreven elementen en heeft daarom een eerder overkoepelend karakter. Door zijn specificiteit valt ze echter niet in te passen in een van de klassieke breukmodellen die worden gehanteerd bij gelijkaardige studies. Het gaat namelijk om het fundamentele verschil in ‘voetbalvisie’. Hiermee

²⁸⁵ Met deze twee laatste begrippen werd verwezen naar wat vandaag wordt benoemd als aanvallers en flankspelers.

²⁸⁶ Een voorbeeld hiervan is de benaming van de allereerste voetbalclub die in Brussel wordt opgericht: *Brussels Football Association*.

²⁸⁷ DUKE, V. en RENSON, R., ‘From Factions to Fusions? The Rise and Fall of Two-Club Rivalries in Belgian Football’, 68.

²⁸⁸ DMOWSKI, S., ‘Geographical typology of European football rivalries’, 336.

²⁸⁹ GIULIANOTTI, R., *Football: a sociology of the game*, 11.

wordt niet verwezen naar het begrip in zijn hedendaagse vorm, zijnde de tactische aanpak van de verschillende trainers. Wel gaat het hier om de manier waarop het spel wordt gespeeld en vooral de motieven die hier achter zitten. Het gaat met andere woorden om de manier waarop de beide clubs het voetbal, dat hen samenbrengt en het eigenlijke doel was van hun verenigingen, interpreteerden.

Om dit aspect volledig te kunnen begrijpen, moet er in de eerste plaats opnieuw worden verwezen naar de elitaire manier van sportbeoefening zoals die in het laatste kwart van de negentiende eeuw naar voren werd geschoven. Hierbij ging het zoals gezegd in de eerste plaats om een vorm van tijdverdrijf waarbij het gespeelde spel werd beschouwd als een educatief ideaal dat de spelers het juiste referentiekader moest aanleren. Waarden als discipline, moed, teamgeest, opoffering en doorzettingsvermogen werden hierbij centraal gesteld. Het was ook vanuit dit ideaal dat sport in de leerplannen van vele kostscholen was opgenomen, eerst in het Verenigd Koninkrijk en later ook in België. Dit gedragsideaal, dat de facto verder bouwde op een soort van nieuwe beleving van een mannelijkheidscultus, werd vaak benoemd als *sportmanship*.²⁹⁰ Bij Léopold werd deze visie volledig overgenomen. Voetbal werd door de léopoldisten beschouwd als een ideale manier om alle deelnemers te laten kennis maken met elkaar op een ‘gepaste wijze’. In de vertrekken van de club konden de aanwezigen zowel op als naast het veld met elkaar in contact komen op een als ‘gepast’ beschouwde manier. Het was de Brusselse *haute finance* die hier samen kwam en onder gelijken kon genieten van de geneugten van wat lichaamsbeweging en op die manier haar levensstijl en waardepatroon verder kon uitbreiden.²⁹¹ Voetbal was hiervoor erg geschikt, maar was slechts een van de sporten in de aanbieding.

Deze focus op hun karakter als omnisportclub en visie op sport als een leerschool voor een juist waardepatroon bleef doorheen de behandelde periode, en in grote mate ook daarna, ongewijzigd. Een bewijs hiervoor wordt geleverd door voorzitter de Laveleye. Hij beschreef in 1919 het voetbal als de meest geschikte sport om vitale waarden aan te leren en als het ideale middel om zich te ontwikkelen tot een volwaardige *sportsman*. Hiermee doelde hij duidelijk op de invulling van dit begrip zoals dit eind negentiende eeuw werd gedefinieerd door onder andere Veblen. De oorlogscontext van de jaren voordien vormde hierbij voor hem bovendien het perfecte kader om dit te bewijzen. De léopoldisten die tijdens de oorlog voor het vaderland hadden gestreden en nu bij de helden van het land mogen worden gerekend, hadden deze prestatie nooit kunnen leveren zonder hun ervaring als sporters, aldus de Laveleye.

“Je ne crois pas ce soit parmi vous que je trouverai des contradicteurs si j’affirme que le football est de tous les sports, celui qui prépare le mieux ses adeptes à la guerre.... Le

²⁹⁰ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 224-226.

²⁹¹ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 19-22.

football présente sans aucun doute, tous ces avantages (que les autres sports possèdent aussi) mais il développe, en outre, qui me paraissent deux qualités d'une importance capitale: ce sont l'esprit de la discipline et celui de l'initiative."²⁹²

Deze visie over het voetbal als een leerschool van attitudes die mannen tijdens de oorlog kunnen gebruiken, is op het eerste gezicht misschien niet zo vreemd en zou in principe ook uit een later tijdvak afkomstig kunnen zijn. Toch is het belangrijk de verdere implicaties die hiermee binnen deze specifieke context verbonden zijn te onderstrepen. Ze hadden namelijk tevens belangrijke gevolgen voor de manier waarop het spel moest worden gespeeld en beleefd. Sport werd in deze middens beschouwd als een tijdverdrijvende en educatieve activiteit waar morele en fysieke gedragscodes hand in hand gingen. Men speelde *for the sake of the game*, de eer en het als correct beschouwd beleven van het spel vormde het hoogste bereikbare doel.²⁹³ Deze invulling was echter onhoudbaar op de langere termijn. Omdat echter steeds meer ploegen werden opgericht en zo steeds meer mensen met een verschillende achtergrond in contact kwamen met de sport, had dit onvermijdbaar ook implicaties voor de manier waarop deze werd beleefd.

Globaal kan worden gesteld dat er zich op en naast het voetbalveld een groeiende vorm van concurrentie manifesteerde. Voetbal werd niet langer enkel beschouwd als een educatief model, maar als een doel op zich. De nieuwe ploegen wilden bovenal winnen. Dit was ook net wat de mensen naar het veld lokte. Zij voelden zich steeds meer verbonden met 'hun' club en gingen zich niet langer louter als toeschouwer maar in de eerste plaats als supporter gedragen. Deze vorm van partijgeest maakte het ideaal van de edele *sportsman* steeds onmogelijker.²⁹⁴ Deze houding is geheel in de lijn van de verwachtingen ook terug te vinden bij Union. Zij beschouwden, hoewel de club kort na haar oprichting ook een atletiekafdeling in het leven riep, het voetbal als hun *core business* en haalden hier ook net hun succes uit, wat op zijn beurt zorgde voor een steeds groeiende populariteit. Een korte vergelijking van de sportieve resultaten van beide ploegen laat er geen twijfel over bestaan dat Union haar elitaire burens van Léopold op dit vlak volledig overvleugelde. Die laatste kon dan weer niet voorkomen dat het sportief eigenlijk steeds dieper wegzakte. Hoewel uiteraard uiterst omzichtig moet worden omgesprongen met dit soort van rechtlijnige deducties tussen sportieve resultaten en algemene spelopvatting, is het ontegensprekelijk een zeer belangrijke tendens uit deze periode.

Union, dat sportief bijzonder succesvol was, werd destijds uitvoerig gehegeld omwille van haar spelstijl. Deze werd als zeer hard en onnodig brutaal afgedaan. Voor een deel was dit zoals gezegd ook de oorsprong van de algemeen gebruikte bijnaam apachen. Dit gegeven moet echter zeker

²⁹² 'Discours de M. Baron de Laveleye', *Bulletin Officiel du Léopold Club*, 1/9/1919.

²⁹³ HARVEY, A., *Football: the first hundred years. The untold Story*, 174.

²⁹⁴ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 238.

voor een deel worden genuanceerd. Het beeld werd namelijk in niet onbelangrijke mate in stand gehouden door de tegenstanders van deze spelhouding. Bij Léopold gingen ze hierin bij momenten zelfs zo ver dat er in de aanloop van een confrontatie met Union – naast het feit dat er zeer smalend werd gedaan over de bijnamen van bepaalde spelers – ook letterlijk de vraag werd gesteld of deze spelers wel enige waardigheid in zich hadden. Op die manier liet de club duidelijk haar afgrijzen blijken tegenover deze tegenstander, die ze uiteindelijk zelfs gingen vergelijken met een paard dat de kluts volledig was kwijtgeraakt. Hieruit blijkt met andere woorden meteen ook zeer duidelijk het overkoepelende belang van deze factor in de opbouw van de rivaliteit tussen de bestudeerde teams.

“Je voyais “un foul contre le cheval”... Pauvre cheval, que venait-il faire dans cette bagarre? Et depuis quand les chevaux jouent-ils au football? Mille questions assiégeaient mon malheureux cerveau et le mettaient à la torture.”²⁹⁵

Dat de spelstijl van de geel-blauwe formatie hard was, staat niet ter discussie. In zowat alle persartikels uit deze periode werd er met enige regelmaat naar verwezen. Toch is deze erg negatieve houding iets dat duidelijk vanuit een club als Léopold en de hier geldende spelopvattingen afkomstig was. Ondanks deze consensus over het harde karakter van het geleverde spel, was men hoe dan ook erg vaak bijzonder lovend over de geleverde prestaties van Union. Voorbeelden hiervoor zijn bij de vleet terug te vinden. Bij wijze van voorbeeld is hieronder een passage uit *La Vie Sportive* van 1907 gegeven. Dit was de meest toonaangevende sportkrant uit deze periode en was tevens het officiële bondsorgaan, waardoor er kan worden vanuit gegaan dat ze iets objectiever verslag uitbrachten dan andere lokale kranten.²⁹⁶ Het betreft hier een verslag van de prestatie van Union op de *Coupe Van der Straeten-Ponthoz*, die het team dat jaar overtuigend kon winnen. In de wetenschap dat het elftal van de formatie uit Sint-Gillis nauwelijks is veranderd rond deze periode, gaat het met andere woorden grotendeels over dezelfde ‘hersenloze paarden’ die door Léopold werden beschreven hierboven.

“Félicitons bien chaleureusement notre vaillante équipe championne pour son splendide succès dans le tournoi qui vient de finir. Avoir raison de ses trois adversaires, marquant 17 goals à 0, son goal-keeper ayant touché en tout et pour tout sept fois la balle au cours des trois rencontres n'est certes pas ordinaire. C'est un triomphe sans précédent en Belgique.”²⁹⁷

²⁹⁵ ‘Journal d’un Grincheux’, *Bulletin officiel du Léopold Club*, 1/12/1906.

²⁹⁶ Hoewel dat in deze periode erg relatief mag worden genomen. Een zeer waardevolle bijdrage over de evolutie van sportverslaggeving en haar waarde binnen historisch onderzoek is MURRAY, G., *Deconstructing Sports History: a postmodern analysis*, New York, 2006.

²⁹⁷ ‘Tournoi de la Coupe Van der Straeten-Ponthoz’, *La Vie Sportive*, 4/04/1907.

Een ander voorbeeld hiervoor kan onder meer worden gevonden in het boek *Onze voetbalfiguren* van Pol Jacquemyns, ook wel de ‘nestor van de Vlaamse sportjournalistiek’ genoemd. In dit allereerste algemene overzichtswerk over het Belgisch voetbal uitte hij zich erg lovend over de ploeg die tussen 1904 en 1910 furore maakte op de Belgische velden. Deze formatie plaatste hij qua kwaliteit zelfs letterlijk boven de ploeg die voor Union in de jaren dertig voetbalgeschiedenis schreef door liefst zestig wedstrijden ongeslagen te blijven en hieraan de welbekende bijnaam ‘Union 60’ overhield.²⁹⁸

Faction op basis van maatschappelijk onderscheid naast én op het veld

Deze toepassing van de *faction*-theorie, zoals deze op punt werd gezet door Giulianotti en later verder werd onderbouwd door onder andere Dmowski, toonde aan dat de rivaliteit tussen Union en Léopold Club niet enkel gestoeld was op het dominante en voor de hand liggende socio-economische onderscheid, maar tevens bestond uit andere breuklijnen en factoren. Dit onderzoek toonde aan dat ook religieuze, talige en geografische elementen een duidelijke rol speelden. Op die manier wordt de eerder eenzijdige interpretatie van Duke en Renson toch duidelijk genuanceerd. Deze studie heeft bovenal echter aangetoond dat beide clubs op heel wat vlakken zeer duidelijke tegenpolen waren. De basisredenering van Guilinotti omtrent de vorming van *faction* wordt door de beschreven context dus wel extra kracht bijgezet. De creatie van de identiteit van beide voetbalclubs moet met andere woorden begrepen worden als een vorm van wisselwerking tussen twee extremen dat zich niet enkel beperkt tot de socio-economische achtergrond van beide verenigingen.

De belangrijkste bevinding van dit onderdeel is echter dat is aangetoond dat het onderscheid niet enkel vorm werd gegeven naast het veld, zoals dit in principe steeds het geval is. Ook op het veld, in casu de manier waarop het spel en de sport worden beleefd en geïnterpreteerd door de actoren zelf, was een duidelijk onderscheid merkbaar tussen beide clubs. Dit verschil in ‘voetbalvisie’ was mede gestoeld op de klassieke breuklijnen en was de facto zelfs het meest dominante breukvlak waarlangs Union en Léopold hun rivaliteit in de beginjaren van hun bestaan construeerde. De koppeling van onderzoek naar rivaliteit en de ontwikkeling van de interpretatie en beleving van voetbalsport vormt dan ook de belangrijkste conclusie van dit onderdeel. Bovendien is deze bevinding in de bestaande historiografie rond de geschiedenis van het Brusselse en Belgische voetbal vooralsnog nergens aan bod gekomen. Dit gegeven vormt ook meteen de basis voor de rest van dit onderzoek. Hierin is onderzocht hoe dit fundamentele verschil in beleving invloed had op het gevoerde beleid door de Voetbalbond. Zo wordt een duidelijker antwoord gezocht op de

²⁹⁸ JACQUEMYNS, P., *Onze voetbalfiguren: geschiedenis, techniek en tactiek van een spel*, Brussel, 1942, 80-82.

vraag waarom twee dergelijk uiteenlopende profielen van voetbalclubs naast en vooral op het veld toch zo lang binnen nagenoeg hetzelfde ruimtelijk kader konden bestaan en zich bovendien gesteund bleven voelen door de realiteit waarin ze ageerden.

Hoofdstuk 4: De Brusselse voetbalelite zet zichzelf buitenspel

In het eerste hoofdstuk werd, voornamelijk op basis een aantal algemene feiten rond de beginperiode van het Brusselse voetbal, een kader geschetst voor de onvermijdelijke spanning die de komst van de sport in Brussel met zich meebracht. Deze context zorgde ervoor dat een club als Union in realiteit haast gedwongen werd tot een positie als outsider binnen het Brusselse en Belgische voetballandschap. Uit de daaropvolgende delen bleek duidelijk wat dit spanningsveld in de realiteit betekende en hoe dit verschil in 'visie' zich liet gevoelen op en naast de vele voetbalterreinen die de hoofdstad in deze periode liet aanleggen. De geschetste rivaliteit tussen Union Saint-Gilloise en Léopold Club toonde aan dat dit gegeven zelfs de gangbare elementen in de constructie van rivaliteit ging overstijgen en mee de basis vormde voor de identiteit van beide teams. Dit onderdeel bouwt verder op deze redenering en tracht de relatie tussen Union en de Belgische Voetbalbond bloot te leggen. Op die manier wordt beargumenteerd dat de club uit Sint-Gillis door zijn verschil in 'voetbalvisie' werd geduwd in een rol van buitenstaander met aparte belangen en bijgevolg eerder als drukkingsgroep ging fungeren. De sportieve en maatschappelijke context zorgde hierbij dat de machtsverhoudingen tussen beide partijen verschoof en de publieke opinie gaandeweg voor de visie van Union koos. Zo konden de apachen hun status van buitenstaander omzetten in hun eigen voordeel. Indirect speelde Union dan ook een belangrijke rol in de eerste golf van modernisering die vlak voor de oorlog door het Belgische voetbal ging. Dit is meteen ook de belangrijkste erfenis van de club uit deze periode.

Geschiedenis wordt niet enkel op het veld geschreven

Uit het vorige hoofdstuk bleek reeds duidelijk dat Léopold gedurende de behandelde periode expliciet een exclusief elitaire gemeenschap vormde. Hiermee stond de club dus in schril contrast met de tendens die zich in de samenleving had voortgezet. Het gevolg was dat er zich, in plaats van een graduele verschuiving weg van het elitarisme, nieuwe verenigingen gingen vormen die zich hier wilden tegen afzetten. Deze verenigingen, met Union als duidelijkste voorbeeld, toonden zich beter bestand tegen de snel veranderlijke context waar de sport zich in afspeelde. Sportief begonnen deze 'populaire' clubs hun elitaire tegenhangers te overvleugelen en de sport zo ook bestuurlijk te beïnvloeden. Toch moet zeer voorzichtig worden omgesprongen met dergelijke analyses. Deze gaan sportieve resultaten interpreteren als het bewijs voor de veranderende machtsverhoudingen binnen de samenleving. Eenzelfde redenering is bijvoorbeeld ook terug te vinden in werken over de rol van sport in de relatie tussen gekoloniseerde naties en hun kolonisator. Een overwinning tegen het moederland staat in deze retoriek gelijk aan het ultieme bewijs dat het hiërarchisch onderscheid tussen beide is weggefallen. Tegelijkertijd vormt de zege in deze steeds een bewijs voor het fundamenteel verschil dat de gekoloniseerde staat steeds in

stand moet houden.²⁹⁹ Het bekendste voorbeeld van een dergelijke interpretatie in de Engelse historiografie is het courante gebruik van het jaar 1883 als een belangrijke cesuur. Dat jaar won *Blackburn Olympic* tegen de *Old Etonians* de FA Cup finale, destijds de meest prestigieuze prijs die er te winnen viel. Dit was de eerste keer dat een zogenaamd ‘working-class team’ zich in een wedstrijd met inzet de betere toonde van eliteclub.³⁰⁰ Deze trend werd in de daaropvolgende jaren bevestigd met steeds winnaars zonder enige affiliatie met een bepaalde *public school* of andere elitaire kringen.³⁰¹ In het Belgische voetbal kan 1904 beschouwd worden als de tegenhanger van deze gebeurtenis. Dat jaar won Union als eerste duidelijk non-elitaire club de Belgische titel en doorbrak het zo de hegemonie van de topklasse.³⁰²

Een belangrijke wedstrijd of sportieve gebeurtenis beschouwen als metafoor voor de directe strijd tussen twee verschillende culturen heeft er enerzijds voor gezorgd dat deze gebeurtenissen heel wat aandacht hebben gekregen in de (sport-)geschiedenis, maar een dergelijke interpretatie draagt anderzijds ook een aantal gevaren in zich. Reeds in 1953 omschreef Geoffrey Green dit in zijn werk *The History of the Football Association* als oversimplificatie van de realiteit.³⁰³ Bovendien houdt deze methode potentieel zelfs enkele gevaren in. Een voorbeeld hiervan is het artikel *Football in England* van economisch historicus Stefan Szymanski.³⁰⁴ Hierin omschrijft hij het Engelse voetbal als een monocultuur die rechtstreeks afgeleid was uit de tradities van de *public schools* en overschat hij zo de rol van de *Football Association*, de Engelse Voetbalbond, in de algemene verspreiding van de sport. Op basis hiervan beargumenteert Szymanski dat de FA zelf had gezorgd voor de verspreiding door in de vorm van de FA Cup een knock-out competitie in het leven te roepen en zo de mogelijkheid tot rechtstreekse duels met andere lagen van de samenleving mogelijk te maken.³⁰⁵ Hoewel dit ongetwijfeld een belangrijke motivator was, mist de auteur in deze analyse duidelijk het dieperliggende gedachtegoed. Het valt immers onmogelijk te ontkennen dat de FA na haar oprichting hoe dan ook bleef inzetten op de traditionele wortels en elitaire gebruiken waaruit de sport was ontstaan.³⁰⁶

Om te vermijden dat dit onderzoek in dezelfde val trapt, is in dit hoofdstuk vooral uitgegaan van het gevoerde beleid en de keuzes die gemaakt werden met betrekking tot het spanningsveld

²⁹⁹ HOLZMEISTER, J. R., ‘The 1883 F.A. Cup Final: working class representation, professionalism and the development of modern football in England’, *Soccer & Society*, 18 (2016), 227.

³⁰⁰ HOLZMEISTER, J. R., ‘The 1883 F.A. Cup Final: working class representation, professionalism and the development of modern football in England’, *Soccer & Society*, 18 (2016), 219.

³⁰¹ HOLZMEISTER, J. R., ‘The 1883 F.A. Cup Final: working class representation, professionalism and the development of modern football in England’, *Soccer & Society*, 18 (2016), 219.

³⁰² RAICHAL, M., *Livre d’or de l’Union Saint-Gilloise 1897-1935*, 17.

³⁰³ GREEN, G., *The History of the Football Association*, Londen, 1953, 43-44.

³⁰⁴ SZYMANSKI, S., ‘Football in England’, *Handbook on the Economics of Sport*, Northampton, 2006.

³⁰⁵ SZYMANSKI, S., ‘Football in England’, *Handbook on the Economics of Sport*, 459.

³⁰⁶ HOLZMEISTER, J. R., ‘The 1883 F.A. Cup Final: working class representation, professionalism and the development of modern football in England’, *Soccer & Society*, 18 (2016), 221.

tussen de groeiende populariteit en het vasthouden aan het elitaire karakter. Sportieve gebeurtenissen worden hierbij voornamelijk gebruikt ter illustratie, eerder dan als directe bewijzen voor verandering. Op die manier wordt in dit onderdeel aangetoond dat de Bond ook in België niet de enige beïnvloedingsfactor was in de ontwikkeling van het voetbalbeleid. Bovenal wordt de rol van Union Saint-Gilloise, voor wie dit spanningsveld zoals aangetoond hun fundamenteel onderdeel van hun identiteit was, in kaart gebracht. Ook de rol van rivaal Léopold Club wordt belicht.

Apachen willen mee aan tafel

“Union domineerde samen met Racing Club Brussel het Belgisch voetbal in de vooroorlogse periode. Beide clubs behaalden elk zes landstitels.(sic) Union liet zich evenwel ook een paar keer in negatieve zin opmerken. Het kwam geregeld in conflict met de Belgische Voetbalbond.”³⁰⁷

Net als de FA in Engeland werd de UBSSA bij haar oprichting in 1895 gevormd door clubs die de ‘schoolcultuur’ wilden voortzetten. Het deed dit zoals reeds aangetoond voornamelijk door ‘hun’ versie van het spel voor te stellen als de pure vorm, aan dewelke niet kon worden getornd zonder een verlies in waarde te veroorzaken. Gesterkt in deze overtuiging werd in de eerste jaren na de eeuwwisseling dan ook in geen geval inspanning geleverd om de sport meer toegankelijk te maken voor delen van de bevolking, in de eerste plaats toeschouwers, die niet in dit klimaat werden grootgebracht. Een voorbeeld dat kan worden aangeleverd om dit te bewijzen, is de samenstelling van de Belgische Voetbalbond. Hoewel er in de loop van de bestudeerde periode een aantal nieuwe namen hun intrede deden in de bestuurlijke organen, valt hier toch vooral continuïteit op. Dit stond dus duidelijk in contrast met de veranderende sportieve verhoudingen. De leden van het eerste uur behielden hun plaats en konden zo hun visie blijven doordrukken in het beleid. Een club als Léopold was in de vorm van baron de Laveleye dus steeds zeker van directe vertegenwoordiging bij iedere beraadslaging. Hierdoor bleven de idealen die deze club voorstond al die tijd duidelijk vertegenwoordigd. Het feit dat hij al die tijd de voorzittersfuncties bij Léopold Club en het Centraal Comité van de Bond mocht blijven combineren, toont dat er vanuit de Bond geen wenselijkheid bestond om zich ‘boven’ de clubs te zetten en een representatievere bestuurskamer samen te stellen voor de veranderende realiteit in het voetbal. De bewering dat iedere aangesloten clubs evenveel inspraak had op de jaarlijkse vergadering, zoals in principe het

³⁰⁷ In realiteit behaalde Union voor 1914 zeven landstitels, citaat: SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 107.

geval was, stemde dus niet overeen met de werkelijkheid. De Bond was in de eerste plaats een verlengstuk van de Brussels eliteclubs.³⁰⁸

Een tweede feit dat ontegensprekelijk kan worden vastgesteld, is dat het voetbal na de inrichting van de nationale competitie steeds aan populariteit bleef winnen. Dit blijkt in de eerste plaats uit het stijgend aantal clubs dat zich aansloot bij de Bond. Ook in Brussel bleven in deze periode jaarlijks voetbalclubs opgericht worden. De in het eerste hoofdstuk geschetste wildgroei werd met andere woorden enkel nog maar versterkt. RSC Anderlecht, in 1908 oorspronkelijk opgericht als Sporting Club Anderlechtois, is veruit de bekendste Brusselse club die in deze periode ontstond. Bezieler van de meest succesvolle voetbalclub uit de Belgische voetbalgeschiedenis was Charles Roos.³⁰⁹ Hij wilde samen met een aantal andere enthousiaste jongelingen de sport promoten in de snel groeiende gemeente Anderlecht, die tot dan toe nog een blinde vlek vormde op de Brusselse voetbalkaart. Van groot belang in de ontwikkeling was Emile Versé, die als mecenas optrad en de club zo de mogelijkheid bood om zich te ontwikkelen.³¹⁰ Paars-Wit stootte door naar de hoogste afdeling tijdens het interbellum en veroverde uiteindelijk pas na de Tweede Wereldoorlog zijn eerste landstitel.³¹¹ In totaal sloten zich tussen 1895 en 1914 liefst 52 clubs die in het Brusselse gevestigd waren aan bij de Bond.³¹² Op dat moment telde de Bond in totaal 159 aangesloten clubs, cijfers waaruit nogmaals de dominantie van de hoofdstad in het algemene voetballandschap blijkt.³¹³

Een ander element waaruit de toenemende populariteit ontegensprekelijk blijkt, zijn de stijgende supportersaantallen. In de literatuur wordt hier doorgaans weinig diepgaand op ingegaan. Dit is in de eerste plaats te wijten aan het gebrek aan officiële cijfers uit deze periode. De Bond hield deze statistieken destijds immers niet bij. In de pers werd dan weer slechts sporadisch verwezen naar de hoeveelheid kijklustigen langs de lijn. Hoe dan ook blijkt dat clubs bij het aanleggen van nieuwe terreinen steeds meer aandacht besteedden aan het comfort van de toeschouwers en tribunes steeds meer hun intrede maakten. Daarnaast kan uit de onvolledige informatie over de specifieke aantallen een duidelijk opwaartse trend worden gedetecteerd. Zo was het vanaf het seizoen 1906-1907 geen uitzondering meer dat er per wedstrijd meer dan duizend mensen langs

³⁰⁸ Tot op een bepaalde hoogte kan deze situatie ook worden vergeleken met de huidige situatie. Ook vandaag hebben de topploegen, de zogenaamde G5 (Anderlecht, Club Brugge, AA Gent, Standard, Racing Genk), meer invloed op het beleid.

³⁰⁹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 32.

³¹⁰ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 32.

³¹¹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 32.

³¹² Zie bijlage 6 voor volledige lijst.

³¹³ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 187.

de kant stonden te kijken.³¹⁴ Vier jaar later werd de kaap van de 4 000 voor het eerst gerond in de wedstrijd tussen Union en Racing Mechelen, dat in dat jaar voor het eerst uitkwam in de hoogste klasse.³¹⁵ In de daaropvolgende jaren was de groei nog veel duidelijker. Het laatste kampioenschap voor de Eerste Wereldoorlog draaide uit op een spannende tweestrijd tussen Brusselse streekgenoten Union en Daring. Die laatste trok uiteindelijk aan het langste door op 8 februari de beslissende wedstrijd te winnen onder het oog van liefst 10 000 supporters.³¹⁶

Door de groeiende populariteit drongen zich na de eeuwwisseling dan ook een aantal bestuurlijke veranderingen op. Naast het Centraal Comité en het Voetbalcomité – dat zich binnen de multisportbond dus enkel met het voetbal bezighield – werden zo de provinciale besturen in het leven geroepen.³¹⁷ Beide vormen een bewijs voor de snelle groei van het voetbal in hele land. Voor Brussel werd ondanks de verhoudingsgewijs erg grote vertegenwoordiging geen apart bestuur ingericht, maar werd geopteerd om dit onder te brengen bij de afdeling Brabant. Daarnaast werd in 1900 de *Association d'arbitres* in het leven geroepen.³¹⁸ Drie jaar later werd deze hervormd tot de *Fédération des arbitres belges*, hiermee ontstond de eerste volwaardige bestuurscommissie die zich bezighield met slechts een specifiek onderdeel van de sport.³¹⁹ Nog eens drie jaar later, in 1906, werd de naam van dit orgaan veranderd in *Comité Central des arbitres belges*.³²⁰ Deze evolutie kwam er als antwoord op de steeds sterker wordende kritiek op de arbitrage. In de pioniersjaren van de Belgische competitie waren hier immers weinig bepalingen over vastgelegd, waardoor er nauwelijks bevoegde scheidsrechters waren. In de praktijk spraken de ploegen vaak vlak voor de wedstrijd onderling af wie van hen de match diende te leiden. De meeste ploegen stelden zo een aantal van hun eigen spelers voor die hier volgens hen voor in aanmerking kwamen. In sommige gevallen werd er zelfs geopteerd voor een aanwezige toeschouwer.³²¹ Op deze gebruiken kwam echter steeds meer kritiek. De belangrijkste verwezenlijking van de

³¹⁴ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 6.

³¹⁵ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 119.

³¹⁶ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 217.

³¹⁷ SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, 151; 222.

³¹⁸

³¹⁹ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 25.

³²⁰ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 36.

³²¹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 62.

scheidsrechterscommissie was dan ook de inrichting van een praktisch examen voor toekomstige scheidsrechters.³²²

Deze scheidsrechterlijke commissie stond aanvankelijk onder leiding van Frank König en Rodolphe Seeldraeyers, twee van de *founding fathers* van de Bond.³²³ In 1903 werd de leiding overgenomen door Max Kahn, die tevens ondervoorzitter was van de Bond.³²⁴ Dit wijst opnieuw op de continuïteit binnen de bestuurskamers. Een van de eerste die echter slaagde voor dit praktisch examen, meer bepaald op 26 oktober 1903, was Charles Barette.³²⁵ Hij groeide al snel uit tot de meest gerespecteerde scheidsrechters van België en bouwde later ook een internationale carrière uit in deze hoedanigheid. Voorts schopte hij het, na zijn officiële toetreding in 1906, ook tot vicevoorzitter van de scheidsrechterscommissie en werd hij later zelfs erelid van de Italiaanse scheidsrechterscommissie.³²⁶ In de Belgische pers werden zijn internationale prestaties op de voet gevolgd, wat wellicht nog het beste bewijs is voor de status die hij in deze gehele periode had verworven binnen het Belgische en Brusselse voetbalmilieu.³²⁷ Vanaf 1904 was hij ook een tijd voorzitter van de provinciale comité in Brabant.³²⁸

Barette stond in de eerste plaats dus bekend als scheidsrechter en bestuurslid. Dit waren posities die hij echter kon bekleden vanwege zijn vooraanstaande rol bij Union. Tussen 1899 en 1908 was hij voorzitter van Union Saint-Gilloise.³²⁹ Onder zijn voorzitterschap behaalde de club dus zijn eerste grote successen. Dit verklaart allicht ook zijn lidmaatschap binnen de Voetbalcommissie van de Bond en de provinciale comité van Brabant. Over Barette's sociale achtergrond is erg weinig geweten, maar door het feit dat hij reeds voor de eeuwwisseling voorzitter werd van Union, kan er worden vanuit gegaan dat hij uit dezelfde milieus afkomstig was als de andere Unionisten van het eerste uur en dus weinig gemeen had met zijn 'collega's' bij de Bond. Hij is evenwel niet terug te vinden is op de eerder vermelde ledenlijst van Union verbonden aan de aansluitingsakte bij de Bond. Toch kan er, gezien het feit dat hij nog geen jaar later was opgeklommen tot de positie van voorzitter van de club, vanuit gegaan worden dat hij kort na het opstellen van deze akte verbonden raakte bij de club. Ook zijn professionele activiteit kan indirect

³²² BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 25.

³²³ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 25-26.

³²⁴ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 27.

³²⁵ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 25.

³²⁶ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 105.

³²⁷ 'Echos de Partout', *La Vie Sportive*, 28/06/1909.

³²⁸ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 26.

³²⁹ RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union Saint-Gilloise 1897-1935*, 23.

worden afgeleid uit bronnenonderzoek. In *La Vie Sportive*, het officiële bestuursorgaan van de Bond, stond zijn naam gedurende tijdens zowat de hele bestudeerde periode te lezen tussen de sponsors. Hierbij ging het meer bepaald om reclame voor de schoenenzaak 'Barette-Squillier', gelegen op de Charleroiesteenweg in Brussel. Door deze advertenties is geweten dat de winkel zich toeleegde op het vervaardigen van op maat gemaakte leren sportschoenen.³³⁰ Omdat in deze advertenties ook allusie werd gemaakt op sportieve resultaten van Union, kan er worden vanuit gegaan dat het hier effectief om dezelfde persoon ging.

Een figuur als Charles Barette is met andere woorden een voorbeeld dat aantoont dat er zich, ondanks de grote continuïteit binnen de bestuurskamers van de Bond, in de Brusselse voetbalwereld toch al snel een vorm van sociale mobiliteit begon te manifesteren. Een club als Union beïnvloedde de sport door haar prestaties met andere woorden dus niet enkel op het veld. Ook Paul Grumeau, de opvolger van Barette als voorzitter van de apachen, bekleedde nog voor het uitbreken van de oorlog een aantal functies binnen de UBSSA.³³¹ Hij was zelf ook een tijdlang trainer bij de vereniging uit Sint-Gillis. Over beide figuren kan worden afgeleid dat ze niet afkomstig waren uit de elitaire kringen waar de meerderheid van hun collega's deel van uit maakten.³³² Hieruit kan dus worden afgeleid dat de status van Union op het veld niet zonder gevolgen bleef bij de Bond en de eerste gevolgen hiervan reeds kort na de eeuwwisseling merkbaar waren.

Helaas zijn er van de periode voor 1912 geen vergaderingsverslagen van de Bond bewaard gebleven. Deze werden in sommige gevallen wel gepubliceerd in *La Vie Sportive*, zodat er toch een beeld over het beleid kan worden gevormd. Hierbij worden echter meestal enkel de beslissingen bekendgemaakt, waardoor niet kan worden afgeleid in hoeverre er in deze periode al discussie bestond over de te volgen weg. Uit de kranten die de clubs zelfs uitgaven, kan daarentegen wel de visie van deze verenigingen op de gevolgde koers worden opgemaakt. Hieruit blijkt dat binnen Union een duidelijke afkeer bestond tegenover de UBSSA en het gevoerde beleid. Het feit dat de club zich in groeiende mate begon te mengen in het bestuur, zorgde met andere woorden niet voor een toenadering, maar eerder voor een verdere confrontatie. Naarmate de club succesvoller werd op sportief vlak, groeide het interne gevoel van de 'outsider-status'. Dit werd zo ook een deel van hun identiteit en is met andere woorden een rechtstreeks gevoel van hun onderscheid in 'voetbalvisie' zoals dit in het vorige hoofdstuk werd verklaard. Dit is de context waarbinnen het aanslepende conflict tussen de Bond en Union, waar in het vermelde citaat ook melding van wordt

³³⁰ Barette-squillier, chaussures sur mesure, champion de Belgique, *La Vie Sportive*, 16/12/1906.

³³¹ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 17 ; 46 ; 66 ; 74.

³³² In tegenstelling tot Barette was Grumeau wel een van stichtende leden van de club (SINT-GILLIS, 'Union 1897 – Les Archives', inschrijvingsakte van Union Saint-Gilloise bij UBSSA (17/09/1898)).

gemaakt, moet worden begrepen. In de daaropvolgende jaren zou dit conflict enkel maar heviger worden uitgevochten. Een eerste voorbeeld waaruit deze duidelijke status van outsider blijkt, is terug te vinden in een publicatie uit 1905 van *Le Bulletin Sportif*, de krant die de club wekelijks zelf uitgaf. Hierin klaagt de auteur letterlijk aan dat ze geen plaats krijgen in het organisatiecomité van de *Coupe Van der Straeten-Ponthoz*, waarin ze zoals gezegd sportief wel excelleerden.

*“Chose singulière le comité organisateur, compose par invitation lui-aussi, ne comprend que les membres de Léopold et du Racing. Pourquoi? Ne semble-t-il pas que l’Union SG le tenant de la coupe, avait droit à un délégué au comité organisateur.”*³³³

Verder blijkt uit het artikel dat dit toernooi, oorspronkelijk een initiatief van rivaal Léopold Club, bleef vasthouden aan een principe van uitnodiging als voorwaarde voor deelname. Op die manier konden zij controle behouden over wie deelnam. Dit was dan ook volledig in lijn met het profiel van de club en toont opnieuw dat van hieruit op geen enkele manier werd nagedacht over een aanpassing aan de veranderde context van de sport. Even verder in datzelfde artikel refereert de auteur immers niet enkel naar de uitnodiging, maar alludeert hij tevens op een geldelijke betaling.³³⁴ Hierbij wordt bovendien letterlijk en op eerder ironische wijze geduid op de rol van een zekere ‘pauvre Louis’. Aangezien geweten is dat Racing mee dit toernooi organiseerde, mogen we ervan uitgaan dat dit verwijst naar Louis Mühlinghaus, voorzitter van Racing en secretaris van de Voetbalbond en dus ook verantwoordelijk voor het financiële plaatje.³³⁵ Hieruit kan dus worden afgeleid dat deelname niet gratis was, meteen ook een extra bewijs voor het feit dat dergelijke initiatieven allesbehalve op een breed doelpubliek gericht waren. Sterker nog, de gegoede klasse gebruikte de komst van clubs als Union dus ook nog eens in hun voordeel. Gezien de financiële situatie waarin Union zich in 1905, voor de komst van gegoede externe investeerders, bevond, is het logisch te noemen dat de club dit destijds als een onrecht beschouwde en daarom ook aan de kaak wilde stellen.

*“N’est-ce pas singuliers de voir un tournoi par invitation où les sociétés participantes doivent acquitter un droit d’entrée; que les clubs versent une garantie, assez forte même, cela passe encore, mais pourquoi encaisser ce pauvre Louis.”*³³⁶

De Brusselse voetbalwereld stelde zich dus – geheel naar het beeld van haar voorzitter de Laveleye en diens club Léopold – niet al te mobiel op en bleef een vorm van exclusiviteit

³³³ ‘Echos et nouvelles’, *Le Bulletin Sportif: Organe officiel de l’Union Saint-Gilloise*, 27/02/1905.

³³⁴ ‘Echos et nouvelles’, *Le Bulletin Sportif: Organe officiel de l’Union Saint-Gilloise*, 27/02/1905.

³³⁵ Over Louis Mühlinghaus is bovendien ook geweten dat hij in diezelfde periode secretaris en penningmeester was van de pas opgerichte FIFA, de facto op dat moment niet veel meer dan een samenwerkingsverband tussen de Franse, de Zwitserse, de Nederlandse, de Duitse, Zweedse bond en het toenmalige Madrid Football Club (de Spaanse bond was nog niet opgericht). Hij bestuurde deze organisatie vanaf zijn thuisadres, de Schaarbeekstraat in Brussel (DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 39-40).

³³⁶ ‘Echos et nouvelles’, *Le Bulletin Sportif: Organe officiel de l’Union Saint-Gilloise*, 27/02/1905.

betrachten. De komst van Unionisten binnen deze kringen was echter niet tegen te houden en zorgde bijgevolg voor tegenstrijdige stemmen binnen het tot dan toe relatief unanieme bestuur. Een ander element waaruit blijkt dat de 'leopoldistische orde' de touwtjes bewust stevig in handen hield, blijkt uit de figuur van Theodore Walckiers. Hij was zowat de hele bestudeerde periode lid van Léopold Club, maar stond tegelijkertijd ook al die tijd aan het hoofd van *La Vie Sportive*. Deze sportkrant fuseerde in 1900 met het gelijkaardige *L'étudiant Sportif*. Dat stond onder leiding van Gustave Pelgrims, tevens een lid van 'Léo'.³³⁷ Door de krachten te bundelen, won het blad aan aanzien en in 1901 verwerd het tot het officiële bondsorgaan van de UBSSA.³³⁸ Opnieuw blijkt hier dus een duidelijke connectie tussen Léopold, de Brusselse eliteclubs en de Bond.

Toch kan de aanwezigheid van figuren als Barette en Grumeau binnen de context van de Bond beschouwd worden als een eerste bescheiden toegeving en is het zoals gezegd tevens een bewijs dat er zich binnen dit aanvankelijk zeer exclusief milieu toch vrij snel ook al een beginnende vorm van sociale mobiliteit manifesteerde. Het elitaire pantser begon met andere woorden stilaan af te brokkelen. De figuur van Charles Barette, die als schoenmaker en dus de facto 'vanuit het niets' kon uitgroeien tot een scheidsrechter met internationale faam en hierin duidelijk werd gesteund en gevolgd door de Belgische Bond, vormt hiervan het duidelijkste voorbeeld. Deze sociale mobiliteit in het voetbal, en in de sport in het algemeen, is een onderwerp van discussie binnen de sociologie. Grosso modo bestaan hier twee tegengestelde theorieën, een functionalistisch model en een tegenhanger op basis van conflict. De eerste bekijkt sport als een functioneel gegeven en beschouwt het daarom als een middel tot integratie en dus een directe mogelijkheid tot mobiliteit.³³⁹ Hiertegenover staat het conflictmodel, dat meer marxistisch geïnspireerd is en redeneert dat sport in de eerste plaats wordt vormgegeven om de bestaande structuren te behouden. Uit dit onderdeel van de analyse kan worden geconcludeerd dat in het geval van het Brusselse voetbalmilieu in deze periode beide theorieën deels de waarheid in pacht hebben.

Het symbooldossier: de casus van het (semi-)professionalisme

Union was door haar rol als outsider dus genoodzaakt zijn elitaire tegenstanders niet enkel op het veld te bekampen, maar ook aan de vergadertafel. De discussie over de organisatie van toernooien en toelatingsgelden vormt hiervan slechts een voorbeeld. De kwestie waarin het verschil in toekomstvisie vanaf de tweede helft van het eerste decennium van de twintigste eeuw het duidelijkst naar voren kwam was die van het zogenaamde (semi-)professionalisme. Dit werd zo het symbooldossier van de vooroorlogse Voetbalbond en deze kwestie beheerste jarenlang de

³³⁷ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 16.

³³⁸ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 20.

³³⁹ SNYDER, E. en SPREITZER, E., *Social aspects of Sport*, New Jersey, 1989, 190.

gemoederen binnen het Brusselse voetbalmilieu en daarbuiten. Deze botsing vormde ongetwijfeld de duidelijkste uiting van de spanning die zijn oorsprong vond in het geschetste verschil in 'voetbalvisie'.

Inhoudelijk was de kwestie erg simpel. Het ging over de vraag of voetballers zich mochten laten vergoeden voor hun bewezen diensten op het veld en dus voorzien konden worden van een loon. De vraag was met andere woorden of voetballer kon worden erkend als een beroep binnen de samenleving. Hierbij is het echter wel van belang te benadrukken dat het daarom niet ging om de enige vorm van inkomsten voor deze spelers. Het ging om een vergoeding die de spelers zouden ontvangen bovenop hun 'dagdagelijkse' broodwinning. Dit verschilt dus duidelijk van de vaak exuberante verloningsmethodes die vandaag worden gehanteerd bij voetballers. Hoewel destijds consequent werd gesproken over 'professionalisme', ging het in realiteit over de toelating van semiprofessionele spelers. Deze nuancering dient bij het gebruik van deze term steeds in het achterhoofd te worden gehouden. De kwestie was uiteraard erg nauw verbonden met de groeiende popularisering van de sport. De groeiende belangstelling van pers en publiek had tot rechtstreeks gevolg dat het voetbal evolueerde tot een maatschappelijk fenomeen waar behalve prestige ook geld mee gemoeid was.

De aanwezigheid van geld in dit milieu kan worden afgeleid uit het feit dat welstellende figuren als Gaston Haardt en Joseph Mariën zich bij Union 'inkochten' in de voetbalwereld. Dit verschijnsel deed zich uiteraard enkel voor bij clubs die niet verbonden waren aan een elitair netwerk van hooggeplaatsten. Toch waren de motieven van deze eerste generatie investeerders in het voetbal nagenoeg dezelfde als die van hun tegenhangers uit de gegoede lagen van de bevolking. In de eerste plaats werd dit beschouwd als een duidelijke vorm van sociaal prestige op lokaal niveau.³⁴⁰ Een tweede mogelijke optie hierin was een duidelijke vorm van identificatie met de buurt.³⁴¹ Mariën en Union vormen een duidelijk voorbeeld van de eerste vorm, waar een figuur als Versé bij Anderlecht een illustratie is van het tweede motief. Hoe dan ook wijst het groeiende aantal van dergelijke gevallen op het groeiende 'belang' dat binnen de stedelijke samenleving aan het voetbalfenomeen werd geschonken. Daarnaast lijkt het behoorlijk vanzelfsprekend dat bepaalde investeerders ook financiële winst voor ogen hadden met hun investeringsproject. Tot eenzelfde conclusie kwam ook Mason, die in zijn werk over de maatschappelijke positie van het voetbal in Engeland voor 1914 veel aandacht schonk aan de rol van kapitaal in de sport. Ook hier vormde dit immers de belangrijkste evolutie die de sport in deze periode doormaakte. Door de toenemende populariteit en bijgevolg het besef van eigen waarde binnen de clubs en de bepalende spelers had zich hier reeds in het begin van de jaren 1880 hetzelfde debat voortgedaan. Dit had geleid tot de

³⁴⁰ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 241.

³⁴¹ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 241.

officiële legalisatie van professionalisme in 1885.³⁴² Een rechtstreeks gevolg hiervan was de oprichting van de 'Football League' in 1888, die enkel bedoeld was voor professionele spelers.³⁴³

Deze transitie was – net als in België zowat drie decennia later – voorafgegaan door een duidelijke discussie tussen voor- en tegenstanders. De tegenstanders waren van oordeel dat voetbal niet naar louter een vorm van business mocht evolueren en clubs financiële winst in geen geval als eerst doel mochten hebben. Bovendien waren ze ook ze bevreesd dat de sportieve verhoudingen erg in de war zouden worden gestuurd wanneer bepaalde clubs duidelijk rijker zouden zijn dan andere en hierdoor een deel van de charme zou verdwijnen. Ten derde waren zij bevreesd dat een speler voor wie zijn broodwinning op het spel staat zich in die mate zou inleven in het spel dat de fair play dreigde verloren te gaan.³⁴⁴ De voorstanders oordeelden daarentegen dat spirit van de *sportmanship*, waar de tegenstanders zo mee dweepten, net moest worden gereguleerd door geldcirculatie toe te laten. Zo niet dreigden spelers immers de vrijheid te krijgen naar hartenlust te kunnen 'shoppen' tussen de bestaande teams. Daarenboven kwamen zij op voor de spelers die het zich niet konden veroorloven om louter voor het plezier te spelen, goed wetende dat ze diezelfde tijd niet konden gebruiken om een lucratieve activiteit uit te voeren.³⁴⁵

Een belangrijk aspect binnen dit debat in Engeland was echter dat de scheiding tussen beide kampen niet perfect kon gemaakt worden op basis van klassenonderscheid. In beide kampen bevonden zich immers ex-leden van de *public schools*. De verdeling binnen deze groep was er voornamelijk een tussen zij die het probleem trachtten te ontkennen en anderen die reeds tot inzicht waren gekomen dat regulering de enige optie was.³⁴⁶ Eenzelfde analyse maken voor de Belgische context behoort niet tot het doel van het onderzoek en hiervoor zou een meer diepgravende analyse nodig zijn. Toch kan met zekerheid gesteld worden dat deze kwestie perfect de onderverdeling volgde van het eerder geschetste conflict tussen Union en de Bond, en bij uitbreiding de eliteclubs die hier de dienst uitmaakten. Door het feit dat het Belgische voetbal zoals aangetoond meer dan in Engeland het gevolg was een top-downontwikkeling, kan ook worden aangenomen dat dit onderscheid hier rechtlijniger was. Uiteraard betekent dit niet dat er op dezelfde verdeling geen enkele uitzondering mogelijk was.

Anders dan kon worden verwacht, negeerde de UBSSA de ontwikkeling die zich in Engeland had voorgedaan en werd aan het behoud van het amateurisme in het Belgische voetbal de grootste waarde gehecht. Professionalisme ging voor deze bestuurders immers lijnrecht in tegen het waardepatroon gebaseerd rond de *sportmanship* dat zij aanhingen. Hun 'geloof' in het

³⁴² MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 73.

³⁴³ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 96.

³⁴⁴ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 72.

³⁴⁵ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 73.

³⁴⁶ MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, 75.

amateurisme als kernwaarde kon niet worden aangetast. Deze visie verklaart ook meteen de etymologische herkomst van het begrip amateur, dat – hoewel het vandaag nauwelijks nog op deze manier wordt gebruikt – in se een synoniem is voor liefhebber of beminder.³⁴⁷ Pas later kreeg het de betekenis van niet-beroeps, zoals die vandaag courant wordt gebruikt. Kortom, zij zagen zich als liefhebbers van het spel en geld hoorde hier niet bij. Naarmate dit debat verder verspreid raakte, begon het binnen sommige clubs ook een onderdeel van hun profiel te vormen. Een voorbeeld hiervan is – geheel in lijn van de verwachtingen – Léopold Club. In 1919 stond in de *Bulletin officiel du Léopold Club* hierover onomwonden te lezen:

*"Le Léopold Club, qui n'est pas une entreprise commerciale,... et seuls les joueurs "amateurs" participent aux matches."*³⁴⁸

Toch is het fout te stellen dat er voor de eeuwwisseling en in de periode kort erna helemaal geen geld in omloop was in het Belgische voetbal. Vanaf het begin vroegen de meeste clubs wel ingangsgeld voor de wedstrijden en was ook lidgeld de meeste verenigingen niet vreemd. Behalve voor interne werking werd dit geld echter in eerste instantie echter gebruikt voor liefdadigheid. Op dit vlak spiegelde de Bond zich wel aan haar Engelse tegenhanger. Ook hier werden geregeld private liefdadigheidsinstellingen zoals ziekenhuizen, weeshuizen of opvangentehuizen voor minderbedeelden gesponsord met opbrengsten van voetbalmanifestaties.³⁴⁹ Ook de FA en de clubs volgden deze evolutie en organiseerden op geregelde basis wedstrijden voor goede doelen. Hiermee zorgden ze niet enkel voor inkomsten, maar het kwam ook het algemene imago van het voetbal ten goede.³⁵⁰ De vooropgestelde goede doelen waren hier veelal uit dezelfde regio als de club, waardoor ze ook hun lokale verankering konden versterken. Bovendien had het vaak ook bredere doeleinden. Dit zorgde ervoor dat vanaf de late jaren 1880 veel van deze initiatieven onder controle kwamen te staan en er uiteindelijk ook een commissie werd ingesteld die er moest op toezien dat per zogenaamde liefdadigheidsactie minstens tien procent van de opbrengsten ook effectief naar het vooropgestelde doel ging.³⁵¹ Dit toont dat ook in dit gebruik dus een duidelijke dosis eigenbelang het leidmotief vormde.

In de Belgische literatuur wordt relatief weinig gewag gemaakt van dergelijke initiatieven.³⁵² Een van de bekendste voorbeelden was de wedstrijd tussen Léopold Club en het Nederlandse Haarlem

³⁴⁷ STOKVIS, R., *Strijd over sport: organisatorische en ideologische ontwikkelingen*, 33.

³⁴⁸ 'Section de Football', *Bulletin officiel du Léopold Club*, 1/09/1919.

³⁴⁹ VAMPLEW, W., 'It is pleasing to know that football can be devoted to charitable purposes': British football and charity 1870-1918, *Sport & Society*, 19 (2016), 358.

³⁵⁰ VAMPLEW, W., 'It is pleasing to know that football can be devoted to charitable purposes': British football and charity 1870-1918, *Sport & Society*, 19 (2016), 364.

³⁵¹ VAMPLEW, W., 'It is pleasing to know that football can be devoted to charitable purposes': British football and charity 1870-1918, *Sport & Society*, 19 (2016), 369.

³⁵² De filantropische inslag van vele voetbalclubs staat evenwel niet ter discussie. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de duidelijke connectie tussen FC Brugeois en de Brugse filantropische kring *Vrienden van de*

FC, die op acht april 1906 werd gespeeld op het veld van Léopold.³⁵³ De opbrengst van dit gebeuren, zo'n 900 Belgische frank, ging naar de slachtoffers van de grootschalige overstromingen die grote delen van Vlaanderen en Zuidwest-Nederland hadden geteisterd een maand eerder. Een week voor deze wedstrijd was er al een gelijkaardig initiatief geweest in Heverlee. Hier namen Stade Louvaniste en FC Malinois het tegen elkaar op.³⁵⁴ Dit toont het groeiend maatschappelijk belang van het voetbal in België en indirect ook de manier waarop de Voetbalbond haar rol wilde invullen. Deze vorm van armenzorg en slachtofferhulp kan immers geïnterpreteerd worden als een late vorm van het filantropisch paternalisme, dat de basis vormde van het beperkte sociale systeem zoals dit bestond in België tot ver in de negentiende eeuw. Zoals reeds uitgewerkt in het eerste hoofdstuk kwam hier in het laatste kwart van de negentiende eeuw verandering in en werd dit vervangen door een meer op corporatistische idealen geschroefd model. Toch blijkt uit deze liefdadigheidsmatches opnieuw dat de Bond zich niet genoodzaakt voelde om deze transitie te volgen.

Deze 'filantropische' visie over geld dat het voetbal genereerde, stemde echter in toenemende mate niet overeen met de veranderende realiteit, een gevolg van de hierboven geschetste groeiende popularisering en de komst van zogenaamde 'mecenassen' bij bepaalde ploegen. Die hadden hierdoor plots heel wat geld ter beschikking voor de verdere ontwikkeling van hun club. Deze ambitieuze geldschieters beseften bovendien dat de spelers van primordiaal belang waren voor de groei van hun club. Hun prestaties zorgden er voor dat er meer supporters werden aangetrokken en zo brachten zij indirect dus ook geld op. Het voorzien van een financiële vergoeding in ruil voor hun prestaties, was voor velen onder hen dan ook een logisch onderdeel van hun voetbalproject. De UBSSA hield echter voet bij stuk en bleef zich bezighouden met het actief opsporen van spelers en clubs die zich 'professioneel' gedroegen. Als gevolg van deze duidelijke houding tegenover de financiële ondersteuning, kwamen tal van ploegen vanaf 1906 meermaals in opspraak wegens zogenaamde 'ronselpraktijken'. Union kwam hierdoor ontegensprekelijk het vaakst in opspraak. Dit is meteen ook een volgend bewijs dat de aanwezigheid van Unionisten in het bondsbestuur in deze periode geen fundamentele verandering had teweeggebracht in het gevoerde beleid van de superviserende instantie.

De relatief grote hoeveelheid transfers die gebeurde tussen de clubs vormen echter hoe dan ook een indirect bewijs dat spelers geld kregen aangeboden voor hun bewezen diensten op het veld. De Brusselse clubs trokken in deze periode ook spelers aan van buiten de stad, hierbij kan er van

Schamele Armen (VANYSACKER, D., *Van FC Brugge tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 253).

³⁵³ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 37.

³⁵⁴ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 37.

worden uitgegaan dat prestige niet de enige aantrekkingspool van de hoofdstad vormde.³⁵⁵ Bovendien bestonden er geen juridische beperkingen en konden de spelers dus in principe gaan en staan waar ze wilden in deze periode. Hier wilde de Bond een eind aanmaken door de bewegingsvrijheid juridisch te beperken. Op de Algemene Vergadering van 17 juli 1910 werd daarom besloten dat spelers enkel competitiewedstrijden voor een club mochten betwisten wanneer ze gedomicilieerd waren en verbleven in het gebied dat onder de jurisdictie viel van de rechtbank van Eerste aanleg waar de club haar zetel had.³⁵⁶ Deze maatregel bleek echter weinig effect te hebben, omdat de clubs als gevolg hiervan gingen werken met woonstaanbiedingen als onderdeel van de aangeboden overeenkomst. In het voorjaar van 1912 werd de regeling weer afgeschaft.³⁵⁷

Union had in deze periode dus de twijfelachtige eer de ploeg te zijn die het vaakst in opspraak kwam wegens zogenaamd '(semi-)professioneel' gedrag. Het lijkt dan ook vast te staan dat er bij de apachen geld in omloop was bij de spelers. Zo trok de club reeds voor aanvang van het nieuwe seizoen in 1905 de Duitser Kurt Dietze aan. Hij kwam over van het Duitse Leipziger FC. Deze internationale transfer toont niet enkel de vooraanstaande status van de ploeg die nog geen tien jaar eerder was gesticht door een aantal schooljongens, maar bewijst ook indirect dat ze spelers bewust trachtte te 'overtuigen' om voor hen te komen spelen. Een van de eerste spelers en meteen ook bekendste die als gevolg hiervan in opspraak kwam, was Maurice 'Max' Tobias.³⁵⁸ Hij was de zoon van een Duitser uit Metz. Door het snelle overlijden van zijn vader moest zijn moeder, een kleermaakster van bescheiden komaf, alleen instaan van het onderhoud van hun gezin. Haar zoon bleek een begenadigd voetballer te zijn en speelde zijn eerste officiële wedstrijd op 16-jarige leeftijd voor Racing.³⁵⁹ Een jaar later trok hij naar Union, waar hij zeven jaar bleef en uitgroeide tot een van de absolute sterren van het elftal dat in deze periode het Belgische voetbal domineerde. Mede door zijn prestaties kreeg hij ook de Belgische nationaliteit toegewezen.³⁶⁰

Een tweede Unionist die in deze periode vaak in opspraak kwam, was Guillaume Vanden Eynde. Deze beenharde verdediger symboliseerde het harde spel dat Union karakteriseerde in deze periode. Hij ontwikkelde zich zo tot een van de belangrijkste uitdragers van de identiteit van Union in deze periode. Dit leverde hem de bijnaam "Lomme" op, naar de reus die tijdens de

³⁵⁵ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 45.

³⁵⁶ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 13.

³⁵⁷ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 88.

³⁵⁸ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 45.

³⁵⁹ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 45.

³⁶⁰ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 50.

carnavalstoet in Sint-Gillis door de straten trok.³⁶¹ De Bond beschouwde zijn spel echter als fundamenteel tegen de ethiek van de sport en schaarde zich in deze dus achter de houding van Léopold. Dit conflict onttaarde op het einde van seizoen in 1910. Ter gelegenheid van de Brusselse wereldtentoonstelling van dat jaar werd na het einde van de competitie het prestigieuze *Tournoi International de l'Exposition* georganiseerd.³⁶² Hierin kon de top-4 uit België zich meten met een aantal internationale ploegen. Union verloor uiteindelijk de finale van het Engelse Northern Nomads FC.³⁶³ In de halve finale tegen FC Brugeois was "Lomme" zwaar in de fout gegaan en had hij bij middenvelder en toenmalig clubicoon Charles Cambier een open beenbreuk veroorzaakt. Cambier mocht uiteindelijk pas na ruim twee maanden het ziekenhuis verlaten, maar keerde wel nog terug als voetballer.³⁶⁴ Dit incident had echter grote gevolgen in de voetbalwereld. Voor de Bond, en dus de facto de elite clubs die hier de koers bepaalden, stond dit voorval symbool voor wat zij als de neergang van het voetbal beschouwden. Dit gebrek aan fair play was in hun ogen een rechtstreeks gevolg van de intrede van geld in de sport en de komst van betaalde voetballers. Op die manier zorgde Vanden Eynde onbewust voor een verstarring van de positie van de elite in het debat. In de daaropvolgende maanden werd geregeld scherp uitgehaald naar al wie verantwoordelijk werd geacht voor deze als verwerpelijk beschouwde evolutie. *La Vie Sportive* riep in het najaar meermaals op tot 'opvoeding'. De geest van het spel moest weer worden bijgebracht. Anders konden ze beter vertrekken naar het buitenland, zo luidde het oordeel.

*"Et vous, clubs qui disposez de quelques ressources, pourquoi ne traversez-vous pas le détroit au lieu d'aller en France ou en Allemagne où vous n'avez qu'un match à gagner mais rien à apprendre."*³⁶⁵

Guillaume Vanden Eynde werd na het incident *persona non grata* bij de Brusselse en Belgische voetbalelite. Het zorgde bovendien voor een verdere verscherping van de rivaliteit tussen Union en FC Brugeois, die was ontstaan nadat Union vlak voor het toernooi op de wereldtentoonstelling ook de titel in extremis had weggekaapt voor de ogen van de Brugse concurrent.³⁶⁶ Toch liet Union hem niet vallen en keerde hij terug in de ploeg bij de apachen. Hierdoor kwam de dan zesvoudige landskampioen nog meer in het centrum van de kritiek te staan. Dit incident kwam kort na een periode waarin er al groeiende vraag was naar een herziening van de gehanteerde principes en

³⁶¹ DEJEMEPPE, P., DE STAERCKE, J-P. en CAPPELLEMANS, M., *Sint-Gillis: acht eeuwen geschiedenis(sen) 1126-2016*, 215.

³⁶² 'Tournoi de l'Exposition', *La Vie Sportive*, 7/05/1909.

³⁶³ Tournoi de l'Exposition', *La Vie Sportive*, 7/05/1909.

³⁶⁴ Charles Cambier was tijdens loopbaan als speler ook lid van het leger. Na zijn actieve voetbalcarrière werd hij trainer van de Brugse club en baatte hij een café uit in de Brugse binnenstad (VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 65).

³⁶⁵ 'Qui est responsable du jeu brutal', *La Vie Sportive*, 26/12/1910.

³⁶⁶ 'FC Brugeois – Union Saint-Gilloise', *La Vie Sportive*, 28/3/1909.

waarden rond de sport, met een heuse conferentie als hoogtepunt. Deze had plaats op 1 november 1909 en was een initiatief van de baron de Laveleye in naam van de Voetbalbond en scheidsrechtersfederatie. Ze vond plaats in café *Les Trois Suisses* in Brussel en was open voor alle amateursporters, wat meteen ook duidelijk het beoogde doelpubliek verraadde.³⁶⁷ In *La Vie Sportive* ontspon zich in de daaropvolgende weken een groot debat over de echte waarde van het voetbal, meermaals werd de hoop op een revisie uitgesproken.³⁶⁸ Union werd in deze periode door de Bond impliciet afgeschilderd als onbekwaam om de gevolgen van hun beleid in te zien. Zij gaven hierdoor blijk van onwetendheid over de basisprincipes van het spel en ‘vervuilden’ zo het hele voetbalmilieu.

*"Si les dirigeants méditaient un peu plus, chacun y mettant dus sein, ils comprendraient leurs responsabilités et rempliraient leur devoir d'éducateur. Malheureusement l'amour est aveugle, ils ne peuvent voir de coupables chez eux."*³⁶⁹

Ondanks deze grote druk voetbalde Vanden Eynde ook het daaropvolgende seizoen voor Union. Dit werd de minst succesvolle jaargang van de ploeg sinds hun promotie naar de hoogste klasse. Uiteindelijk eindigde ze toch nog vierde.³⁷⁰ Pas in oktober 1911 keerde “Lomme” terug naar Brugge, voor het geplande duel tegen Cercle Brugge. De supporters van FC Brugeois zagen dit echter als de mogelijkheid om uit te kunnen halen naar de ‘vuile’ Unionisten uit de hoofdstad.³⁷¹ Vanden Eynde en co werden uit voorzorg naar het stadion gebracht in een volledig afgesloten huifkar. Na afloop van de wedstrijd probeerden zij zo snel mogelijk de stad te verlaten, maar omdat een aantal Bruggelingen tijdens de match de dissel van de kar hadden afgezaagd, was het voertuig onbestuurbaar geworden. Daarop werd de kar bekogeld met stenen en modder. Pas toen de bareelwachter de straat wist vrij te maken, konden ze ontkomen.³⁷² Daarop werd besloten dat de terugwedstrijd op neutraal terrein moest worden afgewerkt, wat ook gebeurde.³⁷³

In 1910 stond Union echter ook op een andere manier in het centrum van de belangstelling. In de zomer van dat jaar maakten Union-spelers Louis van Hege en Roger Piérard de overstap naar de Italiaanse voetbalclub Milan CFC, de voorloper van het huidige AC Milan. Ook Max Tobias, die sinds

³⁶⁷ 'Une grande conférence sur le Football, *La Vie Sportive*, 28/10/1909.

³⁶⁸ 'Bas les masques', *La Vie Sportive*, 8/12/1910.

³⁶⁹ 'Qui est responsable du jeu brutal', *La Vie Sportive*, 26/12/1910.

³⁷⁰ RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union Saint-Gilloise 1897-1935*, 31.

³⁷¹ VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 67; FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 146.

³⁷² VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 67-68; FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 146.

³⁷³ VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, 67-68; FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 149.

een jaar in Mechelen aan de slag was, maakte dezelfde beweging. Union had dat jaar de prestigieuze *Challenge de International du Nord* gewonnen en had ondertussen naam gemaakt in heel Europa. Deze transfers waren dan ook groot nieuws in zowel de Belgische als de Italiaanse sportpers.³⁷⁴ De overstap werd een groot succes, vooral Van Hege vond erg makkelijk de weg naar de goal in Italië en groeide uit tot een absolute ster. De 'dartelende bleke', zoals hij door de supporters werd gedoopt, is tot vandaag tot meest efficiënte spits uit de geschiedenis van Milan.³⁷⁵ Van Hege had in deze periode ook een job bij het hoofdkantoor van rubberfabrikant Pirelli. Dit bedrijf werd opgericht in 1872 en was door de enorme vraag aan banden in een mum van tijd uitgegroeid tot marktleider. Piero Pirelli, de zoon van de oprichter, was de voorzitter van de Milansese voetbalclub. Dit toont aan dat ook in Italië gebruik werd gemaakt van eenzelfde betalingssysteem als in België, waar dit vooral was ontstaan als een pragmatische reactie op het repressieve beleid van de Bond. Succesrijke voetballers kregen via de clubeigenaars een job aangeboden met een relatief laag werkritme maar zeer goede verloning.³⁷⁶ Op die manier konden ze zich concentreren op het voetbal en werden ze hier ook duidelijk voor vergoed, zonder dat dit hun officiële vorm van broodwinning was.

Tobias, voor wie de transfer naar Italië in de eerste plaats een vlucht was weg van de zwartmakerij en negativiteit die rond zijn persoon werd gecreëerd, keerde na een seizoen terug naar België. De UBSSA besloot hierop om hem levenslang te schorsen.³⁷⁷ Deze straf was volledig buiten proportie en was vooral bedoeld om een precedent te stellen. Eenzelfde lot was ook Guillaume Vanden Eynde beschoren.³⁷⁸ Hij was na het seizoen 1911-1912 toch bezweken onder de druk en had de overstap naar het Engelse voetbal gemaakt. Hier ging hij als prof aan de slag bij de tweedeklasser Clapton Orient.³⁷⁹ Na amper een seizoen keerde hij echter al terug en ging bij La Gantoise aan de slag. Voor deze club zou hij echter nooit uitkomen, omdat de Bond dit verhinderde en hem levenslang schorste.³⁸⁰ Deze beslissingen lagen met andere woorden wel in het verlengde van het gevoerde beleid van de jaren voordien, maar vormen tegelijkertijd ook een duidelijk bewijs voor de 'wereldvreemdheid' van de Bond tegenover de realiteit. De komst van zogenaamd 'semiprofessionele' spelers was immers uiteraard een direct gevolg van de diversificatie die zich had ontwikkeld wat de sociale achtergrond van de voetballers betrof. Het feit dat steeds meer spelers niet uit de elitaire middens afkomstig waren waarop de sport aanvankelijk was gericht,

³⁷⁴ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 54.

³⁷⁵ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 58; 61.

³⁷⁶ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 55.

³⁷⁷ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 55.

³⁷⁸ 'Het onderzoek duurt voort!', *Sportwereld*, 03/09/1913.

³⁷⁹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 215.

³⁸⁰ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 183.

maakte deze evolutie – achteraf bekeken – onvermijdelijk. Anders dan voor de gegoede klasse betekende voetballen voor hen immers niet een activiteit om zichzelf te profileren en zich hoegenaamd deugdelijk bezig te houden, maar was het een mogelijkheid om zich op te werken binnen de samenleving. Bovendien kon de tijd die men hier instak niet worden gebruikt om te werken en zichzelf zo te voorzien in levensmiddelen. De popularisering van de sport zorgde er zo met andere woorden al snel voor dat een geldloze voetbalwereld een zuivere utopie was.

De realiteit had het gevoerde beleid met andere woorden zeer duidelijk ingehaald, maar toch weigerde de regerende voetbalelite te plooiën. Dit leidde tot in het voorjaar van 1913 tot een behoorlijk absurde situatie. Na een tweestrijd tussen Brusselse rivalen Daring en Union, beide met een duidelijke ‘volkse’ profilering, had die laatste aan het langste eind getrokken en zich dat jaar voor de zevende keer tot kampioen gekroond.³⁸¹ De lopende onderzoeken tegen de vermeende profs, die zoals gezegd in realiteit dus eerder semiprofs waren, liepen echter gewoon door na het seizoen. Hierdoor werden er zo achteraf heel wat wedstrijden in een forfaitscore omgezet, als straf voor de club die schuldig was bevonden. Het gevolg hiervan was echter dat Union de titel zou verliezen. Dit was niet het geval omdat de ploeg zelf werd veroordeeld, maar omdat concurrent Daring door een aantal uitgesproken forfaits meer punten bijeen had verzameld. De club uit Molenbeek ging echter niet akkoord met deze regeling en weigerde daarom de titel die hem rechtmatig werd toebedeeld.³⁸² Zo kon Union zijn titel behouden en werd de eindklassering niet meer aangepast. Dit voorval toonde duidelijk de onhoudbaarheid van de situatie aan.

Dit besef had reeds voor deze hetze aanleiding gegeven tot de inrichting van een speciale commissie die zich moest buigen over de kwestie. Als gevolg hiervan werd op 18 mei 1913 een speciale zitting van de Algemene Vergadering bijeengeroepen enkel om de kwestie te behandelen. Hierop tekenden slechts 23 ploegen present. Finaal werd hier ingestemd met de onvermijdelijke invoering van het semiprofessionalisme of niet-amateurisme. Het voorstel tot goedkeuring werd met een overtuigende meerderheid van 81 tegen 22 goedgekeurd. Seeldraeyers, gezien zijn achtergrond nochtans een duidelijk lid van de ‘léopoldistische orde’, had zich op deze bijeenkomst opgesteld als groot voorstander en de rest ervan proberen te overtuigen dat tegen stemmen geen nut meer had.³⁸³ Hiermee ging hij in tegen de mening van anderen die het woord hadden genomen.³⁸⁴ Uiteindelijk kwam het dus tot een stemming waarin werd vastgelegd dat de Bond een aparte afdeling kreeg voor het semiprofessionele voetbal. Mede op vraag van Grumeau werd voorts meteen ook een tweede voorstel aanvaard, waarin de vrijheid van spelers om van club te

³⁸¹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 183.

³⁸² FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 183.

³⁸³ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *De notulen van de Algemene Vergadering van de KBVB*, 18 mei 1913.

³⁸⁴ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *De notulen van de Algemene Vergadering van de KBVB*, 18 mei 1913.

veranderen, werd ingeperkt.³⁸⁵ Dit kon volgens deze bepaling enkel wanneer een speciaal samengestelde commissie hiermee instemde. De leden van deze commissie dienden te zijn gekozen door de Algemene Vergadering en de provinciale raden en hadden bij eventuele discussie steeds de beslissende stem in handen.³⁸⁶

In diezelfde zitting werd ook voor het eerst vastgelegd dat het voor spelers en clubs verboden was om deel te nemen aan wedstrijden of competities waarvan de eventuele winsten niet volledig naar de bevoegde club of federatie gingen.³⁸⁷ Daarnaast moesten clubs voortaan ook toestemming vragen aan de Bond wanneer ze wensten een liefdadigheidswedstrijd te organiseren. Deze maatregelen lagen dus in het verlengde van de beslissing rond de financiering van voetballers, in die zin dat ze allen getuigen van een vorm van financiële volwassenheid en van een duidelijke wens om een einde te maken aan de onduidelijke financiële situatie van sommige organisaties en initiatieven. Deze onnauwkeurigheid had in het verleden ook al meermaals voor discussie gezorgd. In december 1910 was hier zelfs een speciale onderzoekscommissie voor in het leven geroepen.³⁸⁸ Die had toen de noodzaak van een bezoldigde medewerker benadrukt en als gevolg van hun erg negatieve beoordeling was het voltallig Centraal Comité zelfs afgetreden.³⁸⁹ Kort daarna werden de meesten onder hen wel opnieuw verkozen en konden ze hun taak gewoon verder zetten.

Met de aanvaarding van het 'niet-amateurisme' kwam zo formeel een einde aan een erg bewogen periode binnen de Voetbalbond. Deze had zich door het gevoerde beleid lange tijd buiten de realiteit gezet. Zoals reeds uitgewerkt werd de basis van deze 'wereldvreemde' positie reeds gelegd voor de eeuwwisseling. De elitaire principes rond het voetbal als maatschappelijk verschijnsel, zoals deze tot uiting komen bij Veblen en Léopold Club, waren echter niet bestand tegen de geschetste popularisering die zich vrijwel meteen na de inrichting van een nationale competitie had doorgezet. Het gevoerde beleid dient dus eigenlijk te worden begrepen als een voorzetting van deze ideologie, die doorheen de tijd steeds verder onder druk kwam te staan. Pas vanaf 1912 leidde deze druk tot de nodige toegevingen. De afschaffing van de regeling rond de verplichte domiciliëring van spelers om de toevloed aan transfers in te perken, vormde hierbij de eerste stap richting een 'actualisering' van het gevoerde beleid. Op hetzelfde moment werd met atletiek de laatste resterende sport 'afgestoten'. Vanaf 1912 verloor de Bond haar multisportkarakter en kon voor het eerst gesproken worden over een echte Voetbalbond in de

³⁸⁵ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *De notulen van de Algemene Vergadering van de KBVB*, 18 mei 1913.

³⁸⁶ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *De notulen van de Algemene Vergadering van de KBVB*, 18 mei 1913.

³⁸⁷ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *De notulen van de Algemene Vergadering van de KBVB*, 18 mei 1913.

³⁸⁸ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 117.

³⁸⁹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 117.

directe zin van het woord.³⁹⁰ Als gevolg hiervan werd in de zomer van datzelfde jaar ook de naam van de organisatie veranderd in *Union Belge des Sociétés de Football-Association*, kortweg UBSFA.³⁹¹ Nog een maatregel die binnen deze beweging past, was de officiële ingebruikname van een Nederlandstalige benaming voor de Bond. Op 6 februari ontstond zo de officiële term van 'Belgische Voetbal Bond'. Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat dit voor de rest geen verandering met zich meebracht. Voetbal bleef in geheel België zijn Franstalig karakter behouden en ook *La Vie Sportive* bleef enkel in het Frans verschijnen.³⁹² Wel effenden deze beslissingen zo dus het pad voor de uiteindelijke aanvaarding van een sectie betaald voetbal binnen de Bond.

Een wereldvreemde en hypocriete elite

Uit de hierboven geschetste analyse is gebleken dat Union dus een erg aparte positie innam in de Belgische voetbalwereld, waar de Brusselse dominantie hoe dan ook intact bleef. Enerzijds zorgde hun sportieve succes en bijbehorende populariteit ervoor dat er Unionisten konden doordringen tot in de belangrijkste beleidsorganen van de Voetbalbond. Anderzijds zorgde hun fundamenteel verschillende 'voetbalvisie', wat zowel bleek uit de spelstijl als uit hun vermeend 'professioneel' gedrag, ervoor dat de club blijvend werd beschouwd als een outsider binnen de voetbalelite. Hierdoor fungeerde de club in eerste instantie als een drukkingsgroep voor de geschetste 'actualisering' van het voetbalbeleid. Door het feit dat ze uiteraard ook afhankelijk bleven van de overkoepelende instantie, konden ze zich echter nooit expliciet uitspreken tegen de Bond. Desondanks tonen de vele beleidsveranderingen tussen 1910 en 1913 aan dat Union op de lange termijn in deze rol erg succesvol was als drukkingsgroep. De aanvaarding van het semiprofessionalisme vormde ook voor hen dan ook een belangrijke mijlpaal. Hierna ontstond er immers een nieuw kader waarin Union zich duidelijk kon gaan profileren. Toch bleef de positie van 'outsider' ook in deze periode nagenoeg ongewijzigd. Dit blijkt uit analyse van de sportkrant *Le Football*, die werd uitgegeven in Sint-Gillis en, hoewel ze officieel niet verbonden was aan de club, toch zeer nauwe banden had met het bestuur.

Een voorbeeld dat dit duidelijk maakt, is de gespannen relatie met Max Kahn, ex-Léopoldist en lid van het eerste uur bij de Voetbalbond. Hij had meteen na de bewuste vergadering van 18 mei 1913 zijn ontslag gegeven als ondervoorzitter. Op de vergadering zelf had hij verklaard dat hij puur uit principe deze beslissing nooit kon aanvaarden.³⁹³ Een dik jaar eerder had diezelfde Kahn ook al hetzelfde gedaan nadat was besloten om een aparte atletiekbond op te richten, zodat de Bond zich

³⁹⁰ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 150.

³⁹¹ 'Union Belge des Sociétés de Football Association', *Journal de Bruxelles*, 14/08/1912.

³⁹² FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 179.

³⁹³ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *De notulen van de Algemene Vergadering van de KBVB*, 18 mei 1913.

enkel op het voetbal kon gaan focussen.³⁹⁴ Kort daarna was hij echter gewoon teruggekeerd op zijn positie binnen de organisatie. Dit nieuwe ontslag was groot nieuws in de Belgische voetbalwereld. Bij Union interpreteerde ze zijn ontslag als een daad van lafheid. Hoewel Kahn zelfs uitgebreid zijn sportieve idealen vooropstelde, toonde hij met deze beslissing volgens de krant vooral dat hij zich zelf snel gewonnen gaf.³⁹⁵ Hierop reageerde Kahn zelf en richtte zich tot de redactie van *Le Football*, die besloot dit antwoord te publiceren. Kahn verklaarde dat hij de zaak niet wilde opblazen, maar bewees in zijn antwoord dat hij duidelijk niet opgezet was met de framing die rond zijn persoon was gebeurd. Hij verklaarde evenwel niet naar de rechter te willen stappen, omdat hij hierdoor de zaak meer aandacht zou geven dan ze eigenlijk verdiende. Voorts bleef hij naar eigen zeggen volledig achter zijn beslissing staan.

Si le fait de se démettre d'un poste honorifique plutôt que de renoncer à ses principes, constitue une pirouette inimitable, je suis fier de ma pirouette. Inimitable elle l'est, pour certaine personne qui, entrée dans la place par la petite porte, se cramponne désespérément à son siège malgré les blackboulages. Mais laissons cela et pour terminer, je passerai moi, à Louis XVI et je dirai que ce bon roi de France, qui, paraît-il, était animé des meilleures intentions du monde, eut recours aux services de deux espèces de ministres. Il y eut d'abord ceux qu'il n'écoula pas et qui démissionnèrent; il eut ensuite ceux qu'il écoula..."³⁹⁶

Uit dit citaat dienen twee zaken te worden uitgelicht. Enerzijds is het een indirect bewijs voor het feit dat een figuur als Kahn, een duidelijke telg uit de Brusselse voetbalelite 'naar negentiende-eeuws model', nog steeds duidelijk onderscheid maakte tussen de leden die 'statutair' verbonden waren geraakt aan de Bond en zij die hier later waren bijgekomen via hun club. Uit zijn beschrijving over hun komst - "par la petite porte" - blijkt duidelijk weinig appreciatie. Anderzijds maakt zijn historische allusie naar de terechtgestelde Franse koning Lodewijk XVI duidelijk dat hij onwrikbaar was in zijn mening dat de toelating van het semiprofessionalisme de ondergang betekende van de voetbalsport. Nogmaals blijkt hieruit met andere woorden een duidelijke dosis wereldvreemdheid. Zoals eerder aangehaald bestond er in Engeland immers sinds 1885 een systeem van semiprofessioneel voetbal.

Een ander belangrijk element dat moet worden benadrukt, is dat indirect kan worden afgeleid dat binnen de Brusselse elitaire clubs de zogenaamde 'geest van de sport', waar figuren als Kahn zich steeds op beriepen, stilaan was ingeruild voor meer naar Union neigende opvattingen. Deze trend

³⁹⁴ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18*, 88.

³⁹⁵ 'Petites Nouvelles, *Le Football*, 27/05/1913.

³⁹⁶ 'Correspondance', *Le Football*, 23/06/1913.

was zelfs merkbaar bij Léopold, de vaandeldrager van de visie van de Bond. Bij dit aristocratisch bastion uit Ukkel blijkt dit onder andere uit de vele Engelsen die doorheen de behandelde jaren op het veld stonden in het Brugmannpark. Arthur Wallace, Eric Thornton en Thomas Tweedle zijn hiervan de bekendste voorbeelden. Die laatste levert allicht nog het beste bewijs. In 1908 maakte deze doelman immers de overstap van Léopold naar 'aartsvijand' Union.³⁹⁷ Het feit dat dit voor hem geen onoverbrugbaar probleem vormde, levert een bewijs dat de 'morele standaarden' voor hem niet van doorslaggevend belang waren in zijn keuze. Bovendien is de kans klein dat hij pas na deze overstap kon rekenen op een financiële vergoeding voor zijn geleverd keeperswerk. Nog een opvallende figuur was die van William Sturrock Maxwell. Hij werd in 1909 aangetrokken door Léopold om er trainer te worden.³⁹⁸ De op dat moment 32-jarige Maxwell was tot een jaar eerder profvoetballer in Engeland, waar hij uit was gekomen voor onder andere Stoke City, Milwall, Sunderland en Bristol City.³⁹⁹ Het lijkt zeer onwaarschijnlijk dat Maxwell een jaar nadat hij met Bristol de promotie naar de Engelse hoogste klasse had afgedwongen, plots louter en alleen voor de eer naar België kwam om er een club te trainen. Daarnaast wijst het feit dat iemand met een dergelijk profiel werd aangetrokken als coach ook op het besef van de nood aan professionalisering, in de brede zin van het woord, in de werking van club. Dit was de enige optie als de club wilde overleven aan de top van het Belgische voetbal.

Maxwells komst naar België was dan ook groot nieuws in de Belgische pers.⁴⁰⁰ Extra opvallend hierbij is dat diezelfde Maxwell vanaf 1911 zijn job als coach bij Léopold begon te combineren met die van bondscoach.⁴⁰¹ Hieruit blijkt met andere woorden dat de Bond, ongeveer op hetzelfde moment dat het Union doelbewust probeerde isoleren uit de voetbalgemeenschap, naar alle waarschijnlijkheid zelf met een systeem van vergoeding kwam aanzwaaien voor de man die het in dienst nam om de nationale ploeg naar successen te leiden. Deze feiten wijzen erop dat de Bond met andere woorden behalve wereldvreemd ook nog eens tot op zekere hoogte hypocriet was in haar beleid en profilering. De aanvaarding van het semiprofessionalisme was de facto ook voor hen helemaal niet zo een grote stap. In realiteit had er zich immers ook op dit niveau reeds een vorm van financiële compensatie ontwikkeld.

Dat Union ook na de zomer van 1913 een outsider bleef, was dus niet alleen het gevolg van de profilering van de apachen, maar tevens het effect van het blijvende conservatisme binnen de Bond. In de praktijk ging deze immers ook hierna immers gewoon door met het doelbewust sturen

³⁹⁷ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 49.

³⁹⁸ 'Au Léopold Club', *La Vie Sportive*, 26/08/1909.

³⁹⁹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 80.

⁴⁰⁰ 'Au Léopold Club', *La Vie Sportive*, 26/08/1909.

⁴⁰¹ JOYCE, M., *Football League Players' Records 1888 - 1939*, Nottingham, 2004, 221.

van bovenaf in eigen voordeel. Zo werd er een speciale commissie opgericht om de kwestie rond de invoering van het professionalisme verder uit te werken. Deze werd samengesteld door *usual suspects* Seeldraeyers, de Laveleye en d'Oultremont. Hierbij werd dus vreemd genoeg geen beroep gedaan op personen verbonden aan de clubs die al die jaren werden gevisieerd. Bovendien is geweten dat voor deze samenstelling van deze commissie zelfs was gebeurd zonder medeweten van Union. Op 23 juni 1913 stond immers in *Le Football* te lezen.

*"La Vie Sportive du 14 courant, dans le compte-rendu d'une séance du Conseil Général, nous apprend que M. d'Oultremont avec, naturellement, MM. Seeldraeyers et de Laveleye, a été désigné comme représentant du Conseil Général au sein de la Commission de Professionalisme. Depuis quand M. d'Oultremont, qui a démissionné solennellement comme membre du Conseil Général, est-il réintégré dans ces fonctions? Nous serions heureux de le savoir."*⁴⁰²

Publieke opinie kiest kant Union

"Allo! heeren van het hooge Comité; stelt u niet aan als dwingelanden die rouw en smart over het land zenden. Ik ben overtuigd dat geen enkel uwer verantwoordelijkheid van die harteloozen maatregel op zijn eigen geweten zoude durven nemen; daarom heft den vloek waaronder de gestrafte voetbalhelden bezwijken en schenkt ze terug aan hunne wederzijdsche kringen en aan hun volk."⁴⁰³

Ondanks de wederzijdse profilering van de Bond en Union, zorgde de wettiging van het semiprofessionalisme wel voor een duidelijke verschuiving van de waardeverhoudingen in dit debat. De belangrijkste verandering hierbij was dat de publieke opinie zich hierna openlijk achter de 'moderne voetbalvisie' van Union schaarde. Dit blijkt duidelijk uit bovenstaand citaat, dat verscheen op 8 september 1913 in *Sportwereld*, op dat moment de grootste sportkrant van het land. De niet mis te verstane oproep van de auteur toont dat de houding van de Bond af te rekenen kreeg met zware kritiek. De erg negatieve en bij moment zelfs emotionele vorm van framing die had plaatsgevonden rond de goedkeuring van het semiprofessionalisme in het voetbal werd in het artikel uitgebreid aan de kaak gesteld. Daarnaast laat de auteur zich ook bijzonder negatief uit over de algemene regelgeving en vorm van beleidsvoering door de Bond. Deze zorgden er volgens hem voor dat de sport haar "vruchtbaarste takken steeds zag worden afgezaagd."⁴⁰⁴ Aanleiding van dit schrijven was de levenslange schorsing van de volgende 'beroepspelers': Vanden Eynde, Tobias, Flancourt, Pope, Vanrildon, James, Brown, Evans en Hogg.⁴⁰⁵ Opvallend aan dit onderzoek

⁴⁰² 'Petites Nouvelles', *Le Football*, 23/06/1913.

⁴⁰³ 'Over beroepspelers', *Sportwereld*, 8/09/1913.

⁴⁰⁴ 'Over beroepspelers', *Sportwereld*, 8/09/1913.

⁴⁰⁵ 'Het onderzoek duurt voort', *Sportwereld*, 3/09/1913.

was dat het doorliep na de officiële goedkeuring van de betaalde vorm in het voetbal. De feiten die werden onderzocht dateerden immers uit de periode waarin dit nog niet was goedgekeurd, zo oordeelde de Bond. Voor Union en aanhangers van de modernere voetbalvisie, waartoe de auteur ook duidelijk behoorde, stond deze beslissing echter symbool voor de nodeloze orthodoxie die de Bond desondanks de goedkeuring aan de dag legde. Hierdoor miskende de bond de fundamentele waarde van dit soort bepalende spelers, die net voor de populariteit van de Bond zelf zorgde.⁴⁰⁶ Het kon deze spelers immers toch niet worden aangewreven dat ze voor deze daden van grote bewondering de juiste vergoeding vroegen en kregen.⁴⁰⁷

In de rest van het opiniestuk stelde de auteur dat voetballers enkel konden uitblinken wanneer ze een levensbestaan hadden dat hen toeliet om dit te doen. Dit viel dus niet te combineren met een volwaardige andere betrekking.⁴⁰⁸ Door dit echter te verbieden, ontnamen de “hooggeplaatste sportminnaars” deze groep echter de kans om zich te verbeteren en geluk na te streven. Dit terwijl het net de taak van de Bond als organisatie was om de jongeren te enthousiasmeren voor de sport.⁴⁰⁹ Deze visie is ook terug te vinden in andere later verschenen werken over het Belgische voetbal waarin wordt teruggekeken op dit debat.⁴¹⁰ Vooral de laatste zin van het gegeven citaat is veelzeggend. De auteur redeneerde dat door deze beslissing het voetbal werd ontnomen aan het volk, aan wie het eigenlijk toebehoorde. Dit is een belangrijk statement en toont aan dat dit besef anno 1913 ook binnen de publieke opinie duidelijk was binnengedrongen. De pogingen van de Bond om deze verspreiding over alle lagen van de bevolking tegen te gaan interpreteren als zinloze stuip trekkingen om het elitaire karakter te behouden, was dus niet langer iets dat enkel werd gedaan door aanhangers van Union.

Hieruit kan dus worden afgeleid dat de ‘voetbalvisie’ van Union en de organisatorische gevolgen die hier aan verbonden waren, destijds konden rekenen op een groeiend maatschappelijk draagvlak. Het feit dat de Bond dit al die tijd in zo groot mogelijke mate heeft tegen proberen te houden en clubs als Union hierdoor steeds als ‘outsiders’ moesten handelen, kon deze evolutie niet tegenhouden. De bewuste strategie van Union om de Bond als wereldvreemd en contraproductief tegen de ontwikkeling van de sport in België af te schilderen, kende in steeds groeiende mate bijval. In andere artikelen uit dezelfde periode werd ook gealludeerd op de ontegensprekelijke opbrengsten die alle clubs in deze periode reeds opstrekten. Het was dan ook onzinnig om het bestaan hiervan te ontkennen en dit geldt niet op zijn minst voor een deel over te maken aan zij die hier het meeste verdienste aan hadden, zo klonk het in koor. De toelating van

⁴⁰⁶ ‘Over beroepspelers’, *Sportwereld*, 8/09/1913.

⁴⁰⁷ ‘Over beroepspelers’, *Sportwereld*, 8/09/1913.

⁴⁰⁸ ‘Over beroepspelers’, *Sportwereld*, 8/09/1913.

⁴⁰⁹ ‘Over beroepspelers’, *Sportwereld*, 8/09/1913.

⁴¹⁰ LECOQ, J. *Football: ses conquêtes, ses problèmes, sa technique*, Marcinelle, 1942.

semiprofessionalisme werd algemeen beschouwd als de enige mogelijke weg om de sport verder te laten ontwikkelen en door te groeien naar het niveau dat in Engeland werd gehaald.⁴¹¹ Bovendien was het voetbal niet de eerste sport waarin betaling werd toegelaten. In de wielersport was het gebruik van verloning reeds totaal ingeburgerd. Meer nog, wielrenners waren in diezelfde periode reeds zelfs volwaardige profs en werden dus voltijds betaald.

De maatschappelijke gedragenheid van deze visie kan ook op een andere manier worden afgeleid. Een duidelijk voorbeeld hiervan zijn de wereldtentoonstellingen. Deze erg prestigieuze en zeer grootschalige massa-evenementen vierden in de beschreven periode hoogtij. Brussel vormde zowel in 1897 als in 1910 het decor voor een dergelijke organisatie.⁴¹² Op die laatste editie nam voetbal een zeer prominente positie in, waar dit dertien jaar eerder nog niet het geval was. Dit toont niet alleen de grote populariteitsopstoot, maar ook dat men zich er in toenemende mate van bewust was dat voetbal als een belangrijk exportproduct kon worden beschouwd en ook zo aan de wereld moest worden getoond. Nog opvallender hierbij zijn allicht de redenen die door de organisatie werden aangehaald om de rol van sport op de expo te legitimeren. Dit was in de eerste plaats om de arbeiders aan te trekken en naar het evenement te lokken.⁴¹³ Dit bewijst dat de intrinsieke waarde en populariteit van de sport bij deze bevolkingsgroep zeker bekend was. Extra opvallend hierbij was dat het prestigieuze voetbaltoernooi op de expo van 1910, dat zoals aangehaald grote gevolgen had voor het debat rond de toekomst van de sport, werd georganiseerd door een aantal hooggeplaatste leden van de Voetbalbond zelf.⁴¹⁴

Net als het voetbal kunnen dus ook de wereldtentoonstellingen als een spiegel voor de veranderende verhoudingen binnen de sociale kwestie worden aanzien. Op de wereldtentoonstelling van 1897 vervulde sport immers nog een duidelijk andere rol. Hier was het – geheel naar het beeld van de voetbalcompetitie op dat moment – in de eerste plaats een ontmoetingsplaats waar mensen van dezelfde klasse elkaar vonden. Hooggeplaatsten konden hun stand hier bevestigen en arbeiders waren er in de eerste plaats om plezier te maken.⁴¹⁵ Het belangrijkste onderdeel van dit gegeven is echter dat het aantoont dat de wereldtentoonstelling deze verandering in haar organisatie van 1910 duidelijk omarmde en evolueerde naar een

⁴¹¹ 'Het onderzoek duurt voort, *Sportwereld*, 3/09/1913.

⁴¹² Ook in 1905 (Luik) en 1913 (Gent) streek het fenomeen neer in België. Dit toont de mogelijkheden en het internationaal prestige dat ons land in deze periode genoot.

⁴¹³ TERRY C., 'Van elitaire beurs tot massamedium. Expositanten en publiek in de Antwerpse expo's', *De panoramische droom*, Antwerpen, 1993, 76.

⁴¹⁴ 'Une grande conférence sur le Football, *La Vie Sportive*, 28/10/1909.

⁴¹⁵ MAHIEU, M. *De Belgische wereldtentoonstelling voor de Eerste Wereldoorlog als spiegel van en actor in de sociale kwestie*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UGent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2007, 53.

duidelijk massamedium, terwijl de Bond dit in dezelfde periode nog halsstarrig trachtte tegen te werken.

Uit deze gegevens kan dus worden afgeleid dat er in de jaren vlak voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog een duidelijk breed gedragen besef bestond over de haast inherente koppeling van voetbal en de lagere sociale klasse. Dit is ook meteen de oorsprong van de populaire opvatting die de oorsprong van het fenomeen in deze bevolkingslagen situeert. Zoals reeds aangetoond is het foutief om dit te stellen voor Brussel en België. Toch had de combinatie van beide, wat al snel een goed huwelijk bleek, een grote impact op de sport en voedde zo de visie dat sport in de eerste plaats van nut was voor deze bevolkingsgroep. Een club als Union Saint-Gilloise, dat door haar sportief succes steeds meer druk kon uitoefenen op het conservatieve strijden van de Voetbalbond, speelde ontegensprekelijk een erg belangrijke rol in dit proces en de ontwikkeling van een publieke opinie die zich uiteindelijk openlijk tegen het hoogste sportorgaan van ons land afzette. Onderstaand citaat uit de Antwerpse krant *Het Handelsblad* vat de heersende tijdsgeest in 1913 treffend en is dan ook het perfecte bewijs dat de Bond en de Brusselse voetbalelite uit clubs als Léopold nog weinig voeling hadden met de eigenlijke opvattingen over de rol en plaats van sport binnen de samenleving.

“Wie de ontwikkeling van de sport kent, zal tot de overtuiging komen dat sport reeds een gevolg is van de toenemende industrialisering van een volk. Zoo is in ons land met den opbloei der nijverheid, het sportleven rond de steden geboren. De sport is dus een uitwerksel, terwijl nijverheid en groote steden de oorzaken zijn. Zoo is de sport uit noodzakelijkheid ontstaan, om een tegengewicht tegen de ongezonde huizingen in groote steden te hebben, alsmede een afwisseling in den dagelijkse doodenden levenssleur.”⁴¹⁶

Union: succesvolle drukingsgroep richting modernisering

Dit hoofdstuk belichtte de verhouding tussen Union en de Belgische Voetbalbond, die in deze periode bestuurd werd door de Brusselse voetbalelite. Uit de analyse is gebleken dat de Bond als beleidsvormer duidelijk trachtte vast te houden aan haar elitaire standaarden waaruit ze was ontstaan en de invloed van Union dus doelbewust probeerde in te perken. De sportieve verhoudingen maakten het echter onmogelijk om een club als Union niet toe te laten in de beleidsvorming. Op die manier speelde de club een belangrijke rol in de eerste fase van de ondermijning van het elitaire karkas. Ook na hun toetreding bleven de Unionisten echter duidelijk outsiders aan tafel en konden ze nauwelijks wegen op het beleid. Dit bleef de facto zo tot aan de Eerste Wereldoorlog. Toch bleef Union zich al die tijd doelbewust profileren als een sterke

⁴¹⁶ ‘Sport’, *Het Handelsblad*, 29/03/1913.

drukkingsgroep. Het feit dat ze sportief succesvol bleven en mede hierdoor ook aan financiële slagkracht konden winnen, zorgde zo voor verdere veranderingen in de waardeverhoudingen tussen beide partijen. In hun kielzog konden zo clubs als Daring, die nog verder afstonden van de elite, opklimmen naar de top van het Belgische voetbal.

De kwestie rond het semiprofessionalisme, de vraag of spelers al dan niet konden worden vergoed voor hun bewezen diensten op het veld, vormt de duidelijkste uiting van deze groeiende spanning. Ze zorgde ervoor dat het debat een scherpere focus en duidelijker doelwit kreeg. De vraag hiernaar was immers een rechtstreeks gevolg van de komst van spelers met een relatief lagere sociale achtergrond. Hoewel Union tijdens de volledige periode van dit debat reeds formeel lid was van de besluitvorming en er dus geen letterlijke positionering voor de legalisering van het semiprofessioneel voetbal terug te vinden is binnen de club, staat hun positie in het debat hoe dan ook niet ter discussie. Geen enkele ploeg kwam immers meer in opspraak wegens vermeende betalingen van spelers. Als gevolg hiervan werd de karakteristiek harde spelstijl van de club voor de Bond het symbool van de gevolgen van deze evolutie binnen het voetbal. Hierdoor ging deze zich nog harder opstellen en de betrokken spelers en clubs verder proberen onder druk te zetten. De realiteit leerde echter dat de voetbalsport in die mate populair was geworden dat de evolutie eigenlijk niet meer was tegen te houden. De conservatieve houding van de Bond kon hierdoor op steeds minder meeval rekenen en de publieke opinie schaarde zich zo indirect achter Union. Hierdoor kon de Bond uiteindelijk niets anders meer doen dan toegeven en kwam het in mei 1913 tot de oprichting van een aparte semiprofessionele afdeling binnen het Belgische voetbal. Deze evolutie toont de vergaande erfenis van de apachen op Sint-Gillis op het voetbal als maatschappelijk fenomeen in Brussel en daarbuiten.

Ter uitgeleide: de oorlog als stroomversneller

Het laatste voetbalseizoen voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was meteen ook het eerste sinds de ingebruikname van de nieuwe regelgeving. In de praktijk veranderde er echter weinig dat jaar. Volksclub Daring, dat de plaats van Léopold ondertussen volwaardig had overgenomen als grootste lokale concurrent van Union, kaapte uiteindelijk de titel weg.⁴¹⁷ De apachen moesten zich tevreden stellen met een tweede plaats, maar wisten wel de Beker van België toe te voegen aan de ondertussen reeds goedgevulde trofeeënkast. Een jaar eerder had de club ook al dit toernooi winnend weten af te sluiten.⁴¹⁸ Léopold was na een seizoen in tweede klasse opnieuw gepromoveerd, maar degradeerde dat jaar ook meteen weer uit de hoogste afdeling.⁴¹⁹ De nieuwe regelgeving had wel gevolgen op clubniveau. In het voorjaar van 1914 werden de eerste 'bewuste' (semi-)profteams in ons land opgericht, deze waren ook meteen de eerste op het Europese vasteland. In Wilrijk werd zo 'Garden City FC' onder het doopvont gehouden, vrijwel meteen gevolgd door een aansluiting bij de Bond. Bezieler van dit project was niemand minder dan Maurice Tobias, samen met een aantal andere 'geschorsten'.⁴²⁰ Het team nam het in het eerste jaar na zijn ontstaan enkel op tegen Engelse profclubs, waardoor de Bond hier geen verhaal tegen had. Brussel kon als epicentrum van het Belgische voetbal niet achterblijven en nog die zomer werd ook hier een semiprofclub uit de grond gestampt: 'Karreveld FC'. Deze vereniging werd vernoemd naar gelijknamige en in sportmiddens alom bekende velodroom in Molenbeek.⁴²¹ Ook Sporting Club de Bruxelles, een van de beschreven pionierclubs in de stad, speelde er sinds 1912 zijn thuiswedstrijden.⁴²² Beide projecten werden evenwel gefnuikt door de Eerste Wereldoorlog. Na 1918 is van geen beide nog een spoor terug te vinden.

De oorlog zelf had onmiskenbaar grote gevolgen voor het voetbal in Brussel en België. Aan het front kwamen heel wat soldaten immers voor de eerste keer in aanraking met het spel.⁴²³ Hier ontpopte het zich tot de ideale vorm van afleiding voor de soldaten. Ook de voetbalsterren uit de vooroorlogse periode ontsnapten niet aan de dienstplicht. In bezet Brussel werd ondertussen overgeschakeld op overlevingsmodus en ieder stuk open grond werd ingepalmd als mogelijke moestuin.⁴²⁴ Op die manier gingen veel van de voetbalterreinen uit de beschreven periode verloren. De voetballers met naam die in de stad waren gebleven, werden – wanneer de

⁴¹⁷ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 217.

⁴¹⁸ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 221.

⁴¹⁹ FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, 220.

⁴²⁰ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *De notulen van de Algemene Vergadering van de KBVB*, 14/07/1914.

⁴²¹ BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *De notulen van de Algemene Vergadering van de KBVB*, 23/07/1914.

⁴²² 'Echos de Partout', *La Vie Sportive*, 19/09/1912.

⁴²³ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 66.

⁴²⁴ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 62.

omstandigheden dit toelieten – samengeroepen voor exhibitiewedstrijden. Hetzelfde gebeurde ook aan het front.⁴²⁵ Zij die hier verbleven, gingen zich verenigen als de *Front Warenders*. Dit team speelde wanneer het kon vriendschappelijke wedstrijden. De opbrengst ging massaal naar de aankoop van ballen en schoenen, wat duidt op grote vraag hiernaar.⁴²⁶

De oorlog zorgde zo onbewust voor een stroomversnelling in de groeiende democratisering van de sport, waar Union zoals aangetoond indirect een zeer groot aandeel in had. Na deze wereldbrand was een terugkeer naar de oude hiërarchische orde maatschappelijk geen optie meer. In 1919 werd zo het enkelvoudig algemeen stemrecht ingevoerd en verdween zo formeel de geprivilegieerde positie van de hogere klasse.⁴²⁷ Hiermee kwam een einde aan de periode van de ‘gecontroleerde verbreding van de macht’, waar de elite tot dan zo had op ingezet. Ook de ingezette trend naar een verdere inkorting van de dagelijkse arbeidersduur werd voortgezet tijdens het interbellum.⁴²⁸ Dit had uiteraard ook grote gevolgen voor het voetbal, dat nu op geen enkele manier nog werd geblokkeerd in haar groei en zich pas echt onmiskenbaar ging ontwikkelen tot een sport van het volk. De pers sprong mee op de kar en sportverslaggeving ontwikkelde zich zo pas echt tot een volwaardig subgenre. De Belgische zege op het voetbaltoernooi van de Olympische Spelen van Antwerpen in 1920, wat destijds werd beschouwd als het officieuze wereldkampioenschap, zorgde voor een nieuwe populariteitsopstoot in het hele land. Op ongekende schaal verspreidde het ‘voetbalvirus’ zich over België. Daarenboven wijst deze prestatie erop dat België meteen na de oorlog hoe dan ook bij de beste voetbalnaties ter wereld behoorde.

Tijdens dit olympisch tornooi werd ook in het Dudenpark, de thuisbasis van Union, gevoetbald. Bij de Belgische voetbalselectie op de spelen zaten dan ook liefst zeven Unionisten.⁴²⁹ Onder aanvoering van een aantal van de oude krijgers van de vooroorlogse periode, aangevuld met een aantal nieuwe talenten, groeide Union al snel uit tot een van de meest succesvolle clubs uit het tijdvak tussen beide wereldoorlogen. In totaal kroonde het zich nog vier maal tot kampioen van België.⁴³⁰ Emile Hanse, een jeugdproduct van de apachen en lid van de olympische kampioensploeg, groeide uit tot een van de absolute sterkhouders. Tussen 1952 en 1963 was hij ook voorzitter van de club.⁴³¹ Begin jaren dertig bereikte de club dan sportief haar absolute hoogtepunt. Tussen 1933 en 1935 speelde Union drie jaar op rij kampioen. In deze periode bleef

⁴²⁵ ADAMS, I, ‘Football: a counterpoint to the procession of pain on the Western Front, 1914-1918?’, *Soccer & Society*, 16 (2015), 222.

⁴²⁶ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 66.

⁴²⁷ WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke geschiedenis van België*, 151-154.

⁴²⁸ WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke geschiedenis van België*, 151-154.

⁴²⁹ RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union Saint-Gilloise 1897-1935*, 37.

⁴³⁰ RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union Saint-Gilloise 1897-1935*, 50-59.

⁴³¹ VANACKERLEYEN, 'Union Saint-Gilloise 1897 – ‘Presidents’.

het team daarenboven liefst zestig wedstrijden zonder nederlaag, een record dat sindsdien niet meer kon worden geëvenaard.⁴³² Het leverde de club de bijnaam 'Union 60' op, die tot vandaag nog geregeld wordt gebruikt. Naar aanleiding van deze prestatie werd in 1953 ook een nieuwe trofee in het leven geroepen: de Pappaertbeker. Deze bekroont jaarlijks de club uit het eerste, tweede of derde nationale niveau die dat seizoen de langste reeks ongeslagen wedstrijden kon neerzetten en is genoemd naar Jules Pappaert, de kapitein van de succesploeg van Union in de jaren dertig.

In deze periode stuwde de rivaliteit met Daring uit Molenbeek de populariteit van het voetbal in geheel Brussel naar ongekende hoogtes. Supporters klommen vaak op de daken van de tribunes en de 'Derby van de Zwanze' tussen beide teams was vaak al drie maand op voorhand uitverkocht.⁴³³ Door het aanhoudende succes, het duidelijk volkse karakter van tegenstander Daring en het wegvallen van het elitaire Léopold als tegenstander op het hoogste niveau, veranderde Union ook deels van profiel in deze periode. De apachen vervelden tot op zekere hoogte tot een club van het establishment.⁴³⁴ Daarenboven werd Union in 1922, het jaar waarin de club haar 25-jarig bestaan mocht vieren, verheven tot de koninklijke rang. Dit ging gepaard met grootschalige festiviteiten in de gemeente Sint-Gillis en het 'eigen' Dudenpark.⁴³⁵ Toch betekende dit in geen geval dat de 'wortels' werden opgegeven en bleef de lokale verankering onaangetast. Wel bewijst dit andermaal dat de club als geen ander identiteit en context aan elkaar weet te linken.

Ondanks het feit dat de democratisering zich na de oorlog pas echt kon doorzetten en de regelgeving in principe was aangepast, bleef de Belgische Voetbalbond zich ook na de oorlog hardnekkig vasthouden aan de traditionele en dus 'amateuristische' waarden. De besproken goedkeuring van het semiprofessionalisme uit 1913 was immers slechts een principeakkoord en is op lange termijn dan ook voornamelijk symbolisch belangrijk gebleken. Een concrete regelgeving hieromtrent was als dusdanig nooit uitgewerkt in de directe periode na deze beslissing. De Eerste Wereldoorlog zorgde uiteraard ook voor een duidelijke vertraging van dit proces. Zo kan worden verklaard dat de Bond ook tijdens het interbellum tegen de maatschappelijke stroom bleef inzwemmen. Het bekendste geval uit deze periode is Raymond Braine. Hij behoorde tot de beste voetballers van zijn generatie en ruilde in 1929 Beerschot in voor het Tsjecho-Slowaakse Sparta Praag. Oorzaak van zijn vertrek was het feit dat hij door de Bond was geschorst voor alle officiële wedstrijden omdat hij in Antwerpen een café had geopend.

⁴³² RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union Saint-Gilloise 1897-1935*, 61.

⁴³³ MARIËN, R., *100 jaar Voetbal en clubleven*, 85.

⁴³⁴ MAHO, D., *De geschiedenis van Royal Antwerp Football Club (1938-1968)*, 47.

⁴³⁵ RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union Saint-Gilloise 1897-1935*, 37.

Zijn naambekendheid speelde hierin duidelijk in zijn voordeel en op die manier verdiende hij dus geld dankzij zijn activiteit als voetballer, zo had de Bond geoordeeld.⁴³⁶

Dit ontketende een nieuw debat, dat uiteindelijk resulteerde in de inrichting van het statuut van de onafhankelijke speler, dat in 1934 werd goedgekeurd.⁴³⁷ Spelers die binnen dit statuut erkend werden door de Bond, mochten voortaan van hun club een financiële bijdrage ontvangen. Als gevolg hiervan werden de clubs vanaf dit moment (semi-)professionele verenigingen.⁴³⁸ Op die manier werd de symbolisch erg belangrijke kwestie rond het professionalisme na zowat dertig jaar van debat en strijd nu definitief naar het verleden verwezen. Union Saint-Gilloise omarmde deze ontwikkeling gretig en kon zo zijn positie aan de top van de Belgische voetballerij bestendigen. Amateurclubs die dit statuut wensten te behouden of financieel niet in staat waren vergoedingen uit te keren, dienden zich tevreden te stellen met een plek in de lagere reeksen. Dergelijk lot onderging bijgevolg ook Léopold Club.

⁴³⁶ GOOSSENS, D., *Club Brugge (1950-1965): Van amateurisme naar professionalisme*, onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2010, 24.

⁴³⁷ GOOSSENS, D., *Club Brugge (1950-1965): Van amateurisme naar professionalisme*, 24.

⁴³⁸ GOOSSENS, D., *Club Brugge (1950-1965): Van amateurisme naar professionalisme*, 24.

Conclusie

“Het voetbal in Brussel bleef niet lang beperkt tot het exotische kringetje van Britten, Joden, nieuwe adel en nieuwe rijken.”⁴³⁹

In het laatste kwart van de negentiende eeuw manifesteerde het voetbal zich binnen de Belgische samenleving. Brussel bleek in deze periode de ideale voedingsbodem voor dit nieuwe verschijnsel en de hoofdstad ontpopte zich dan ook al snel tot epicentrum van de Belgische voetbalactiviteit. Bepalende factoren hierin waren de geografische ligging, de concentrische stadsontwikkeling, de grote Britse aanwezigheid en het relatief grote aantal leden uit de gegoede klasse die in de stad verbleven. Deze status als ‘voetbalhoofdstad van het land’ bleef onveranderd tot aan de Eerste Wereldoorlog. Anders dan op de Britse eilanden, waar het fenomeen tot stand was gekomen na een wisselwerking tussen verschillende lagen van de bevolking, beperkte de sport zich aanvankelijk zeer expliciet tot de top laag van de Brusselse samenleving. De aristocratie en de hoge burgerij vonden elkaar op en naast het voetbalveld. Het is in deze context dat de eerste clubs werden geboren. Deze hanteerden zeer exclusieve toelatingsvoorwaarden en waren enkel gericht op de leden uit de als gepast beoordeelde kringen van de samenleving. Deze pionierclubs lagen in 1895 ook aan de basis van de *Union Belge des Sociétés de Sports Athlétiques*, de voorloper van de in 1912 ontstane *Union Belge des Sociétés de Football-Association* of Belgische Voetbalbond. Deze overkoepelende organisatie, die aanvankelijk een uitgesproken multisportkarakter had, was in het leven geroepen om een nationale competitie op te richten, maar werd al gauw belast met andere organisatorische taken omtrent het voetbal.

Binnen deze context van rigide onderverdeling werd op 1 november 1897 in Sint-Gillis Union Saint-Gilloise opgericht door een aantal leerlingen van het prestigieuze Sint-Michielscollege in hartje Brussel. Deze erg jonge stichters konden dus rekenen op een zekere sociale status, maar waren hoegenaamd geen lid van de vermogende en aristocratische elite die aan het roer stonden bij de meeste overige Brusselse clubs uit deze periode. Door de bijzonder exclusieve opstelling van deze clubs en de Bond, nam Union vrijwel meteen een atypische positie in binnen het Brusselse voetballandschap. Dit weerhield de club er evenwel niet van om al snel door te stoten naar de topklasse van het Belgische voetbal en zich te ontwikkelen tot de meest succesvolle club uit de beginperiode van het Belgische voetbal. Hierdoor kon Union zijn machtspositie duidelijk versterken en kwam de club – zowel op als naast het veld – oog in oog te staan met haar elitaire tegenstanders. Dit leidde tot een scherpere profilering aan beide kanten. De elitaire voetbalverenigingen gingen mede hierdoor in tegen de ingeslagen maatschappelijke koers, die net

⁴³⁹ DESWERT, K., *Aftrap in Brussel*, 24.

tot doel had een toenadering tussen de verschillende bevolkingslagen te bewerkstelligen en zo de overgang richting 'eeuw van het volk' moest inleiden.

Dit kenmerk van buitenstaander werd zo een fundamenteel onderdeel van de identiteit van Union. De club profileerde zich in de eerste plaats op basis van de rivaliteit met de rechtstreekse en lokale rivaal uit die periode: Léopold (Football) Club. Die laatste was een product van het exclusieve elitarisme waaruit de sport was ontstaan en behield de hele beschreven periode dit erg uitgesproken profiel. Bijgevolg ontwikkelde Union zich als volwaardige tegenhanger en kreeg de club een duidelijker volks en locatie-gebonden profiel. De lokale verankering met de gemeente Sint-Gillis, die een duidelijk arbeidskarakter had, werd zo verder versterkt. Het bijzondere aan de rivaliteit tussen deze ploegen was echter dat er door de specifieke context een extra, unieke factor werd geïntegreerd die als scheidingslijn fungeerde. Anders dan dat dit normaal het geval is, ging het hierbij niet om een maatschappelijke breuklijn, maar om de fundamentele beleving en het vooropgestelde doel van het spel. Dit vormt een belangrijk inzicht voor de verdere ontwikkeling van de vaak gebruikte *faction*-theorie en de basis voor een beter begrip over de algemene voetbalontwikkeling in Brussel. Léopold hield immer vast aan de oorspronkelijke idealen rond voetbal als een educatief ideaal voor het aanleren van maatschappelijk gebonden waarden voor hooggeplaatsten. Union daarentegen zette in toenemende mate in op de rol die het voetbal kon spelen bij de brede bevolkingslagen, namelijk een vorm van sociale promotie en motor ter ontwikkeling van een gevoel van gemeenschappelijke identiteit. Dit duidelijk onderscheid in 'voetbalvisie' resulteerde ook in een meetbaar verschil in spelstijl. De educatieve invulling van Léopold hechtte immers enorm veel belang aan een deugdelijke spelopvatting en fair play, terwijl dit bij Union van eerder ondergeschikt belang was. Hier was overwinning steeds de voornaamste doelstelling, wat op zijn beurt leidde tot een kenmerkend harde spelstijl.

Dit onderscheid in 'voetbalvisie' was ook de reden waarom Union vanaf 1906 steeds vaker in conflict kwam met de Bond. Door het feit dat de club zich ondertussen had opgewerkt tot de meest succesvolle voetbalvereniging uit de vooroorlogse periode, was het ook binnengedrongen in de beleidsorganen van de Voetbalbond. Dit veranderde echter niets aan haar positie als buitenstaander, die door het gevoerde beleid zelfs nog werd versterkt. Door de oververtegenwoordiging van de Brusselse elite binnen de Bond was dit de facto een verlengstuk van deze uitgesproken elitaire clubs en werd het voetbal in geheel België naar een duidelijk 'Léopoldistisch' model bestuurd. Toch bleef de onweerlegbare ommekeer in sportieve verhoudingen niet zonder gevolgen en geraakte het 'Unionistisch' model in realiteit steeds verder ingeburgerd. Dit leidde tot een hevig debat over de toekomst en de maatschappelijke positie van de sport. Dit debat concretiseerde zich in de kwestie rond het semiprofessionalisme. Hierbij werd de vraag behandeld of voetballers financieel vergoed mochten worden voor diensten op het veld.

Voor de Bond en de sterk vertegenwoordigde Léopoldisten was dit onbespreekbaar omdat het lijnrecht inging tegen de idealen waaruit de sport was gegroeid. Voor aanhangers van het model van Union was dit de facto niet meer dan een logisch gevolg van de ontwikkeling die de sport had doorgemaakt. De hevigheid waarmee dit debat gevoerd werd, bewijst tevens ook meteen de vergaande maatschappelijke betekenis van de sport in de hoofdstad. Het zorgde er niet alleen voor dat de verschillende groepen zich onderscheidden, maar hielp in de eerste plaats ook de leden van een bepaalde groep om zich te kunnen positioneren.

Omdat de Bond de touwtjes echter stevig in handen hield, bleef semiprofessionalisme verboden. Union kwam als club dan ook meermaals in opspraak vanwege zogenaamde financiële 'ronselpraktijken'. Voor de elite binnen de Bond stond de karakteristiek harde spelstijl symbool voor de negatieve invloed die deze praktijken hadden op de voetbalsport. Union van zijn kant speelde hier gewillig op in en cultiveerde nog sterker haar positie als outsider buiten het establishment. Het evolueerde zo tot een invloedrijke drukkingsgroep binnen dit debat, eerder dan een volwaardige gesprekspartner. Naarmate de discussie verscherpte en meer in de publieke ruimte werd gevoerd, konden de apachen – zoals ze steeds genoemd werden – ook rekenen op steeds meer steun vanuit de publieke opinie. De Bond kreeg hierbij kritiek vanwege de te conservatieve positie en gebrek aan gevoel voor de werkelijkheid. Dit gegeven was van bij het begin aanwezig geweest binnen de organisatie, maar door de popularisering en de democratisering die de sport doormaakte, werd deze 'wereldvreemdheid' enkel nog maar versterkt. De elitaire waarden en gebruiken waar de Bond zo graag mee dweeptte, waren na de eeuwwisseling immers steeds meer voorbijgestreefd geraakt. Clubs als Union hadden immers gezorgd voor de intrede van spelers en volgelingen van de sport uit alle lagen van de bevolking. Deze zagen het voetbal als een mogelijkheid om zich sociaal te verbeteren en konden hiervoor rekenen op de 'mecenassen' van de club, die bereid waren hen hiervoor financieel te vergoeden. Omdat deze praktijk in realiteit ingeburgerd raakte, werd ze tot op bepaalde hoogte zelfs toegepast binnen sommige elitaire verenigingen. Uiteindelijk had de Bond geen andere keuze meer dan financiële vergoedingen voor voetballers toe te laten. In 1913 werd zo het semiprofessionalisme gelegaliseerd in het Belgische voetbal. De uiterst conservatieve houding van de Brusselse voetbalelite binnen de Voetbalbond had zich met andere woorden tevergeefs tegen hen gekeerd. Deze was niet meegegroeid met de tijd en zette zichzelf onbewust steeds meer buitenspel.

Op die manier heeft deze historische studie getracht aan te tonen dat Union Saint-Gilloise als succesvolle drukkingsgroep tegen de uiterst conservatieve Brusselse voetbalelite een erg belangrijke erfenis heeft nagelaten op het Belgische voetbal. Dit is dan ook de voornaamste conclusie van dit onderzoek. Door haar doelbewuste streven naar een 'actualisering' van het

voetbalbeleid effenden de nochtans zo sterk verguisde apachen het pad voor de volwaardige democratisering van het voetbal na 1918. Hierin zet dit onderzoek zich in niet onbelangrijke mate af tegen de algemene tendens binnen de Belgische sporthistoriografie, waarin de Eerste Wereldoorlog traditioneel als een cruciaal breekpunt wordt beschouwd. Hoewel de gevolgen van de oorlog zoals vermeld ontegensprekelijk een belangrijke invloed hebben gehad op de verdere verbreding van de sport, dient dit moment als breekpunt toch enigszins worden genuanceerd. Dit conflict moet eerder worden begrepen als een accelerator van een proces dat reeds volop aan de gang was en waarin Union als meest succesvolle club uit de periode voor de oorlog een sleutelrol speelde. In zekere zin was het belangrijkste werk in deze strijd al geleverd en was de elite reeds voor de oorlog een cruciaal deel van de controle verloren en hierdoor als het ware buitenspel gezet. "*L'heure de l'Union*" was reeds aangebroken, wat ook meteen de titel van dit werk verklaart. Destijds gebruikten de ploeg het volgens de overleveringen als strijdkreet tijdens de wedstrijd, maar in dit geval kan het dus ook breder worden opgevat. Het tijdperk van een exclusief elitarisme was aan het einde van de beschreven periode de facto doorbroken. Dit was in steeds groeiende mate vervangen door een opvatting over de sport als fenomeen dat mensen kansen bood en zo dus eenheid creëerde, eerder dan op voorhand onderscheid in te bouwen. Symbolische bewijzen voor deze evolutie zijn de degradatie van Léopold aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog en het ontslag van 'elitair boegbeeld' Max Kahn als vicevoorzitter van de Voetbalbond een jaar eerder.

Bijlages

Bijlage 1: Ledenlijst Union Saint-Gilloise 1898 ⁴⁴⁰

NAAM	WOONPLAATS
ALFRED LOMBAERT	Heersstraat 27, Sint-Gillis
FRANÇOIS DE BREMAEKER	Lausannestraat 40, Sint-Gillis
LEON PHILLIPSON	Sint-Bernardusstraat, Sint-Gillis
OCTAVE LOMBAERT	Heersstraat 27, Sint-Gillis
EUGÈNE LOMBAERT	Heersstraat 27, Sint-Gillis
PAUL GOMRÉE	Fortstraat 111, Sint-Gillis
GÉRARD CROONENBERGHS	Steenweg op Waterloo, Sint-Gillis
GUSTAVE VANDERSTAPPEN	Parmastraat 3, Sint-Gillis
VICTOR WILLEMS	Munthofstraat 103, Sint-Gillis
PAUL GRUMEAU	Handelsstraat 82, Brussel
EDGARD GILLON	Albaniëstraat 43, Sint-Gillis
GUILLAUME DE KONINCK	Bronstraat 33, Sint-Gillis
JACQUES VAN BELLINGHEN	Steenweg op Alseberg 47, Sint-Gillis
PHILIPPE CONTEMPRÉ	Hoogstraat 235, Brussel
LÉONARD BUVERGER	Fortstraat 51, Sint-Gillis
JOSEPH VALGAEREN	Hondenstraat 29, Sint-Gillis
GEORGES KEYAERTS	Pruisenstraat 33, Sint-Gillis
ALEXANDRE WIGAND	Henegouwenlaan 22, Sint-Gillis

⁴⁴⁰ SINT-GILLIS, 'Union 1897 – Les Archives', inschrijvingsakte van Union Saint-Gilloise bij UBSSA (17/09/1898).

Bijlage 2: Ledenlijst Léopold Club 1900 ⁴⁴¹

NAAM	WOONPLAATS	BEROEP
CHARLES BALSER	Arenbergstraat 7, Brussel	Bankier
LÉON CASSEL	Wetstraat 21, Brussel	Bankier
LOUIS-ARTHUR-HUBERT CONVERT	Spastraat 8, Brussel	Werkloos
LUCIEN-HENRI-ANTOINE COUSIN	Steenweg op Charleroi, Sint- Gillis	Werkloos
LÉON D'AOUST	Congresstraat 16, Brussel	Bankier
BARON ALBERT DE BASSOMPIERRE	Plein van de burgermaatschappij 7, Brussel	Rentenier
RAPHAËL CHEVALIER DE BAUER	Kanselarijstraat 15, Brussel	Bankier
GRAAF MAXIMILIEN DE LALAING	Hertogstraat 43, Brussel	Advocaat
GRAAF FERDINAND DE LANNOY	Regentlaan 24, Brussel	Eigenaar
BARON ÉDOUARD DE LAVELEYE	Stationsstraat 246, Jette	Eigenaar
EUGÈNE BARON DE MÉVIUS	Guldenvlieslaan 15, Elsene	Rentenier
EUGÈNE DUVIEUSART	Eendrachtstraat 22, Elsene	Eigenaar
EDGARD HULIN	Kapitein Crespelstraat, Elsene	Advocaat
LÉON BARON LAMBERT	Marnixlaan 24, Brussel	Bankier
ALBERT LEFEBVRE	Lakenweversstraat 21, Elsene	Advocaat
MAURICE PAULS	Elsensesteenweg 150, Elsene	Zonder werk
FRANZ PHILIPPSON	Guimardstraat 12, Brussel	Bankier
GEORGES QUERTON	Lakenweversstaat40, Elsene	Advocaat
ROBERT REYNTIENS	Maria van Bourgondiëstraat 41, Brussel	Artilleriecommandant
VICTOR ROBYNS DE SCHNEIDAUER	Middaglijnstraat 70, Sint- Joost-ten-Node	Zonder werk
ARMAND SOLVAY	La Hulpe, adres onbekend	Ingenieur
EDMOND SOLVAY	Louisalaan 178, Brussel	Industrieel
GRAAF EDOUARD VAN DER NOOT D'ASSCHE	Wetenschapsstraat 12, Brussel	Eigenaar
GRAAF CHARLES- FORTUNÉ-JEAN-MARIE- GABRIËL VAN DER STRAETEN-PONTHOZ	Wetstraat 49, Brussel	Eigenaar
ANTOINE-PIERRE-LOUIS VAN LEDE	Jozef II straat 73, Brussel	Eigenaar
PIERRE-PAUL-MARIE- THÉODORE WALCKIERS	Naamsestraat 43, Brussel	Zonder werk

⁴⁴¹ *Léopold-Club, société anonyme, établie à Uccle lez-Bruxelles, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales in Belgisch Staatsblad (25/04/1900).*

Bijlage 3: Ledenlijst Union Saint-Gilloise 1909 ⁴⁴²

NAAM	WOONPLAATS	BEROEP
CHARLES PFISTER	Smeekbedenlaan 9, Sint-Lambrechts-Woluwe	Boekhouder
PAUL GRUMEAU	Gérardstraat 180, Sint-Lambrechts-Woluwe	Bediende
JOSEPH ROMDENNE	Romestraat 8, Sint-Gillis	Distillateur
JOSEPH MARIËN	Claeyslaan 82, Schaarbeek	Effectenhandelaar
EDGAR POELMANS	Savoiestraat 62, Sint-Gillis	Bediende
SÉBASTIEN GILLY	Zennestraat 144, Brussel	Boekhouder
JEAN VAN ASSCHE	Berkendaelstraat 13, Vorst	Bediende
AUGUSTE DUTILLIEU	onbekend	Hoofdmaarschalk in het 3 ^{de} artillerieregiment
MAURICE PRESBURG	Willem Tellstraat 32, Sint-Gillis	Industrieel agent
VICTOR TOLLEMANS	Steenweg op Vorst, 105, Sint-Gillis	Bediende
LOUIS VERSCHUEREN	Sint-Gillisvoorplein 13, Sint-Gillis	Likeurstoker
ALBERT MESTAG	Alsembergsesteenweg 24, Sint-Gillis	Handelaar
CHARLES PECHER	Lombardijestraat 28, Sint-Gillis	Typograaf
GUSTAVE COOLS	Jan Volderslaan 74, Sint-Gillis	Bediende
VALÈRE VANDEN BERGHE	Vanderborchtstraat 31, Molenbeek	Afgevaardigde van effectenhandelaar
JEAN VALENTYN	Onafhankelijkheidsstraat 147, Molenbeek	Afgevaardigde van effectenhandelaar
ÉDOUARD VAN EVERBROECK	Watteestraat 2, Brussel	effectenhandelaar
GEORGES BELLEWEGH	Constantinopelstraat 158, Sint-Gillis	Afgevaardigde van effectenhandelaar
PROSPER DUCOCQ	Regensburgstraat 10, Sint-Gillis	Bediende
FÉLIX DE VLEESCHOUWER	Bolwerklaan 13, Sint-Joosten-Node	Bediende
JEAN MAERSCHALK	Baljuwstraat 100, Elsene	Afgevaardigde van effectenhandelaar
ADOLPHE WILLENDYCK	Radstraat 36, Brussel	Bediende
LÉON PISSOORT	Vanderkinderestraat 145, Ukkel	Afgevaardigde van effectenhandelaar
MAURICE MARRÉE	Sint-Bernardusstraat 153, Sint-Gillis	Bediende
CHARLES WILLENDYCK	Radstraat 36, Brussel	Monteur
CONSTANT BONNAVENTURE	Landhuisjesstraat 36, Ukkel	Onbekend
PHILIPPE CAILLIER	Koningslaan 24, Sint-Gillis	Bediende
JULES DE DRYVER	Stoomslepersstraat 28, Brussel	Beeldhouwer
JACQUES RENÉ	Albaniëstraat 58, Sint-Gillis	Architect

⁴⁴² *Union Saint-Gilloise, société coopérative, à Bruxelles, Statuts, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, in *Belgisch Staatsblad* (6/10/1909).

GEORGES HEBDEN	Parklaan 29, Sint-Gillis	Vertegenwoordiger
ALEXANDRE WIGAND	Henegouwenlaan 30, Brussel	Handelaar
JEAN POELMANS	Anderlechtlaan 22, Anderlecht	Graveerder
NICOLAS VANDERMEERSCHE	Alsebergsesteenweg 199, Vorst	Bediende
ZÉPHIR DENIS	Parklaan 1, Sint-Gillis	Caféuitbater
LOUIS PARADIS	Spanjestraat 25, Sint-Gillis	Bediende
FORTUNÉ DUCHÊNE	Romestraat 10, Sint-Gillis	Drukker
ARTHUR BAIE	Paul de Jaerlaan 4, Sint-Gillis	Handelaar
OCTAVE FONTAINE	Albaniëstraat 116, Sint-Gillis	Onbekend
LÉOPOLD SECLEPPE	Albaniëstraat 114, Sint-Gillis	Boekhouder
GEORGES SECLEPPE	Albaniëstraat 114, Sint-Gillis	Bediende
RENÉ GILLON	Constantinopelstraat 30, Sint-Gillis	Tekenaar
ADELIN TROLIN	Westfalenstraat 6, Sint-Gillis	Landmeter
EMILE VIGNOL	Lakenstraat 124, Brussel	Reiziger
LÉOPOLD GALLINI	Alsebergsesteenweg 36, Sint-Gillis	Vertegenwoordiger

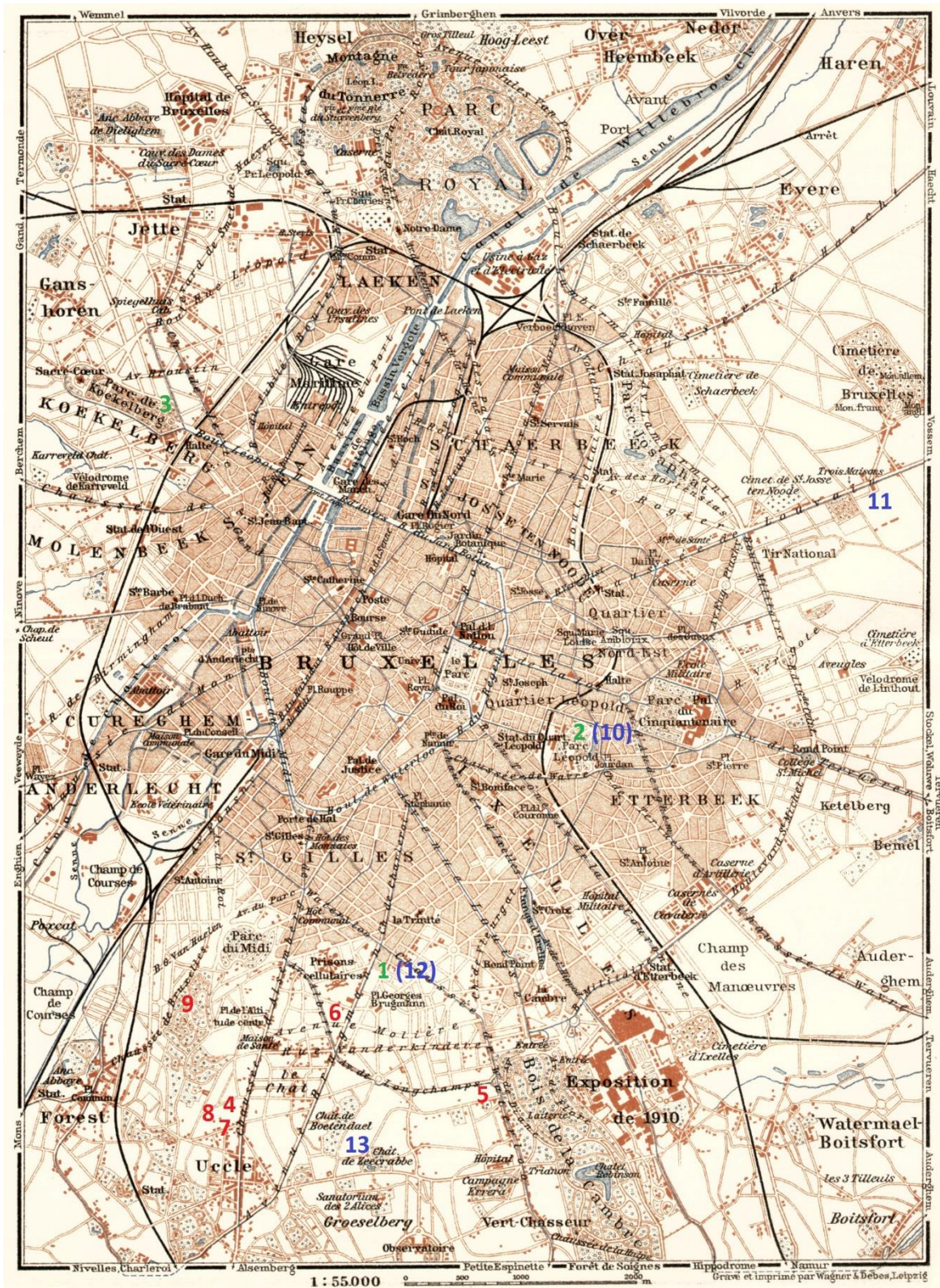
Bijlage 4: Ledenlijst Léopold Club 1911 ⁴⁴³

NAAM	WOONPLAATS	BEROEP
BARON ÉDOUARD DE LAVELEYE	Stationsstraat 246, Jette	Ingenieur
FRANZ PHILIPPSON	Guimardstraat 12, Brussel	Bankier
VICTOR ROBYNS DE SCHNEIDAUER	Ten Boschstraat 16, Brussel	Rentenier
MAURICE PAULS	Spastraat 11, Brussel	Rentenier
LOUIS CONVERT	Spastraat 12, Brussel	bediende
EUGÈNE DUVIEUSART	Kapitein Crespelstraat 50, Elsene	Eigenaar
ALBERT LEFEBVRE	Bronstraat 68, Sint-Gillis	Advocaat
PIERRE WALCKIERS	Notarisstraat 23, Elsene	Rentenier
GRAAF CHARLES- FORTUNÉ-JEAN-MARIE- GABRIËL VAN DER STRAETEN-PONTHOZ	Wetstraat 49, Brussel	Eigenaar
LÉON CASSEL	Guimardstraat 4, Brussel	Bankier
BARON LÉON LAMBERT	Marnixlaan 24, Brussel	Bankier
LUCIEN COUSIN	Kluisstraat 72, Brussel	Rentenier
BARON ALBERT DE BASSOMPIERRE	Oudergemlaan 14	Hoofd van het ministerie van Buitenlandse Zaken

⁴⁴³ *Léopold-Club, société anonyme, - prorogation de durée, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales, in Belgisch Staatsblad (27/2/1911).*

Bijlage 5: Kaart (1909) met de beschreven spelterreinen 444

(Uitleg nummering op volgende pagina)

444 Discusmedia.com, 'Brussels and environs map, 1909'

'Voetbalhotspots' in de pionierstijd (=groen)

- 1 = Ten Bosch
- 2 = Leopoldpark
- 3 = Plateau van Koekelberg

Speelsterreinen Union Saint-Gilloise (= rood)

- 4 = Vorststraat (1897-1899)
- 5 = Terrein achter Velodrome de Longchamps (1899-1900)
- 6 = Groenstraat (1900-1901)
- 7 = Kersbeekstraat (1901-1908)
- 8 = Vorststraat (1908-1919)
- 9 = Dudenpark (Joseph Mariënstadion) (1919-...) ⁴⁴⁵

Speelsterreinen Léopold Club (= blauw)

- 10 = Leopoldpark (1893-1895)
- 11 = Terrein achter schietbaan (1895-1897)
- 12 = Ten Bosch (1897-1902)
- 13 = Brugmannpark (1902-2013) ⁴⁴⁶

⁴⁴⁵ Sinds 2016 ontvangt Union zijn tegenstanders in het Koning Boudewijnstadion. Dit is een tijdelijke regeling, in afwachting van de renovatie van het Joseph Mariënstadion.

⁴⁴⁶ Vanaf 2013 werkt Léopold Club haar thuiswedstrijden af in het Fallonstadion in Sint-Lambrechts-Woluwe.

Bijlage 6: Lijst van alle Brusselse voetbalclubs opgericht voor de Eerste Wereldoorlog (1889-1914)

NAAM CLUB	AANSLUITINGSJAAR BIJ VOETBALBOND ⁴⁴⁷
BRUSSELS FOOTBALL ASSOCIATION	1889*
LÉOPOLD FOOTBALL CLUB	1893(*)
RACING FOOTBALL CLUB (LATER RACING CLUB DE BRUXELLES)	1894(*)
SPORTING CLUB DE BRUXELLES (OPGERICHT ALS IXELLES FOOTBALL CLUB)	1894(*)
UNION FOOTBALL CLUB	1895(*)
DARING FOOTBALL CLUB	1895*
IXELLES FC	1895*
ATHLETIC AND RUNNING CLUB DE BRUXELLES	1895(*)
RAPIDITAS FC	1896
SKILL FC	1897
KAHN ATHLETIC CLUB	1897
INTRÉPIDE FOOTBALL CLUB	1897
UNION SAINT-GILLOISE	1898
SPORTING CLUB DE SCHAARBEEK	1898
UNION SPORTIVE MOLENBEEKOISE	1898
CERCLE DES RÉGATES	1898
OLYMPIA FC	1898
ATHENEUM VOETBAL VEREENIGING	1902
CENTRAL ATHLETIC CLUB	1902
VLAAMSCHÉ SPORT VEREENIGING	1902
SPARTA CLUB DE BRUXELLES	1903
VLAAMSCHÉ FOOTBALL CLUB	1903
WEST PARK	1903
ROWING CLUB DE BRUXELLES	1903
ALBERT CLUB DE BRUXELLES	1903
UCCLE SPORT	1903
UNION IXELLOISE	1903
BRUSSELS SWIMMING AND WATER POLO CLUB	1904
UNION SPORTIVE ANDERLECHTOISE	1904
EXCELSIOR SPORT'S CLUB	1904
NORD-EST FOOTBALL CLUB	1904
RAPIDE CLUB DE SAINT-JOSSE-TEN-NOODE	1906
CLUB DES SPORTS DE BRUXELLES	1907
ANGLO-BELGIAN FOOTBALL CLUB DE BRUXELLES	1908
ASSOCIATION ATHLÉTIQUE L'ESSOR	1908
HOCKEY CLUB DE BRUXELLES	1908
RED SPORTING CLUB DE BRUXELLES	1908
CERCLE DES PATINEURS DE BRUXELLES	1908
SPORTING CLUB ANDERLECHTOIS	1909

⁴⁴⁷ Zoals aangegeven is de eigenlijke stichtingsdatum van de meeste clubs nauwelijks te achterhalen, vandaar dat is geopteerd voor de datum waarop de teams zich hebben aangesloten bij de Voetbalbond.

ASSOCIATION SPORTIVE BRUXELLOISE	1909
WHITE STAR CLUB DE BRUXELLES	1909
CERCLE ATHLÉTIQUE CORPORA SANA	1910
LES VÉTÉRANS IXELLOIS	1910
CERCLE SPORTIF LA FORESTOISE	1912**
UNION SCOLAIRE SAINT-GILLOISE	1912***
UNION ATHLÉTIQUE SAINT-GILLOISE	1912***
CERCLE SPORTIF SCHAERBEEK	1913**
SPORTING CLUB DE BRUXELLES	1913**
FOOTBALL CLUB LA CAMBRE	1913***
UNION SPORTIVE ATHENÉE IXELLES	1913***
BRUSSELS UNITED	1913***
KARREVELD FC	1914****

*Opgericht voor de Bond zelf (1895), dus in deze gevallen wel de stichtingsdatum.

(*) Opgericht voor de Bond zelf en tevens stichtend lid van de UBSSA.

** Effectieve clubs. Door de oprichting van het statuut van de beginnende club (cf. infra), werd er voortaan een onderscheid gemaakt. De clubs die zich als 'volwaardig' lid aansloten, werden effectieve clubs genoemd.

*** Door de financiële moeilijkheden waar vele clubs mee kampten, werd op de Algemene Vergadering van 19 februari 1911 unaniem besloten tot de oprichting van het mogelijke statuut van beginnende club. Deze clubs werden erkend door de Bond, maar nog niet aanvaard als volwaardig lid. Hiervoor moest eerst nog de financiële leefbaarheid worden aangetoond.

**** (semi-)professionele club.

Bibliografie

Archiefmateriaal

Onuitgegeven bronnen

BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Histoire de l' U.R.B.S.F.A.: 1ère partie: De l'origine jusqu'à la fin de la guerre 14-18.*

BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *De notulen van de Algemene Vergadering van de KBVB, 1912-1914.*

BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Clubdossier Léopold Football Club* (stamnummer 5).

BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Clubdossier Union Saint-Gilloise* (stamnummer 10).

SINT-GILLIS, Gemeentearchief Sint-Gillis, *overlijdensakte van Alfred Lombaert, 17 mei 1904.*

SINT-GILLIS, 'Union 1897 – Les Archives', *De l'origine des apaches unionistes.*

SINT-GILLIS, 'Union Saint-Gilloise 1897 - Les archives', *inschrijvingsakte van Union Saint-Gilloise bij UBSSA.*

SINT-GILLIS, 'Union 1897 – Les Archives', *Union Belge des Sports Athlétiques: Renseignements, 17/09/1898.*

Uitgegeven bronnen

Bulletin officiel du Léopold club, 1906-1919.

Het Handelsblad, 1910-1914.

La Vie Sportive/Sportleven, 1897-1914.

Le Bulletin Sportif: organe officiel de l'Union Saint-Gilloise, 1905.

Le Football : Organe hebdomadaire des Sports athlétiques, 1910-1914.

Le Matin, 1895.

Léopold-Club, société anonyme, établie à Uccle lez-Bruxelles, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales, in Belgisch Staatsblad (acte °2019, 25/04/1900).

Léopold-Club, société anonyme, - Modification aux status. Nomination d'un commissaire, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales, in Belgisch Staatsblad (acte °724, 30/01/1914).

Léopold-Club, société anonyme, - prorogation de durée, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales, in Belgisch Staatsblad (acte °1065, 27/2/1911).

Le Peuple, 1914.

Le Sportsman, 1904.

Population, Recensement général du 31 décembre 1890, Brussel, 1893.

Population, Recensement général du 31 décembre 1900, Brussel, 1903.

Population, Recensement général du 31 décembre 1910: Tome I, Brussel, 1913.

Population, Recensement général du 31 décembre 1910: Tome II en III, Brussel, 1916.

Sportwereld, 1911-1914.

Union Saint-Gilloise, société coopérative, à Bruxelles, Statuts, Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales, in *Belgisch Staatsblad* (acte °5576, 6/10/1909).

VEBLEN, T., *The theory of the leisure class : an economic study of institutions*, New York, 1899.

VERHAEGEN, A., *Vingt-cinq années d'action sociale*, Brussel, 1911.

Literatuur

ARMSTRONG, G. en GIULIANOTTI, R., *Entering the field: New perspectives on World football*, Oxford, 1997.

ADAMS, I., 'Football: a counterpoint to the procession of pain on the Western Front, 1914-1918?', *Soccer & Society*, 16 (2015), 217-231.

BASANO, F., VANACKERLEYEN, Y. en LURKIN, P., *Union Saint-Gilloise 1903-1904: Naissance de la légende*, Sint-Gillis, 2004.

BECKX, R., *De geschiedenis van Cercle Sportif Brugeois (1914-1939), de maatschappelijke achtergrond van een voetbalvereniging in het interbellum*, Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2014.

BLAAS, P., *De burgerlijke eeuw: over eeuwwenden, liberale burgerij en geschiedschrijving*, Hilversum, 2000.

BOELENS, D., *Concordia Re Parvae Crescunt. De religieus-pedagogische, sociaaleconomische en ideologische achtergrond van Cercle Brugge (1899-1914)*, Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2013.

BOIN, V. en DAXHELET, P., *Het gulden jubileumboek van de K.B.V.B. 1895-1945: geschiedenis van de voetbalsport in België en Belgisch Kongo*, Brussel, 1947.

- BOYLE, N., 'Teaching history and political economy through soccer', *Soccer & Society*, 18 (2017), 407-417.
- CAMERON, A., *Circus Factions: Blues and Greens at Rome and Byzantium*, Oxford, 1976.
- COLIN, F., *Eeuwige amateurs: beschouwingen bij 100 jaar voetbal in België*, Antwerpen, 1995.
- COLLEWAERT, Y., *Sociale integratie via het voetbal: een Brusselse gevalstudie*, onuitgegeven masterproef, UGent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2015.
- COOMANS DE BRACHÈNE, O., *État présent de la noblesse belge, Annuaire 1985*, Brussel, 1985.
- COOMANS DE BRACHÈNE, O., *État présent de la noblesse belge, Annuaire 1999*, Brussel, 1999.
- DAELEMANS, F., *1000 jaar Brusselaars en hun vertier en sport*, Zwolle, 1999.
- DE BASSOMPIERRE, A., *Dix-huit ans d'ambassade au Japon*, Brussel, 1943.
- DE BELDER, J., 'De sociale oorsprong van de Brusselse gegoede burgerij', *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 3 (1972), 405-439.
- DE GEYTER, S., *Racing Club Mechelen en haar verhouding tot Football Club Malinois (1904-1932)*, Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement geschiedenis, 2012.
- DEJEMEPPE, P., DE STAERCKE, J-P. en CAPPELLEMANS, M., *Sint-Gillis: acht eeuwen geschiedenis(sen) 1126-2016*, Brussel, 2016.
- DEJONGHE, T., *Sport in de wereld: ontstaan, evolutie en verspreiding*, Gent, 2001.
- DELHEYE, P., KNUTS, S. en AMEYE, T., 'London is Just Around the Corner: Belgium, Britain and Sport', *The International Journal of the History of Sport*, 30 (2003), 736-756.
- DE MAEYER, J., *Arthur Verhaegen, 1847-1917: de rode baron*, Leuven, 1994.
- DEMEY, T. en PAUCHET, D., *Geschiedenis van de Brusselse scholen*, Brussel, 2005.
- DENECKERE, G., *1900: België op een breukvlak van twee eeuwen*, Tielt, 2006.
- DENECKERE, G., *Geuzengeweld: antiklerikaal straatrumoer in de politieke geschiedenis van België, 1831-1914*, Brussel, 1998.
- DEN HOLLANDER, M., *Sport in't stad: Antwerpen 1830-1914*, Leuven, 2006.
- DE RIDDER, P., *Brussel: geschiedenis van een Brabantse stad*, Brussel, 1993.
- DERKS, M., 'Deep Play. Pleidooi voor een sociaal-cultureel perspectief op sportgeschiedenis', *De Sportwereld*, 69 (2014), 9-13.

- DERWAEL, J., *Sociale achtergrond van de Gentse sportverenigingen en hun bestuurders op het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw (1890-1914)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Ugent, Departement geschiedenis, 2001.
- DESWERT, K., *Aftrap in Brussel: de vergeten geschiedenis van het voetbal in de hoofdstad*, Brussel, 2016.
- DEPS, B. en GULDEMONT, H., *100 jaar voetbal in België, 1895-1995: Koninklijke Belgische Voetbalbond*, Zellik, 1995.
- DE ROECK, F., *Het ontstaan en de ontwikkeling van de voetbalsport te Diest (1905-1964)*, Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2006.
- DMOWSKI, S., 'Geographical typology of European football rivalries', *Soccer & Society*, 14 (2013), 331-343.
- DUJARDIN, V., DUMOULIN, M., GERARD, E. en VAN DEN WIJNGAERT, M. (red.), *Nieuwe geschiedenis van België*, Tielt, 2006.
- DUNNING, E., *The Sociology of Sport*, Londen, 1971.
- DUKE, V. en RENSON, R., 'From Factions to Fusions? The Rise and Fall of Two-Club Rivalries in Belgian Football', *International Review for the Sociology of Sport*, 38, (2003), 61-77.
- DIGNEFFE, N., *De rol van de André Dumont mijn op T.H.O.R. Waterschei tussen 1918 en 1988: De invloed van de economische realiteit op de sportieve successen*, Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2013.
- DILLEN, J., *De geschiedenis van Club Brugge (1914-1931)*, Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement geschiedenis, 2007.
- DIRKS, B., *België Bestaat, Cultuurwijzer van een gespleten land*, Amsterdam, 2008.
- ERNEST, M., *Collaborateurs liepen in de buitenspelval. De invloed van de repressie op het Belgisch voetbal (1940-1952)*, onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2016.
- FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 1: Pioniers en Rode Duivels 1863-1906*, Antwerpen, 2003.
- FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal. 2: Apachen en Broodspelers, 1906-1914*, Antwerpen, 2004.
- FRAIPONTS, J. en WILLOCX, D., *Kroniek van het Belgisch voetbal 3: Olympiërs en Mannekens 1914-1925*, Antwerpen, 2005.

- GREEN, G., *The History of the Football Association*, Londen, 1953.
- GOLDBLAT, D., *The Ball is round. A global history of football*, New York, 2006.
- GOMEZ-BANTEL, A., 'Football clubs as symbols of regional identities', *Soccer & Society*, 17 (2016), 692-702.
- GOOSSENS, D., *Club Brugge (1950-1965): Van amateurisme naar professionalisme*, onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2010.
- GIULIANOTTI, R., *Football: a sociology of the game*, Cambridge, 1999.
- HARVEY, A., *Football: the first hundred years. The untold Story*, Abingdon en New York, 2005.
- HARVEY, A., 'The Public Schools and Organized Football in Britain: Fresh Perspectives on Old Paradigms', *The International Journal of the History of Sport*, 33 (2016), 272-288.
- HILL, J., 'Introduction: Sport and Politics', *Journal of Contemporary History*, 38 (2003), 335-361.
- HOLT, R., 'Historians and sport History', *Sport in History*, 34 (2014), 1-33.
- HOLZMEISTER, J. R., 'The 1883 F.A. Cup Final: working class representation, professionalism and the development of modern football in England', *Soccer & Society*, 18 (2016), 218-229.
- JACOBS, J., VERHOEVEN, L. en VANDOORNE, B., *Ons land op voetbalschoenen: redacteurs van Nieuwsblad-Sportwereld kijken naar 100 jaar voetbal*, Tielt, 1978.
- JACOBS, R., *Een geschiedenis van Brussel*, Tielt, 2004.
- JACQUEMYNS, P., *Onze voetbalfiguren: geschiedenis, techniek en tactiek van een spel*, Brussel, 1942.
- JOHNES, M., 'What's the Point of Sports History?', *The International Journal of the History of Sport*, 30 (2013), 102-108.
- JOYCE, M., *Football League Players' Records 1888 – 1939*, Nottingham, 2004.
- KEMPENEERS, J., *Histoire d'Obbrussel Saint-Gilles*, Brussel, 1962.
- KITCHING, G., 'The Origins of Football: History, Ideology and the making of "The People's Game"', *History Workshop Journal*, 79 (2015), 127-153.
- LAMEY, S., *Professionalisering van het voetbal in binnen- en buitenland*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, departement Toegepaste Economische Wetenschappen, 2001.
- LECOQ, J., *Football: ses conquêtes, ses problèmes, sa technique*, Marcinelle, 1942.

Livre d'or daring club de molenbeek 1895-1970, Brussel, 1970.

MAHIEU, M., *De Belgische wereldtentoonstelling voor de Eerste Wereldoorlog als spiegel van en actor in de sociale kwestie*, onuitgegeven masterproef, UGent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 2007.

MAHO, D., *De geschiedenis van Royal Antwerp Football Club (1938-1968)*, Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling, KU Leuven, Departement geschiedenis, 2009.

MARIËN, R., *100 jaar Voetbal en Clubleven*, Antwerpen, 1973.

MARPLES, M., *A History of Football*, Londen, 1954.

MASON, T., *Association Football and English Society 1863-1915*, Brighton, 1980.

MATHY, T., *Encyclopedie van de Belgische sportlui en sporten*, Brussel, 1982.

MIERMANS, C., *Sport in een veranderende wereld*, Antwerpen, 1959.

MIQUEL, P., *L'affaire Dreyfus*, Parijs, 2003.

MOEYAERT, B., *Van wielerbaan tot ... "Velo-droom", de geschiedenis van het baanwielrennen in België van 1890 tot 2003*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2003.

MURRAY, B., *The World's game: a history of soccer*, Illinois, 1996.

MURRAY, G., *Deconstructing Sports History: a postmodern analysis*, New York, 2006.

NEIJRIJNCK, S., *Het uitvoerend comité van de Koninklijke Belgische Voetbalbond: kenschets van het machtigste voetbalorgaan in België (1924-1945)*, Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2013.

NEIRYNCK, R., *De scholen der Jozefieten, Xaverianen en Benediktijnen en de ontwikkeling van de voetbalsport in België (1863-1895)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, Departement Lichamelijke Opvoeding, 1985.

OSTYN, T., "Omdan ze nog en kèr un joâr oekder zin": geschiedenis van Club Brugge (1891-1919), Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement geschiedenis, 2005.

PAUWELS, H., *Royal Sporting Club Anderlecht: 75 jaar voetbal*, Brussel, 1983.

PIERRET, P., *Le livre des petits: répertoire des familles juives à Bruxelles*, Brussel, 2015,

RAICHAL, M., *Livre d'or de l'Union Saint-Gilloise 1897-1935*, Brussel, 1935.

- RENSON, R., D'HOKER, M. en TOLLENEER, J., *Voor lichaam en geest: katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw*, Leuven, 1994.
- RENSON, R., 'Sporthistoriografie in België: status quaestionis en perspectieven', *Hermes*, 18 (1985-1986), 257-275.
- ROBERTS-JONES, P. en ARON, P., *Brussel: fin de siècle*, Antwerpen, 1994.
- Royal Léopold Club: centenaire, 1893-1993*, Brussel, 1993.
- Royal Léopold Club: 50eme anniversaire 1898-1948*, Brussel, 1948.
- SAERENS, L., *Rachel, Jacob, Paul et les autres: Une histoire des Juifs à Bruxelles*, Brussel, 2014.
- SCHALEMBIER, B., *Historiek van het voetbal in België tot de Eerste Wereldoorlog*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 1998.
- SCHOEVAERTS, W., *Lexicon voor Belgische sportjournalistiek*, Kampenhout, 2010.
- SEDDON, P.J., *A football Compendium: a comprehensive Guide to the literature of Association Football*, Londen, 1995.
- SNYDER, E. en SPREITZER, E., *Social aspects of Sport*, New Jersey, 1989.
- STEEGEN, D., *RSC Anderlecht*, Lichtervelde, 2013.
- STENUIT, B., *Les Collèges jésuites de Bruxelles. Histoire et pédagogie*, Brussel, 2005.
- STOKVIS, R., *Strijd over sport: organisatorische en ideologische ontwikkelingen*, Deventer, 1979.
- STONE, C., 'Football: spectacularly insignificant or unspectacularly significant?', *Soccer & Society*, 18 (2017), 445-461.
- SZYMANSKI, S., 'Football in England', *Handbook on the Economics of Sport*, Northampton, 2006.
- TERRY C., 'Van elitaire beurs tot massamedium. Exposanten en publiek in de Antwerpse expo's', *De panoramische droom*, Antwerpen, 1993.
- THIBAUT DE MAISIÈRES, A., 'Paul de Borman', *Bulletin van de Koninklijke Vereniging van de Adel in België*, 1948.
- TOMLINSON, A., 'FIFA and the men who made it', *Soccer & Society*, 1 (2000), 55-71.
- VAMPLEW, W., 'It is pleasing to know that football can be devoted to charitable purposes': British football and charity 1870-1918, *Sport & Society*, 19 (2016), 356-377.

VAN BOTTENBURG, M., 'Historiografie van de Nederlandse sportgeschiedenis', *Theoretische Geschiedenis*, 25 (1998), 12-24.

VAN EMMENES, A. en VAN DE GUMSTER, W. K., *Oorsprong en ontwikkeling van de voetbalsport in Nederland*, Den Haag, 1972.

VANGENECHTEN, M. *De representatie van de heroïsche werkelijkheid bij Karel Van Wijnendaele*, onuitgegeven masterproef, UAntwerpen, faculteit letteren en wijsbegeerte, 2014,

VAN PRAET, C., 'Sport als spiegel van de maatschappij', *Sporthistorische verkenningen in het Liberaal Archief*, Gent, 2016.

VANYSACKER, D., 'Sportgeschiedenis, spiegel van de maatschappij: sportgeschiedenis met complementaire versnellingen: vulgariserende wetenschap en wetenschappelijke vulgarisatie', *Van mensen en dingen: tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, 3 (2005), 20-21.

VANYSACKER, D., *Van FC Brugeois tot Club Brugge KV (1891-2010). De maatschappelijke inbedding van een Brugse, Vlaamse, Belgische en Europese voetbalploeg*, Brugge, 2010.

VINNAI, G., *Voetbalsport als ideologie*, Utrecht, 1970.

WALVIN, J., *Leisure and Society 1830-1950*, Londen, 1978.

WAGG, S., 'On the continent: Football in the Societies of North West Europe', *Giving the game away: football, politics and culture on five continents*, Leicester, 1995.

WIERINCKX, K., *Stade Louvaniste: Een comparatieve historische studie van een Leuvense voetbalclub (1897-1958)*, Onuitgegeven masterproef, KU Leuven, Departement Geschiedenis, 2012.

WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 1997.

WOUTERS, H., *Brussel: van landelijke nederzetting tot wereldstad*, Brussel, 1968.

Digitale informatie

Besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering tot instelling van de procedure tot bescherming als monument van bepaalde delen van het Joseph Mariënstadion, Brusselse Steenweg 221-227 te Vorst (26/03/09), 2009. (http://doc.patrimoine.brussels/REGISTRE/AG/044_015.pdf). Geraadpleegd op 8 april 2017.

Dhnet.be, 'Une Bible inédite pour les 120 ans de l'Union Saint-Gilloise', 2017 (<http://www.dhnet.be/regions/bruxelles/une-bible-inedite-pour-les-120-ans-de-l-union-saint-gilloise-58f521cfd70812a657ed192>). Geraadpleegd op 11 mei 2017.

Discusmedia.com, 'Brussels and environs map, 1909', 2017 (https://www.discusmedia.com/maps/brussels_city_maps/4815/). Geraadpleegd op 30 mei 2017.

HEINEN, F., Hpdetijd.nl, 'Het belang van het verzonnen belang van het plan-Cruijff', 2015 (<http://www.hpdetijd.nl/2015-11-16/belang-verzonnen-belang-plan-cruijff/>). Geraadpleegd op 29 mei 2017.

Nieuwsblad.be, 'Boek over 125 jaar Club Brugge voorgesteld', 2017 (http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20161106_02557707). Geraadpleegd op 12 mei 2017.

Sporza.be, '6 000 toeschouwers (en Raymond Goethals) zien RWDM en Union gelijkspelen', 2016 (<http://sporza.be/cm/sporza/extra/opvallend/1.2852846>). Geraadpleegd op 8 mei 2017.

'Vennootschapsvormen, FOD Economie, 2017 (http://economie.fgov.be/nl/ondernemingen/leven_onderneming/oprichting/structuur/vennootschapsvormen). Geraadpleegd op 9 april 2017.

VANACKERLEYEN, Y. 'Union Saint-Gilloise 1897 - 'Stade', 2009 (<http://unionhisto.skynetblogs.be/archives/category/stade/index-1.html/>). Geraadpleegd op 6 april 2017.

VANACKERLEYEN, Y. 'Union Saint-Gilloise 1897 - 'Stade', 2009 (<http://unionhisto.skynetblogs.be/archives/category/stade/index-1.html/>). Geraadpleegd op 6 april 2017.